

וילך משה את ישראל ביום הזה ויאמר אל בני ישראל ואלהם פנימאה ועשרים שנה אנכי היום לא-אוכל עוד לצאת ולבוא

תקעב

דברים לא וילך

אונקלוס

לא א וילך משה את ישראל ביום הזה ויאמר אל בני ישראל ואלהם פנימאה ועשרים שנה אנכי היום לא-אוכל עוד לצאת ולבוא

א וילך משה את ישראל ביום הזה ויאמר אל בני ישראל ואלהם פנימאה ועשרים שנה אנכי היום לא-אוכל עוד לצאת ולבוא

תולדות ובית אהרן והוספות

[6] משה האמין פלגיה, מדר טולס רנה פי, ויאמר אל בני ישראל ואלהם פנימאה ועשרים שנה אנכי היום לא-אוכל עוד לצאת ולבוא

שפתי חכמים

א כאילו אמר לפי שה אמר אלי לא העבור יהושע הוא עובר ולכן אינו עובר אבל לא מפני שחשש כחו, כי כחב לא כחה עינו וגו'. ואין לומר שיהיה הוא כנפשי נפשיהו כאילו אמר לא אוכל, ועוד שה אמר אלי רכיון שפירש ילא אוכל אינו רשאי, אם כן היינו שהקביה אמר אלי לא תעבור. לכן פירש שיהיה אמר הוא פירוש אלפניו, כלומר לא אוכל לפי שה אמר וגו'. והרי"ו יורה הוא כמו וארם אין (בראשית ב ה) ופירוש לפי שאדם אין. ולפי דבר אחר (לעיל) צריך לומר יורה אמר וגו' כמשמעו, וכלומר ועוד שה אמר. (ר"א מדרח"ג): ב והטעם כרי שלא יצטער שנטלה הגדולה ממנו ונתנה ליהושע, דכיון שנסחממו ממנו מסורת החכמה, למע לו חיים, ואם תאמר למה מהפך רש"י ומפירש בחזילה ילא אוכל עוד לצאת ולבוא ואחר כך מפרש "אנכי היום" שלא על דרך הקרא ועוד קשה האי דבר אחר היה לו לומר מיד, קודם "אנכי היום". ויש לחזק על דרך מלפול דכך הוא סדר הדברים בריש"י, לא אוכל עוד לצאת ולבוא יכול כן ער לפי שה אמר אלי וכו', ומקשה רש"י על פירוש זה ואם תאמר והרי איתא במדרש היום מלאו ימי וכו', אם כן שמע מינה דבלא טעם זה (של) יורה אמר אלי וגו' לא היה יכול עוד לצאת ולבוא, והיום מלאו ימי וכו', דמשמע דבלא טעם שיהי אמר אלי וגו' לא היה עוד יכול לצאת ולבוא, וכן מפרש הר"ב אחר (היינון) לצאת ולבוא דבריו תורה וכו'. (כשם מהח"צ):

אבן עזרא

והטעם, כי אילו לא הייתי מת עתה אין בי יכולת להלחם, ואין לכם צורך למי שיעזור אתכם, כי השם ישמיר הגויים גם יהושע א. והעדר מה שראיתם בעיניכם במלחמת סיוחן ועגו:

אבי עזר

אם ה' היום לו נעטר חסם נאמן האמת, לא יימנו לחם מרוב זמנית, כי אין כי כח לנאם ולטא, וימנו שכלכלם ה' יהיה ילחם לטם על כן אל מלאנו ואל מיראנו אם יהושע יעבור לפניכם, זה טופס דברי הרב. אל דברי רש"י טופס יורה לפי טעם הספק לא כהנה עינו ולא גם להם:

בעל הטורים

כי קיים הקב"ה שבועתו והכניס ישראל לארץ, ואיתא במדרש (ברכות יז) ועין קיימי בה ה' מכאן שהמתים מספרים זה עם זה: ב ולבוא מלא יו"ל, שלא אוכל עוד לבא בששה סדרי משה (סוטה יג):

ספורנו

מאה ועשרים שנה אנכי היום, ואין להתעצב על מיחתי, שלא הייתי ראוי לחיות עוד בטבע. לא אוכל עוד לצאת ולבוא, וגם אם הייתי חי, לא הייתי יכול לצאת ולבוא לפניכם בוקנתי: וד' אמר אלי לא תעבור, וגם אם הייתי יכול לצאת ולבוא, הנה ה' אמר אלי לא תעבור, ואם כן טוב לכם שאמות כרי שחובלו לעבור:

יונתן בן עוזיאל

תקעג

R. Simon

1

א וילך ואזל משה למשכן בית אוּלְפָנָא א ומליל ית פתגמין האלין עם כל ישראל: ב ויאמר להון בר קמא ועשרין שנין אָנָא יומָנָא לית אָנָא יכיל תוב למפק ולמיעל ומיקרא דני אָמַר לי לא תעיבר ית יודנא קדין:

פירוש יונתן א) למשכן בית אוּלְפָנָא, רקשה ליה מאי וילך ויבר, אלא שהלך לבית מדרשו להוכיחם קודם מותו:

רמב"ן

ואל תפחדו ואל תיראו, כי ה' יעבור עמכם לא יסלק שכיתו מכס בעבורי, ויהושע הוא העובר לפניכם במקומי. ואע"פ שמשוה רבינו היה בחקפו ובבריאותו, כאשר העיר הכתוב (להלן דו ו) לא כחהו עינו ולא נס לחוה, אמר להם כן לנדרמם. ורש"י כתב, לא אוכל עוד לצאת ולבוא לפי שה אמר אלי לא תעבור את הירדן. ואינו נכון, ועל רעת ר"א, אצאת ולבוא למלחמה כי חלשו כחותיו בוקנתי. וגם זה איננו נכון, ודבריו אמרו (סוטה יג), מלמד שנסחממו ממנו מעיינות חכמה. והיה זה בעמשה גם, שלא ידאג לתוך גדולה ליהושע בפניו:

אור החיים

הרשעים מכירים את שמים, כי אינם צעלי נפש נעלה השם: ובאין אמר וילך משה, פירוש רוח הסיים שבו שמתקרא משה, הלכה כסדר הנגיל למי שנגיע קלו, וכינה לנפשו לשון זכר, כי הוא סימן לנודל הפסע שפסיהו כמדריגת זכר, והודיע הכתוב כמה שאלמר וידבר את וגו', שהרגיש בהליכתו והכיר שהגיע קלו ציוס ההוא, כלומרו קן מלאה וגו' אנכי היום, ואמרו ז"ל (סוטה יג): היום מלאו ימי ושכנתי: ואם תאמר מנין ידע משה בדיוק יום המיתה. הלא בן אמה ז"ל כי מיום שינוסו הללס עד יום המיתה. והשכיל הם ארבעים יום, ומי יודע הדברים יזמר ממשוה, והשכיל ידע יום קלו, והכירה כזו מושגת היא לגדולי עולם, ועיין מה שכתבתי בספוק ויקרבו ימי ישראל (נחלסח מו טע):

וידבר את (ביל) הדברים וגו', אומרם את (כל) הדברים, להעיר שהגם שהגיע יום סכונתו כלומרו אנכי היום פירוש היום מלאו ימי וגו', אף על פי כן היה בו כח היכול דבר כל הדברים הנאמרים מלאן ועד סוף הספר, מה שאין כח צולתו עשות כן, בין כח הגופני בין כח השכל:

ב לא אוכל עוד וגו', לפי מה שפירשנו שהכיר בסילוק הנשמה הנקראת משה, אמר לא אוכל על דרך

פיקוטי הערות על אור החיים

שעבר צלמו ממנו, והגם כי ידיעה זו מושללת מבני אדם, הצדיקים מרגשים ויועיים כל דבר רוחני, עכ"ל: ב] ראה לעיל פורשת נצבים (נט טו) ובהערה (ו ז ה) שם: ג] תירוצא היא. (סגולת משה):

כלי יקר

מבלתי יכולת לילך לבא ולצאת לפניכם כפעם בפעם, מה עשה משה, הלך לפני כל ישראל בריווח לארבה ולרחבה, כי בזה הראה להם כי בכחו או כן עתה לילך ולצאת ולבא לפניהם, ואז יכינו מעצמם מאמר לא אוכל שכונתו איני רשאי, לכן נאמר וילך משה, שהלך בפני כל ישראל כדיווחו להראותם שהוא יכול לילך אבל בשערך (לעיל יג ז), ובאמת שכאן פירושו איני רשאי עוד לצאת ולבוא לפי שכך יונתה הרשות ליהושע, והיה משה ירא פן יכינו ישראל לא אוכל כמשמעו

(א) וילך משה, כאשר השלים כל דבריו או הלכו כל הנצבים לפניו והטף והנשים איש לאהליו, ולא הוצרך הכתוב להזכיר זה, כי כבר אמר (לעיל ט טו יא) אתם נצבים היום כלכם לפני ה' אלהיכם וגו' לעבודך בברית ה' אלהיך, ואחר עברם בברית ולכו מפניו. ויאמר הכתוב עתה, כי משה הלך ממחנה ליהיה אל מחנה ישראל לכבדם, במי שירצה להפטר מחבירו וביא ליטול רשותו ממנו: (ב) ויאמר אלהים בן מאה ועשרים שנה אנכי היום, וזה לנחם אותם על ענינו, כלומר אני זקן ואין לכם עוד תועלת ממני, ועוד כי השם צוני שלא אעבור שם.

א וילך משה, כריך לדעת להיכן הלך, ויונתן מרגס שהלך למשכן ציוס אולפנא, והמפרשים אמרו (עיין רמב"ן ויכני מתי) שהלך ממחנה ליהיה למחנה ישראל כאלס הנפטר מחבירו, והכמוז סמום הוה, ואין ממנו היכר לאחד מהדרכים, עוד כריך לדעת מי העיר את רוח משה לדעת שנלאו ימי ושכנתי, והלא אמרו בנמרס (שם ג) שאין מודיעין לאדם ימיו ושכנתי, ומי הודיעו למשה:

ונראה לפרש על פי דברי הס"ז (וה"ק מ"א רות) שאמרו כי ארבעים יום קודם הפטירה נשמת האדם הולכט ממנו, כלומרו (ספ"ט ד ו) ונסו הלללים, ומתקרא מקום מניחיה נמקום עליון, והלדיקים יכירו דברו, ולא ולמד מרבי שמעון דר יוסאי שהכיר גרבי יתקן כלומרו בספר הוהרס (שם א):

ואמרו עוד כי השמות שיש לישראל הם שמות הנשמות בן, וכבר העירומי צוה בפירוש פסוק ושם רשעים ירקב (משלי יז), וכמאמר מו"ל שאמרו (ויהי חזק רוח פי ע"ג) שאין הרשעים זוכים את שמים, והטעם הוא כי הרשע אין לו נפש, וכמו שרמזו בפסוק ושמה סכין נלועך אם צעל נפש אהה (משלי כג ט), הא למדע שהרשע אינו צעל נפש, כי נפשים היא ממנו, ולזה אין

מ"ו. בסוף קהלת כתיב, דברי חכמים כדרבנות (קהלת י"ב). מה דרובן זה מכון את השרה לתלמיה, אף דברי תורה מכונות לב לומדיהן לדרבן טובה. וכמשמרות נטועים (שם), מה מסמר זה קבוע, אף דברי תורה קבועים. ומה נטיעה פרה ורבה, אף דברי תורה פריין ורביין למצא בהם טעם. נתנו מרעה אחד (שם), אף על פי שהללו מטמאים והללו מטהרין, הללו אוסרים והללו מתירין, כלן אמרן משה מפי הגבורה. וכמשמרות נטועים, כתוב בש"י, לומר, שיש בתורה ארבעה ועשרים ספרים כמנין משמרות שהעמיד דוד, לכה נכתב בש"י. וכן בדברי הימים נכתב דויד מלא, שהוא בגימטריא ארבעה ועשרים, כנגד ארבעה ועשרים משמרות שהעמיד דוד. L

(א) את הדברים האלה. זה שאמר הכתוב, הלא כתבתי לך שלשים במעצות ונדעת (משלי כ"ב). מעצות עולה בגימטריא שש מאות וששה. ושבע מצות שנצטוו לבני נח, שש מאות ושש עשרה. וכן הוא אומר, כרם הנה לידידי בקרן בן שמן (ישעיה ח'). כרם, זו ישראל, שנאמר, כרם חמר ענו לה (שם כ"ו). ונעזקהו (שם ה'), באברהם, שהשלקתי הפסלת ממנו, כגון ישמעאל. ויסקלהו (שם), ביצחק, שיצא ממנו עשו. ויטעהו שרק (שם), הוא יעקב, שכל הנטיעות שיצאו ממנו היו טובות ונחמדות כשורק זה שכלו טוב, ונהו כלו זרע אמת. שורק עולה בגימטריא שש מאות וששה, ושבע מצות של בני נח, הרי שש מאות ושש עשרה. כתיב, ה' בחכמה יסד ארץ (משלי ג'), ואין חכמה אלא תורה. ומה שקמה. אמון, שנאמר, ואהיה אצלו אמון (שם ח'). ולא נקראת תורה, עד שנתנה בסיני. ועל מנין המצות נקראת תורה, כי המצות של תורה הן שש מאות ושש עשרה. ותורה עולה בגימטריא שש מאות ואחת עשרה, והשמים שנפחתו מן שש מאות ושש עשרה, אלו שמים שנתנו מפי הגבורה. ונהו שאמר הכתוב, אחת דבר אלהים,

עז יוסף

(כ) דרובן. בלשון אשכנז גויין איזין: מה מסמר זה קבוע. רצה לתרץ לפה כתיב במסמרות נטועים ולא כתיב במסמרות תקועים, דגבי מסמר שקורין נעיל בלשון אשכנז שיד לשון תקועים וגבי נטיעה שיד לשון נטועים, ולזה אמר לפי שיש בהו מעלת הפססמר לענין קבוע ומעלת הנטיעה לענין פרה ורבה: **(ב) מעצות עולה כו'.** ובר"ת השמוש לא חשב: **כתיב, ה' בחכמה יסד ארץ כו'.** עז ריש מדרש כונן: **אלו שתיים שנתנו מפי הגבורה.**

כל מי שחבר עצמו מלעשות. יחצוהו בין כנענים (שם). יש בבני אדם שעושים סחורה, זה נותן חמשים זהובים, וזה נותן עשרה. לוקחים מרגלית אחת והיא עושה שקר. לפי מה שנתן כל אחד ואחד, נוטל מן השקר. כך אמר הקדוש ברוך הוא, כל מי שעסק בתורה ובמצות יבא ויטל שקרו, שנאמר, לא אכזר כי יעורנו, ומי הוא לפני יתיצב (שם מ"א). ומי הם שאוכלים לפני, אתם נצבים. אמר הקדוש ברוך הוא, בעולם הזה, הייתם עומדים לקבל מצות. אף בעולם הבא אני מעמיד אתכם, שנאמר, כי באשר השמים החודשים והארץ החודשה אשר אני עשה עמדים לפני נאם ה', בן יעמד ורעכם ושמכם (ישעיה ס"ו). כך דרש רבי תנחומא.

פְּרִשֶׁת וַיֵּלֶךְ

(כ) וַיֵּלֶךְ מֹשֶׁה וַיְדַבֵּר אֶת הַדְּבָרִים הָאֵלֶּה אֶל כָּל יִשְׂרָאֵל. אין וילך אלא לשון תוכחה, שנאמר, לכו חזו מפעלות ה' (תהלים

עז יוסף

היושבת בניינים חברים מקשיבים לקולך: **כל מי שחבר עצמו מלעשות.** אפשר שצריך לומר שחבר עצמו לעשות, ורצונו לומר שחבר עצמו לעושי מצוה לעשות, וזה לשון הילקוט, יכרו עליו חברים מי שחבר עצמו במצות, או אפשר שודש חברים מלשון חובר חקר ורצונו לומר שאוסר עצמו מלעשות עברה. אבל יותר נראה פרוש הראשון וזהו ששים אחר כך: יחצוהו בין כנענים. **יש בבני אדם כו'.** הפנה לזה דאיתא בילקוט: יכרו עליו חברים חבורות חבורות, יש בעלי מקרא, יש בעלי משנה, יש בעלי תלמוד, יש בעלי מדרש, יש בעלי מצות כו', כל חבורה וחבורה באה ונוטלת חלקה, ושמה תאמרו: יש ביניהם מריבה תלמוד לומר יחצוהו בין כנענים, אל תהי קורא אלא בבין כנענים, אלו הפרגמטוטיון, כשם שהפרגמטוטיון הללו כשיש להם אבן טובה בשתמות הם מוכרים אותה בדמים וכשהם באין לחלק דמים אינם עושין מריבה אלא כל אחד ואחד בא ונוטל חלקו לפי דמיו שנתן, כך לעתיד לבא אין ביניהם מריבה אלא כל אחד ואחד יטל שקרו לפי מעשיו: **ומי הם שאוכלים לפני.** רצונו לומר ומי הם שעומדין לפני לקבל שכרם ולאכל משור הבר ולזותו. אתם נצבים כו':

סדר וילך

לא. (א) וילך משה. כאשר השלים כל דבריו, או הלכו כל הנצבים לפניו והטף והנשים איש לאהלו, ולא הצרף הכתוב להזכיר זה, כי כבר אמר (לעיל כס ט"א): אתם נצבים היום בקרבם לפני ה' אלהיכם לעבדו בבטח ה' אלהיך, ואתר עבדכם בבטח ילכו מפניו. ויאמר הכתוב עתה כי משה הלך מפתחה לזה אל מחנה ישראל לקבועם, כמו שצדקה להפטר מחברו ובא לפל רשות מפניו.

(ב) ויאמר אלהים בן מאה ועשרים שנה אנכי היום. וזה לנחם אותם על ענינו, כלומר אני זקן ואין לכם עוד תועלת מפני. ועוד, כי השם צוני שלא אעבור שם. ואל תפחדו ואל תיראו, כי ה' יעבור עמכם לא יסלק שכנינו מכם בעבור, ויהושע הוא העובר לפניכם במקומי. ואף על פי שמושה רבינו היה בתקפו ובכריאותו, כאשר העיד הכתוב (להלן ד'): לא כהתה עינו ולא גם לחה, אמר להם בן הנחמם.

ורש"י כתב: לא אוכל עוד לצאת ולבוא לפי שה' אמר אלי לא תעבור את הירדן. ואינו נכון.

טוב ירושלים

כסטים מדע"ה את דבריו הלכו כולם לאהליהם, ואו וילך משה אליהם מפני הכבוד ממחנה ליה למחנה ישראל כרי להפדר מהם.

לא. (א) וילך משה. כאשר משה רבינו סיים את כל דבריו, הלכו כל הנצבים לפניו והטף והנשים לאהליהם. והפסוק לא היה צריך להזכיר זאת, מפני שכבר אמר: אתם נצבים היום כלכם לפני ה' אלהיכם וגו', לעבדו בבטח ה' אלהיך, ומובן מזה שאחרי שעבדו בבטח הלכו מלפניו, ועכשיו אומר הפסוק שמושה הלך ממחנה ליה אל מחנה ישראל מפני כבודם, כמי שרוצה להפדר מחברו ובא אליו לקחת ממנו רשות*.

ויאמר אלהים, אל תצטער על פדתי מכם, כי בן מאה ועשרים שנה אנכי היום לא אוכל עוד לצאת ולבוא, כי כבר זקנתי ולא תהיה לכם עוד תועלת ממני. ועוד, וה' אמר אלי לא תעבור את הירדן הזה. ואל תפחדו שה' יסלק את שכנינו מכם כשלא אהיה עוד ביניכם, כי ה' אלהיך הוא עובר לפניך, ויהושע יעבור לפניכם במקומי.

(ב) ויאמר אלהים בן מאה ועשרים שנה אנכי היום*. הוא אמר להם זאת כדי לנחם אותם על שהוא נפרד מהם, ואמר להם כך. אני כבר זקנתי ואין לכם עוד תועלת ממני, ועוד, שה' צוה לי שלא אעבור לשם, ואל תפחדו ואל תיראו, כי ה' יעבור עמכם ולא יסלק את שכנינו מכם מפני שלא אהיה בחוככם, ויהושע הוא העובר לפניכם במקומי.

ואף על פי שמושה רבינו היה בכחו ובכריאותו, כמו שהפסוק מעיד: לא כהתה עינו ולא נס לחה (להלן ד'), אמר להם זאת כדי לנחמם.

ורש"י כתב: לא אוכל עוד לצאת ולבוא לפי שה' אמר אלי לא תעבור את הירדן. ואינו נכון*.

פני ירושלים

(א) וילך משה. השאלות הן: א. הלא ישראל עמדו לפניו, ולמה היה צריך ללכת אליהם. ב. מדוע לא קרא אותם לבא אליו כמו שהיה עושה לפני כן כשרצה לדבר עמהם. (ב) אנכי היום. השאלה היא, מה התוכן מרע"ה להודיעם בזה. ואינו נכון, אולי מפני שאין אנו מוצאים "ר" שפירושה לקחת ממנו רשות, כמו שאמרו בילקוט (לך לך

ועל דעת רבי אברהם, לצאת ולבוא למלחמה, כי הלשו כחוחו בקונותו. וגם זה אינו נכון. ורבותינו אמרו (סוטה יג'): קלמדר שנסתחמו מפניו מעינות חכמה. והיה זה כמעשה גם, שלא ידאגו לתת גדולה ליהושע בפניו.

(ב) ויכתב משה את התורה הזאת. מתחילת בראשית עד לעינו כל ישראל. ואף על פי שכתב (פסוק יא) כתוב: תקרא את התורה הזאת נגד כל ישראל, והוא רומז לספר הזה של אלה הדברים על דעת רבותינו (סוטה מא), אבל קנה חזר ובאר (פסוק כד): ויהי ככלות משה לכתב את דברי התורה הזאת על ספר עד תמם, וזה יכלל כל התורה כלה.

(יב"ג) למען ישמעו ולמען ילמדו האנשים והנשים, כי גם הן שומעות ולומדות לקראת את ה'.

טוב ירושלים

ולדעת רבי אברהם הפירוש הוא: לצאת ולבא למלחמה, כי הלשו כחוחו בקונותו. וגם זה אינו נכון*.

ורבותינו אמרו (סוטה יג'): מלמד שנסתחמו ממנו מעינות חכמה. והיה זה מעשה גם שלא יחששו לתת גדולה ליהושע בפניו.

התורה הזאת האמור כאן היא כל התורה כלה. התורה הזאת האמור להלן (בפסוק יא) הוא ספר דברים בלבד.

(ט) ויכתוב משה את התורה הזאת. מתחילת בראשית עד לעינו כל ישראל*. ואף על פי שהקרא את התורה הזאת נגד כל ישראל* הנזכר להלן (בפסוק יא) אמור לדעת רבותינו (סוטה מא) על ספר דברים בלבד, "התורה הזאת" הנזכרת בפסוק זה אמור על כל התורה, שהרי חזר ובאר אצלה: ויהי ככלות משה לכתוב את דברי התורה הזאת על ספר עד תומם (להלן פסוק כד), וזה כולל את כל התורה כולה.

(י) מקץ שבע שנים* במועד שנת השמטה בחג הסכות.

טף האמור כאן הם קטנים שהגיעו לחינוך. גם ולמען ילמדו אמור על הנשים, והכונה, ולמען ילמדו ליראה. ובניהם אשר לא ידעו הם הטף הנ"ל.

(יב"ג) למען ישמעו ולמען ילמדו* האנשים והנשים, כי גם הנשים שומעות ולומדות ליראה* את ה'.

פני ירושלים

שאחריו, וכאן פירושו הסוף שאחריו, ופשוט הפסוק הוא: מקץ, בסוף, שבע שנים, כמו שכתבנו, בהשבון שנת השמטה, בחג הסכות שאחריו השבע, הקהל. וכרי שלא יטעו ששבע השנים הם למנין אחר, אמר שהשבע שנים יהיו בזמן השמטה, כי "מועד" פירושו זמן. ואפשר לפרש גם שהפסוק מונה תחילת שנה מחג הסכות, כמו שכתוב: וחג האסיף תקופת השנה (שמות לר כב), וחג האסיף בצאת השנה (שם כג טז). ולפי זה הפירוש של: מקץ שבע שנים הוא: בסופם ואחריהם בסמוך. ואמר: במועד שנת השמטה, שיהיה חשבון השבע ע"י שמיטות, כגיל, ואין הכונה שהשמטה תמשך עד חג זה. עכ"ד.

(יב"ג) ולמען ילמדו. והלא נשים פטורות מלימוד תורה וטף אינם מסוגלים לזה.

ולומדות ליראה, כלומר הפירוש של: למען ילמדו ויראו הוא: למען ילמדו ליראה.

"לפי", כמו שהקשה הרא"ם. (הרח"ש). והשפתי חכמים כתב שלרש"י "ר" זו היא כמו: ואדם אין לעבור את האדמה (בראשית ב ה) שפירושו: לפי שאדם אין, כמו שכתב רש"י שם. עכ"ד. אולם רבינו מפרש שם: ועוד שאדם אין, ולכן לא מצא עור "ר" כזאת.

וגם זה אינו נכון, שהרי באותה שנה יצא למלחמת סיחון ועוג, ואף התנחן לה' להראות לו מלחמת ליא מלכים, כמו שכתב רש"י ריש פ' ואתחנן.

(ט) עד לעינו כל ישראל, כדעת רבי שמעון (ב"ב ט): שגם את שמונה הפסוקים האחרונים כתב מרע"ה. (הרח"ש)

(י) מקץ שבע שנים. כפי ראה (טו א) כתב רבינו: לדעת רז"ל לפעמים הפירוש של "קץ" הוא סוף סמוך, ולפעמים סוף שאינו סמוך, וכאן פירושו סוף שאינו סמוך, שהרי ביאר: בחג הסכות. ולדרך הפשט לפעמים פירושו סוף הדבר עצמו, ולפעמים הסוף

תַּדְרִין אֶת־בֵּיתִי וְגַם תִּשְׁמַר אֶת־חֻצְרִי
 וְנָתַתִּי לָךְ מֵהַלְכִים בֵּין הָעַמּוּדִים הָאֵלֶּה:
 חֲשַׁמְעֵנָא יְהוֹשֻׁעַ | הִפְתָּן הַגְּדוֹל אֶתְּהָ
 וְרַעֲיָד הַיְשָׁבִים לְפָנֶיךָ כִּי־אֲנִישִׁי מוֹפֵת
 הָמָּה כִּי־הִנְנִי מִבִּיא אֶתְּעַבְדֵי צִמַח: ט כִּי |

מֵהַלְכֵן בֵּין שְׂרָפִיא הָאֵלִין: חֲשַׁמְעֵן כְּעֵן יְהוֹשֻׁעַ פְּתַנָּא רַבָּא אֶתְּ וְתַכְרַד דִּיתְבִּין
 כְּדַמְכָּד אַרְי נְבָרִין כְּשֶׁרִין לְמַעַבְדַּד לְהוֹן נַפְשִׁין אַנְוֹן אַרְי הָא אֲנָא מִיתִי יְת עַבְדֵי מְשִׁיחָא
 וְיַחְזְלִי: ט אַרְי הָא אֲבָנָא דִּיהִבִּית קְדָם יְהוֹשֻׁעַ עַל אֲבָנָא חֲדָא שְׂכָעָא עֵינִין תְּוַיָּאן לָהּ

רִשְׁוִי

וְנָתַתִּי לָךְ מֵהַלְכִים. כְּתַרְגוּמוֹ, וְנִלְחִיז מִיִּשְׂרָאֵל
 אֲמִינֵךְ, וְאִמֵן לָךְ רַגְלֵךְ דִּמְהַלְכֵן בֵּין שְׂרָפִיא הָאֵלִין.
 וְלִפִּי פְּשׁוּטוֹ מִכְּשָׁרוֹ עַל גַּזְיָא שִׁזְכוֹ לְעַמְדִּי:
 הָעַמּוּדִים. שְׂרָפִיס וּמַלְאֲכֵי הַסֵּרַת, שְׂאֵלֵן לְהַסֵּ
 יִשְׁעִיה: (ט) אֵתְּהָ וְרַעֲיָד. חֲנִינְיָה מִשְׁאֵל וְעוֹרִיָּה הִיוּ:
 אֲנִישִׁי מוֹפֵת. גַּבְרִין כְּשֶׁרִין לְמַעַבְדַּד לְהוֹן נַפְשִׁין,

מִצְוֹת דוּד

(1) תַּדְרִין. מִלְשׁוֹן דִּין, וְהוּא עֵינִי הִישִׁירָה הַרְבֵּי: מֵהַלְכִים.
 מִלְשׁוֹן הַלֹּךְ וְטוֹיֵל: (ח) מוֹפֵת. עֵינִין גַּם זְאוֹת:
 שְׂאֵמֵר לְמַעַלָּה וְיִאמֵר אֵל הָעַמּוּדִים לְפָנֶיךָ: (ח) אֵתְּהָ וְרַעֲיָד. גַּם אֵתְּהָ שְׂמַע גַּם רַעֲיָד יִשְׁמַעוּ, וְהֵם חֲנִינְיָה
 מִיִּשְׂאֵל וְעוֹרִיָּה, כִּי גַם הָמָּה אֲנִישִׁי מוֹפֵת כִּי נִצְלוּ מִכַּבְּשָׁן הָאֵשׁ כְּמוֹךְ, וּמֵהָרְאוּ לִיחִיד הַרְבּוּר גַּם לְהַסֵּ: כִּי
 הִנְנִי מִבִּיא. רֹצֵחַ לֹמֵר וְהַרְבּוּר הוּא אֲשֶׁר הִנְנִי מִבִּיא אֶת עַבְדֵי צִמַח, וְזֶהוּ מֶלֶךְ הַמְּשִׁיחַ, כְּמוֹ שְׂנֵאמֵר
 וְהַקִּימוּתִי לְדוֹד צִמַח צְדִיק (דְּמִיָּה כג ו):

רִדִּיק

יַעֲשׂוּ שָׂאר הַכְּהֻנִּים: וְנָתַתִּי. אֶתְּן לָךְ, וְהִרְוִי כוּוִי
 (וִיחִי) בְּיוֹם הַשְּׁלִישִׁי וְיִשָּׂא אַבְרָהָם אֶת עֵינָיו (כְּרִאשִׁית
 כג ד): מֵהַלְכִים בֵּין הָעַמּוּדִים הָאֵלֶּה. הֵם הַמַּלְאָכִים
 שֶׁהֵם עוֹמְדִים וְקִיּוּמִים לְעוֹלָם, רֹצֵחַ לֹמֵר תִּלְךְ
 בִּינִיָּהם, וְזֶה רִמּוֹ לְנִשְׁמַתוֹ בְּהַרְדּוֹ מֵהַגּוֹף. וְיוֹנָתָן
 תַּרְגֵּם וּבִאחֻזִּית מִיתִיא וְגו': (ח) שְׂמַעֵנָא, וְרַעֲיָד.
 שָׂאר הַכְּהֻנִּים: כִּי אֲנִישִׁי מוֹפֵת הָמָּה. רִאשִׁיָּה הֵם
 לְהַעֲשׂוֹת לְהַסֵּ מוֹפֵת עַל יָדָם. וְרַזִּיל (סְנַהֲרִין צג).
 דְּרִשׁוּ מֵאֵן נִינְהוּ אֲנִישִׁי מוֹפֵת, אֲנִישִׁים שְׂנַעֲשֵׂה לְהַסֵּ
 מוֹפֵת, וְזֶה חֲנִינְיָה מִיִּשְׂאֵל וְעוֹרִיָּה: כִּי הִנְנִי מִבִּיא אֶת

מִדְרִשׁוֹ הוֹ"ל

אִיוֹ הֵם אֲנִישִׁים שְׂנַעֲשֵׂה לְהַסֵּ מוֹפֵת, הוּי אֹמֵר זֶה חֲנִינְיָה
 מִיִּשְׂאֵל וְעוֹרִיָּה. (סְנַהֲרִין צג).
 כִּהֵן גְּדוֹל קוֹרָם לְנַבִּיא שְׂנֵאמֵר וּמִשַּׁח אוֹתוֹ שֵׁם צְדוּק
 הַכְּהֵן וְנָתַן הַנְּבִיא, הַקְּרִים צְדוּק לְנָתַן. וְאֹמֵר שְׂמַע נָא

אֶתְּךָ מִחֻלְצוֹת: הוּאֹמֵר יִשְׁמֹו צִנְיָף מְהוֹר
 עַל־רֵאשׁוֹ וְיִשְׁמֹו הַצִּנְיָף הַמְּהוֹר עַל־
 רֵאשׁוֹ וְיִלְבְּשֵׁהוּ בְּגָדִים וּמְלֵאךְ יְהוֹה
 עֹמֵד: וְיַעַד מְלֵאךְ יְהוֹה כִּי־יִשְׁעֵה לְאֹמֵר:
 זֶה־כֹּה־אָמַר יְהוֹה צְבָאוֹת אִם־בְּדַרְכֵי תִלְךְ
 וְאִם אֶת־מְשִׁמְרֵתִי תִשְׁמֹר וְגַם־אֶתְּהָ

רִשְׁוִי

מִחֻלְצוֹת. מְלִיפּוֹת בְּגָדִים נְאֻם, כְּלוֹמֵר זְכוּת, אֲזַל
 לְפִי שְׂדִימָה הַעוֹן לְבַגְדִים נְאֻם, דִּימָה הַזְכוּת
 לְמַחֲלּוֹת בְּגָדִים נְאֻם וְלִנְשִׁים: (ה) וְאֹמֵר. אֵלִי
 זְכוּתִי: יִשְׁמֹו צִנְיָף מְהוֹר וְגו'. נִקְשָׁי רַמְמִים
 עֵלָיו: (ו) וַיַּעַד. לָשׁוֹן הַמְּרָאָה, כְּמוֹ וְאֵעִידָה נִס אֵת
 הַשְּׂמִים וְגו' (דְּמִיָּה לז ט): (ז) אִם בְּדַרְכֵי תִלְךְ.
 וְגַם אֵלִי זֶה אֵשׁ אֵעִשָּׂה לָךְ: אֵתְּהָ תַּדְרִין אֶת בֵּיתִי.
 תַּשְׁפּוֹט וּמַסִּיהַ פְּקִיד עַל דַּם מִקְדָּשִׁי:

מִצְוֹת צִיּוֹן

ס ה: מִחֻלְצוֹת. כִּן יִקְרָאוּ מִן מְלַבְּשִׁים נְאֻם. וְכִן
 הַמְּחַלְצוֹת הַמַּעֲשָׂוֹת (יִשְׁעֵה ג ט): (ה) צִנְיָף. מִלְשׁוֹן
 מַצְנֵפֶת הַעֲשׂוֹי לְסַכַּב אֶת הָרֵאשׁ: מְהוֹר. רֹצֵחַ לֹמֵר כְּרוּר
 וְנָקִי: (ו) וַיַּעַד. עֵינִי הַתַּרְאָה, כִּי דוּב הַמַּחֲרִים מַחֲרִים
 בְּעוֹדִים לְמַעַן לֹא יִכַּחַשׁ לְאַחַר זִמֵּן:

רִדִּיק

הַצְּוִאִים הֵם מִשַּׁל לְעוֹן: מִחֻלְצוֹת. הֵם חֲלִיפּוֹת בְּגָדִים
 נְקִיִּים, וְזֶה מִשַּׁל עַל הַזְכוּת, כְּלוֹמֵר כִּיֵּן שְׂיוֹסֵר הַעוֹן
 יִרְאוּ כִךְ הַזְכוּת, וְכִן תַּרְגֵּם יוֹנָתָן וְאִלְבַּשׁ יְתֵךְ זְכוּוֹן:
 (ה) וְאֹמֵר. אִמֵר זְכוּרִיה הַנְּבִיא, אִמֵרְתִי אֵל הַמְּלֵאךְ
 יִשְׁמֹו צִנְיָף מְהוֹר עַל רֵאשׁוֹ, אַחַר שְׂצוּיָה לְהַסִּיד
 הַבְּגָדִים הַצְּוִאִים מְעִלְיוֹ וְהַלְבַּשׁ אוֹתוֹ מִחֻלְצוֹת, צוּה
 גַּם כִּן שִׁישְׁמֹו צִנְיָף מְהוֹר עַל רֵאשׁוֹ, לְחַנְכוֹ לְהִיחִיתוֹ
 כִּהֵן גְּדוֹל, שְׁהִיתָה מַצְנֵפֶת עַל רֵאשׁוֹ: וְיִלְבְּשֵׁהוּ
 בְּגָדִים. וְכִבֵּר הַלְבִּישׁוּהוּ בְּגָדִים, כִּי הִנֵּה אֹמֵר וְהַלְבַּשׁ
 אוֹתְךָ מִחֻלְצוֹת קוֹדָם שׂזְכֵר זְכוּרִיהוֹ הַנְּבִיא, וְכִן וִירָם

מִדְרִשׁוֹ הוֹ"ל

וְחֲנִינְיָה מִיִּשְׂאֵל וְעוֹרִיָּה לֹא אֵהִיָּא בְּהוּ כִלְל, אִמֵר לִיה אֵינְהוּ
 תִלְתָּא הוּוֹ וְאֵנָּא חַר, אִמֵר לִיה וְהָא אַבְרָהָם יְחִיד הוּוֹ, הַתָּם
 לֹא הוּוֹ רִשְׁעִים כְּהוּרִיה לֹא אֲחִיָּהִיב רִשׁוּתָא לְנוּרָא, הַכָּא
 הוּוֹ רִשְׁעִים כְּהוּרִי וְאֲחִיָּהִיב רִשׁוּתָא לְנוּרָא, הִינְוֹ דְאִמְרִי
 אֵינְשִׁי חַרִי אוּרִי יְבִישִׁי וְחַר דְּטִיבָא אוּקְרָן יְבִישִׁי לְרִשְׁיָא.

מֵאִי טַעְמָא אֵינְעֵשׂ, אִמֵר רַב פַּפַּא: שְׁהִיוּ בְּנֵי נוּשָׂאִין נְשִׁים
 שְׂאִינָן הַגּוֹנוֹת לְכַהֲנָה וְלֹא מִיחָא בְּהוּן, שְׂנֵאמֵר וְיִהוֹשֻׁעַ הִיָּה
 לְבוּשׁ בְּגָדִים צוּאִים, וְכִי דְרַכּוֹ שֵׁל יְהוֹשֻׁעַ לְלַבּוּשׁ בְּגָדִים
 צוּאִים, אֵלֹא מִלְמַד שְׁהִיוּ בְּנֵי נוּשָׂאִים נְשִׁים שְׂאִינָן הַגּוֹנוֹת
 לְכַהֲנָה וְלֹא מִיחָא בְּהוּן. (סְנַהֲרִין צג).

זוכין בקבלת התורה תהיה לעתיד והשכינה תהיה נתמתניס וכמה שכתבתי לעיל].

וזוהו סוד מגדול ומגדיל ומגדול הוא בית ה' מדור השכינה מתעורר מלמטה למעלה כי בן נקודה ראשונה היא חירק תחת המ"ם והחירק הוא למטה ואח"כ מסיים בנקודת חולם למעלה על ו' מגדיל מתחיל כפת"ח רומז על ידו של הקב"ה פתוחה והקב"ה פותח והוא התעוררות מלמעלה למטה כי בן מסיים בנקודת חירק כסוף תיבה והוא למטה. אבל מעלת מגדול על מגדיל שהוא רוח הקודש ומגדול הוא נביאים שהוא מעלה יתירה על כתובים ושבת וחודש הם זמנים המורים על רוממות ישראל. החודש מורה כי תחדש אור ישראל בסוד אור הלכנה כאור החמה וגו' ומכל שכן שבת המורה על קדושת עולם שכולו שבת ע"כ קוראין בהם מגדול.

עוד יש רמז גדול בנקודות של מגדיל ומגדול נודע כי מ"ם סימנא דמלאך מות כמו שכתב הזוהר והעתקתיו לעיל בפי בראשית והנה הפתח מורה על פתיחת הטוב כמו פותח את ידך כי פותח מקור העליון אמנם זה לעומת זה עשה אלקים ובעולם הקליפות מורה על פתיחת הרע שעליה נאמר לפת"ח חטאת רובץ והבא לטמא פותחין לו וגודע כי החירק מורה לרכא תחת רגליו על ירידת הענין כמו שכתב הפרדס בשער הנקודות ע"כ מגדיל שיש פת"ח תחת המ"ם אינה טובה במעלת מגדול שיש חירק תחת המ"ם המורה על ירידת המ"ם שהוא סימן למלאך מות ואז בשתרד מן מגדול למטה תשאר גדול ורומז לגדול יהיה כבוד הבית האחרון והנה רמז הש"י לנח שיעשה תיבה כמו מגדיל כי אותך ראיתי צדיק והוא איש צדיק תמים כפי"י אכן התעורר אותו לקחת מוסר שמכאן ואילך יהיה כבוד מגדיל ויקיים בו מגדול עוז שם ה' בו ירוץ צדיק ונשגב (משלי יח, י) הענין שציווה לו לעשות בנין תחתיים שניים שלישים ג' מדיניות זו על גב זו תחתיים

שהם לזבל הוא נגד עולם העשייה שהוא מגואל ומטונף בקליפות. שניים שהם למדור בהמות חיות ועופות רומז למדור העליון עולם יצירה ועל רך שפי' זוהר מאמר ישרצו המים שרץ נפש חיה כו' (בראשית מו, ב) על המלאכים ועוף יעופף זה מיכאל דכתיב (ישעיהו ו, ה) ויעף אלי א' מהשרפים יעופף דא גבריאל דכתיב (דניאל ט, כא) והאיש גבריאל וגו' מועף ביעף כו'. ואת כל נפש חיה הרומשת הוא הרוח הפנימי הנמשך להם מלמעלה שהוא קיומם שלישים הם לאדם סוד עולם הכסא שם חקוקה צורת יעקב ועל כולם בראש המגדול הוא שם ידו"ד בו ירוץ צדיק ונשגב.

הנה מתחת כסא כבוד ולמטה שמשם יניקת עולם המלאכים הצדיק הזוכה להיות ביניהם עליו נאמר (זכריה ג, ז) ונתתי לך מהלכים בין העומדים כי המלאכים נקראים עומדים שעומדים במקומם והאדם נקרא מהלך כי הוא הולך משלימות לשלימות עד שזוכה לידבק בין הכתות הקדושות האלה ומי שהוא צדיק ביותר והוא מבני עליה וזוכה לשם ה' זהו נקרא רץ כי רץ הוא ומגיע למקום שאין שאר יכולין להגיע ונקראים בערכו מהלכים זהו שאמר מי שזכה לעלות עד מגדול עוז שם ה' זהו רץ ונשגב מכל וגדול מעלתו אפילו ממעלת המלאכים כי דביקותו מבסא כבוד ולמעלה זהו רמז לו הש"י בבנין התיבה שהיה מגדול ועליות זו על גב זו דהיינו ההתעוררות מלמטה למעלה ער דום המעלה ובוזה יעשה צוחר לתיבה ותאיר התיבה שהוא מגדול עוז מגדול ישועות מלכו אבל רמז לו הקב"ה על בחינת מגדיל אם לא יהיה התעוררות מלמטה למעלה רק מלמעלה למטה וזהו רמז וסוד ופתח התיבה בצידה תשים כי תיבה זו רומזת על תיבת מגדול כי תיבה פירושה גם כן מלה. והפתח בצד התיבה הרומזת למגדיל ירמזו למגדול שבצד תיבת מגדיל יש פת"ח תחת המ"ם וכדפרי' ונגד אלו העניינים היה דור לפעמים מגדיל ולפעמים מגדול וענין מגדיל רד תלפיות תל שהכל פונין בו הוא בית המקדש המכוון נגד בית המקדש שלמעלה ושכנתי בתוכם ורומז על המקדש שלעתיד

שיקוים ושכנתי בתוכם הוא סוד מגדיל חירק תחת המם כדפרישית וסוד קמץ הדא ברום המעלה ששם סוד אור הגנוז ונסתר ועיין בפרדס בשער הטעמים בסוד הקמץ וכתב כי הוא בסוד הכתר לרמוז על העולמו כי הוא קמץ וכמוס וכר' ע"ש ונודע כי הכתר אור "קדמון" אור "צח" אור "מצוחצח ר"ת שלהן קמץ וסוד תלפיות תל שהכל פונים לו הנה דור הפלגה עשו מגדיל ומשם נפרדו לע' אומות ולעתיד מלך המשיח שהוא מדור יבבוש את כולם וימלוך לברו.

וסוד מגדיל רדו הוא תיקון לקלקול מגדול דור הפלגה. שאמרו ונעשה לנו שם וכתב בדור (שמואל ב, ח, יג) ויעש דוד שם. דע כי הש"י ברא העולמות בשמותיו ובצירופן ובמ"ש רז"ל (ברכות נה, א) יודע היה כצאלא לצרף האותיות שבהם נבראו שמים וארץ והנה הראשונים שהיו בצלם אלהים היה מקוים בהם ידע את שמי והיו משתמשים בשמו בקדושה לעבדו ולאזהרו ולדבק בו וזה היה עד אנוש שהיה בצלם וכדאיתא במדרש רבה שהבאתי למעלה אבל מדור אנוש ואילך אז הוחל לקרוא בשם ה' כלומר היו משתמשים בשם אבל חולין היה להם וזה שאמר הוחל לשון חולין והיה זה עד דור המבול המה הגבורים אנשי השם והיו עוסקים בהשבעות שמות כדאיתא בזהר נאמר כאן (בראשית ו, י) אנשי השם ונאמר התם (ויקרא כד, יא) ויקוב את השם על כן לא היו יראים מהמבול ולא היו מאמינים שביד הקב"ה לבטל כחם ועיין בזהר באורך אבל ענין ידיעתם את השם נעשה להם שממון ויצדק גם כן הפ' הפשוטו אנשי שממון אבל לנח צוה הש"י לעשות מגדול עוז שם ה' בקדושה ובטהרה כדאיתא בהג"ה ציוני וז"ל זה אשר תעשה אותה סוד התיבה הוא סוד מגדיל עוז שם ה' בו ירוץ צדיק ונשגב צדיק זה נח שנקרא צדיק וחשוב כי בשמו של הקב"ה ארבע אותיות ידו"ד וצרף האותיות ועשה תיבה וכך צידף י פעמים ה' הרי נ' זה רחבה, נ' פעמים ו' הרי ג' מאות זה ארכה, ו' פעמים ה' זהו ל' הרי קומתה, וכ' אותיות אמצעיות של השם הם ה'

גם מה הוא הלשון ועודרתי, הנה תבונן מה שכתבתי
במאמר (ה) חלל והוראה (סימן קנ"א), משם תדרשנו
למנוחה ואין מן הצורך לכפול הדברים.

7 ←

נ) עוד נבואות זכריה בהפמרת שבת הנוכה, נאמר
הנבואה ליהושע בן יהוצבק (שם ג: ט) ונתתי
לך מהלכים בין העומדים האלה, הנה פירשו בזה (ש)
המלאך נקרא עומד, שעומד תמיד במדריגה אחת, מה
שארין בין הצדיק בל מה שמוסיף אומץ בתורה ועבודה
ומצות הולך ממדריגה למדריגה נקרא מהלך, ופירשו
בזה הפסוק הנ"ל שהבטיחו ליהושע בן יהוצבק שיהיה
מהלך בין העומדים הם המלאכים, אבל אף על פי כן
יקשה מהו הלשון ונתתי לך מהלכים, הנה ליה למימר
ותהיה מהלך בין וכו', אבל אומר ונתתי לך מהלכים
משמע מהלכים אחרים וזאתו, והנראה לפרש, על פי
מה שאמרו בגמרא (יבמות צו:) שהקפיד ר' יוחנן על
תלמידו ר' אלעזר שלא אמר שמועה מפיו, והקשה
שם מאי כולי האי, ותירצו דעל דבר זה ביקש דוד
גם כן (תהלים טו ה) אגורה באהלך עולמים בשתי
עולמות, דכשיאמרו שמועה מפיו שפתותיו דובכות
בקבר כדכתיב (ש"ש ז ט) דובב שפתי ישנים, עיין שם
בגמרא, והנה מהראוי לדעת, מהו הנאה להנפטר אשר
שפתותיו דובכות, (הגם שאמרו שם בגמרא ככומר
של ענבים אינו מוכן, עיין שם ברש"י ובתוספות),
והנראה, דהנה כתיב (דברים ז א) היום לעשותם ודרשו
בו (ע"י ג) היום לעשותם ולמחר לקבל שכרם, ממילא
כל מה שהאדם מרבה ללמוד תורה בעולם הזה או
יתרבה שכרו לעולם הבא בנן עדין, ובצאתו מן העולם
הזה הנה יתן למיתן שכר כפי רבות תורתו, אבל
אין לו עוד קווי שיתרבה שכרו יותר, (הגם שבעולם
הבא בנן עדין גם כן הנשמות לומדים תורה ומחדשים
רוין דאורייתא, אין כוח תוספת שכרו, דהתורה
שלומדים בנן עדין בלא גוף של עולם העשייה הנה
אדרבא זה הוא שכר הרוחני של הנשמות, זוכים
לחזות בנועם י"י זיו השכינה בהשגת רוין דאורייתא,
ואין על ידי לימוד זה תוספת שכר בכל פעם, רק מה

לטי) שחלמדין אומרים שמועה מפיו מקרי שהגוף לומד ממש.
לפ) עיין שליה מסכת חולין פרק גר מצוה בהג"ה, כסא דוד
דרוש יב נב.
מ) עיין אדר מאמר ג סימן יד.

שלומד האדם בהיותו בנוף ניתוסף שכרו בכל פעם),
ועל כן כל ימי חיי האדם בעולם הזה נקרא מהלך,
מה שאין כן בצאתו מן העולם הזה נשאר עומד, שאין
לו עוד קווי שיתעלה במדריגה בכל פעם ויתוסף
שכרו, רק כפי הנפסק עליו בעת צאתו כזה המעמד
נשאר עומד. L

והנה בגמרא אמרו (שבת נח:) על הזוג והעינבל (הוא
פעמון שמקשקש ומשמיע קול) שהוא סמא
היינו מקבל טומאה, ואפקא לה מן (במרחב לא כ) כל
דבר אשר יבא באש, אפילו דיבור יבא באש, רצ"ל
אפילו כלי שאינו ראוי להשתמש רק לדיבור, היינו
שמשמיע קול, ומקרי כלי, ואמרו (שם) כשניטל הפנימי
המקשקש החיצון סמא עדיין דעדיין כלי הוא, ואמרו
בגמרא למאי חזי, ואמרו שם (שם) (הוא גם כן אליבא
דד' יוחנן) לפי המסקנא, שכן ראוי להקישו על גבי
כלי חרס, עיין שם ברש"י, ומיקרי עושה מעין מלאכתו
הראשונה, הנה שעושה מלאכתו על ידי דבר אחד,
מיקרי עושה מעין מלאכתו ושם כלי עליו, נמצא
בנידון רידן, הגוף כל מה שמדבר בתורה בעולם הזה
על ידי הנשמה הפנימית אשר בתוכו, מוסיף אומץ
בכל פעם, אבל כשניטל הפנימית, שוב אינו ראוי
לדיבור, והנה כשתלמידיו אומרים שמועות מפיו הנה
שפתותיו דובכות ומיקרי עושה מעין מלאכתו
הראשונה על ידי דבר אחר וכלי מיקרי, נמצא מיקרי
בכל פעם (שם) שהגוף לומד ממש בדיבור בעולם הזה
וניתוסף לו בכל פעם שכרו בעולם הבא ויתעלה בכל
פעם רוחו ונשמתו בנן עדין, וזה הוא שנתחבט עליו
דוד המלך ע"ה, אגורה באהלך עולמים שיאמרו
שמועות מפיו, ולזה הקפיד מאד ר' יוחנן על שלא
אמרו שמועות מפיו, וזהו שהבטיחו ליהושע בן יהוצבק,
ונתתי לך מהלכים (בעולם הבא, היינו תלמידך בעולם
הזה שעדיין הם מהלכים נתתי אותם לך, היינו גם
אתה מהלך על ידם כשתהיה) בין העומדים האלה (אף
על פי כן כשיאמרו תלמידך המהלכים שמועות מפיו
תהיה גם אתה מהלך ונסוע ממדריגה למדריגה) הבן
הדבר מ, עיין במאמר נ' (מאמר נר מצוה סימן י"ג)
דזהו שאמרו במצות נר חנוכה הרמזו למעלת התורה
(שבת סו:) כבתה אין זקוק לה, ומעתה תבין מה שייכות
יש לזה הענין להפמרת בחנוכה, בין והתבונן.
בית

נא) בית יעקב לכו ונלכה באור י"י (ישעי' א ה), עיין
מה שכתבתי לעיל (בסימן מ"ו) אשר בנין
הבית העתיד המקווה במהרה בימינו הוא נקרא בית
יעקב, (פסחים פח.) לא כאברהם שקראו הר בית ראשון,
ולא כיצחק שקראו שדה בית שני, אלא כיעקב שקראו
בית בנין המקווה במהרה בימינו, והנה כבר כתבנו
בענין החינוך, על פי הנמצא לרז"ל אשר יהיה החינוך
בחודש מרחשון, וחינוך בית ראשון מימין אברהם
היה בתשרי, ועיקר חינוך בית שני משמאל יצחק
אשר הוא מצד הנכורה ונאמר בו (בראשית לו א)
והתחין עיניו מראות, על כן היה בו התגברות מלכות
יון שיניקתם מן מדת הצפון, וצד הצפון הוא תמיד
חושך כמו שכתבתי לעיל (סימן מ), ורצו לבטל חכמת
התורה אור ולהגביר הכמילות חכמות החיצוניות כסיל
בחושך הולך, והנה הפועל ישועות האיר לנו מתוך
החושך ויאמר אליקים יהי אור, אור י"י הוי"ה ברוך
הוא, והיינו יהי אור (משפחה) ר"ל כ"ד מילואי הוי"ה
ברוך הוא ע"ב ס"ג מ"ה כ"ן, והוא הארת אור הגנוז
המקווה לעתיד במהרה בימינו, מן הארת האור הזה
ניתן לנו למזכרת להנות מן הארת האור הזה עד בנין
בית יעקב במהרה בימינו או יתגלה כל טוב האור
הגנוז, על כל פנים תקח לך, שהארת האור הזה דתנוכה
נקרא אור הוי"ה בנימטריא רג"ל, שעל ידי קיום
המצוה הזאת רגלינו העמוד במישור בבית יעקב
במהרה בימינו, וזהו שנרמזו בדברי הנביאים, בית
יעקב, היינו בית הני כנוכר לעיל, לכו ונלכה באור
הוי"ה, היינו על ידי מצות נר חנוכה שהיא אור
הוי"ה, והנה תבונן אשר הארת האור הזה נתגלה
מתוך החושך היינו בבית שני אשר הוא נגד יצחק

ונאמר בו ותכחין עיניו מראות, והנה אמר המלך
החכם ברוח קדשו (קהלת ב יא) וראיתי אני שיש יתרון
לחכמה מן הסכלות כיתרון אור מן החושך, היינו
דוקא האור הבא מתוך החושך, ותבונן בזה, שעל כן
(שבת פט:) יצחק יהיה המליץ לעתיד בפסוק (ישעי' מג טו)
כי אתה אבינו וכו', ומליצתו תהיה על ישראל שקיימו
מצוה זאת יתרון אור מן החושך, הבן הדברים ויהיה
מעדינים לנפשות הענומות, ותבין, אשר החשבונות
של מצוה יהיה יצחק המחשב, כי חשבון הוא מסמרא
דנכורה, שהוא צמצום ונבל בחשבון המנביל כל
דבר, ועל כן גם נוסח הכברה של נר חנוכה יושטף
ויעבור על פי חשבון, כענין שכתב מרן האר"י ז"ל
(סע"ה שיש פ"ה) להדלי"ק עם הכולל בנימטריא ע"ב
ס"ג מ"ה דייקא, כי הוא רק הארה מן האור הכולל
אשר יתגלה במהרה בימינו, נראה לי, נ"ד דמז לשם
כ"ן מלכות נר ישראל, יעויוין שם, והנה הם הדי' שמות
אשר חשבונו יהי אור, וכבר כתבתי לך עוד, אשר
חשבון להדלי"ק נ"ר חנוכה בנימטריא אור חר"ש
הוא בסרון הכולל כמו שכתבנו לעיל, וזהו שאומרים
אור חדש על ציון תאיר ונוכה כולנו וכו', היינו עם
הכולל אור חדש כמלואו וטובו, הבן הדברים היקרים.

נב) עיין מה שכתבתי לעיל (במאמר חזה אות ב')
בשם הרוקח זל"ה, סמך הכתוב ויקחו
אליך שמן זית זך לפרשת מועדים, דמו לחנוכה שהוא
גם כן למועד מתקנת חז"ל, עיין מה שכתבתי שם,
והנה לפי מה שכתבתי לעיל יומתק לך, אור הוי"ה
הרמזו לנר חנוכה הנה הוא בנימטריא רג"ל, על כן
נסמך לפרשת דגלים.

רק יש ב' מיני תשובות בחינה אחת שאדם מסגף עצמו ומתקן החטאים ויש עליה להעבירות ונעשה מהם זכיות ואם עושה תשובה מאהבה ומן המשחיתים שברא בעוונות נעשו מלאכים מלינים כנודע ויש עוד בחינה שנית לאדם חלוש שאינו יכול לסגף עצמו יכול לתקן עצמו ע"י מצות ומע"ט ותורה ותפלה וע"י הרבה מעשים טובים שעושה מביא על עצמו הארות קדושות וזוהי מכנס ומלכץ כחם העוונות ע"ד משל בגד גס ועב שיש בו כחם נריץ כיבוש וחביטה רבה עד שנחלצן מהכחם ובגד דק וחשוב יולא הכחם ע"י כיבוש בנתר ובורית והנמשל אדם שאינו בעל תורה נריץ סגופים הרבה לכנס כחמיו ואדם בעל תורה יש לו נשמה דקה יכול לתקן עצמו ע"י מעשים טובים כמבואר במקפריים והבן.

וזה נ"ל פלוגתא בגמרא חד אמר כובש וחד אמר נושא (ערכין ח' ע"ב) נ"ל שניהם אחת חד אמר כובש ר"ל ע"י הרבה מצות כובש המצות למטה ומביא הרבה הארות על נשמתו וזוהי מכריע העוונות ונחלצן הכחם והבן וה"א נושא ר"ל נושא העוונות ע"י סגופים שמעלה העוונות למעלה להקדושה וזוהי מכריע עצמו והבן וז"ש אמרו אליו כל תשא עון ר"ל שמכל וכל תשא העון למעלה להקדושה וקח טוב ר"ל שמהעבירות יעשו זכיות והבן.

ו"ש והיה כי יבאו עליך כו' הזכרה והקללה ר"ל שחזין טובות הזכרה ורוע הקללה ואעפ"כ לא תעשה תשובה משום אהבת הזכרה ומשום מורא הקללה רק עיקר התשובה שלך יהיה באופן והשבות אל לבבך דבר זה בכל הגוים אשר הדימת ר"ל כל מקום שאתה בגלות ה' אלקיך שמה ר"ל כביכול השכינה עמך בגלות כפי"ש ע"פ ושב ה' אלקיך את שבותך (דברים ל' ג) והשיב לא נאמר אלא ושב כביכול הוא עצמו שב ואם תעשה תשובה על בחינה זו ושבת עד ה'

אלקיך ר"ל שלא תהיה עוד בגלות שאתה עובד ע"י בטוהרה רק עיקר התשובה שאתה מהגלות ויהיה בחינת ה' אלקיך בלי שום מסך מבדיל כנ"ל אז ושב ה' אלקיך את שבותך ורחמך וקבצך מכל העמים אשר הפיץ משום שה' אלקיך שמה ולמענו יעשה... (חסד כאן בבבא היר) וע"י נריץ אתערותא דלמטה והבן: (מיבות אלו מן יעשה עד והבן נמחקו מהכחמים של המחבר וזו"ק"ל וכמדומה לי מחוק הכחמים שכן נכתב כמו שכתבתי אוחס).

פרשת וילך

וילך משה וידבר את הדברים האלה אל כל ישראל לכאורה קשה היכן הלך וכל המפורשים מקשים זאת ונראה לפרש דהנה אדם נקרא הולך שהולך ממדריגה למדריגה אבל מלאך נקרא עומד שהוא עומד כמו שנברא כך הוא עומד תמיד ואיחא בזה"ק לא קם בישראל כמשה עוד נביא בחינת נבואה שלו אין שום אדם יכול להשיג אבל בחינת נדקות שלו כל אדם יכול להשיג וז"ש וילך משה ר"ל שהלך ממדריגה למדריגה וידבר את הדברים האלה אל כל ישראל ר"ל שכל ישראל יהיו כן כי בחינת נדקותו כל אדם יכול להשיג והבן.

בהפטרדה שובה ישראל ר"ל שמהיו בחינת ישראל אחד וז"ש עד ה' אלקיך ר"ל שיטכון עליך ויהיה בחינת אלקיך ולא אלקי אבותיך לחוד אח"כ מפרש כי כשלת בעוונך ר"ל כי כתיב לפני עור לא תתן מכשול (ויקרא י"ט י"ד) ר"ל דבר הגורם נפילה נקרא מכשול ונודע כי ע"י עוונותינו ח"ו נפלה כביכול השכינה בגלות להעלות הנילוזים ואנו גורמים הנפילה וז"ש כי כשלת בעוונך עשית מכשול הוא גרם הנפילה כנ"ל ולזה לא אמר נכשלת כי ר"ל כשלת להשכינה

וגרמח נפילה כנ"ל קחו עמכם דברים הם האומיות והנילוזים שנפלו והכל הם אומיות קדושות כי הכל נברא ע"י אומיות וע"י הדיבור ע"ד דבר ה' שמים נעשו (תהלים ל"ג ו') כנודע וז"ש קחו עמכם דברים הם האומיות והנילוזים שנפלו אמרו אליו כל מחמת שאתה הוא כוללת כל העולמות לזה תשא עון וקח טוב ממנו הוא הנילוזים הקדושים ואם תאמר איך אפשר להעלותם לזה אמר ונשלמה פרים שפתותינו כמו שהקרצן היה מקרצ ומייחד העולמות כולם כן ע"י הדיבורים של קדושה מייחדים כל העולמות כי דיבור יש דיבור וקול ומחשבה וכל דיבור יש בחינת ד' אומיות הוי' כנודע והבן היטב:

שובה ישראל עד ה' אלקיך כי כשלת בעונך. ר"ל אף ישראל אחד מחויב לעשות תשובה כי אמרו חז"ל לעולם יראה אדם א"ע כאלו כל העולם חזיו זכאי כו' (קדושין מ' ע"ב) ואדם אחד מכריע הן לזכות הן לחוב וז"ש שובה ישראל לשון יחיד כי כשלת לאחרים בעונך שאתה מכריע ח"ו לחוב וזוהי מדוקדק שלא אמר נכשלת כי לשון כשלת מורה מכשיל לאחרים ודו"ק ועיין בפנים במקום אחר:

או יאמר שובה ישראל כו'. כי יש ב' תשובות מיראה ומאהבה והחילוק מיראה ודונות נעשו שגגות ומאהבה נעשו זכיות כמבואר בגמרא מסכת יומא עוד יש חילוק כי השב מיראה או מיראת עונש או מיראה שלא יהיה לו עוה"ב עכ"פ אינו שב להש"י רק שב לעצמו אבל השב מאהבה נקרא שב להש"י.

וז"ש שובה ישראל עד ה' אלקיך ר"ל מאהבה שנקרא שב עד ה' אלקיך ולא שב לעצמו ומפרש מה הוא תשובה מאהבה ואומר עד ה' אלקיך ר"ל כי האדם בחטאו נחרתק מהש"י ואינו נקרא אלקיך ולזה יהיה העיקר התשובה מאהבה

שרוה וחושק להדבק ולהתקרב אל הש"י שיהיה נקרא ה' אלקיך ומפרש הטעם כי כשלת בעונך ר"ל אם אתה שב מיראה נשאר מעונך שוגג הנקרא משכול ע"כ אני אומר לך שחשוב מאהבה ולא ישר שום שוגג רק אדרבה יהפך לזכיות:

או יאמר כי כל זמן שלא בא עונש על האדם בקל יכול להמגבר על יצרו אם רוצה לשוב בתשובה ויאמר מה לי לשוב מיראה טוב יותר לשוב מאהבה אבל אם ח"ו אינו שב בתשובה עד שבא עליו איה עונש ח"ו ואח"כ הוא רוצה לשוב בתשובה אז הוא קשה מאד לשוב מאהבה כי העונש הוא בפניו ובשבילו הוא שב א"כ הוא מיראה ונריץ לזה שכל גדול ועזר מן השמים שלא ישיגו כלל על עונשו ועל זערו רק על זער השכינה כביכול שאומרת קלני מראשי כו' (סנהדרין מ"ו ע"א) ובשביל אהבת הבורא הוא שב וזה הוא בחינה גדולה והנה מלינו לשון כי משמש במקום אף אם.

וז"ש שובה ישראל עד ה' אלקיך ר"ל מאהבה כנ"ל כי כשלת בעוונך ר"ל אף אם כבר נעשית כשביל עונך מ"מ יהיה עיקר התשובה מאהבה והבן היטב:

קחו עמכם דברים כו'. עפ"י משל איש אחד קצין גדול ומופלג בצורה וביחוס ובאו ג' אנשים ופגמו בכבודו וחיללו אותו והקצין ההוא עשה הרבה טובות עם אותן ג' אנשים שנתן להם פרנסה וכל זכרם אח"כ נמחרטו מאד שעשו שלא כהוגן שפגמו בכבודו והלכו לפייס אותו והיה בהם ג' בחינות הראשון בא לביט הקצין בתופא גדולה ולא נתן אל לבו את המעשה הרע שעשה רק שהוצרך להקצין בא בתופא ואמר הנני מפייס אותך ולא הראה שום הכנעה ושום חרטה כשראה הקצין כן זוה לזרוק אותו לחוך השני נחרט מאד בשמו על לבו את הרע שעשה שפגם בכבודו ולא

מדע . הלכות תשובה פרק ד ה

כדין דנתי שהדין מלוי בעיקול הדעת ויש לו רגלים למר יספ דנתי וכיון שקבל הסוחד לעולם לבו והטעם טעם לגד וזכרו ולא לגד חובתו :

פ"ה ב על מ"ש רבינו אלף כל אדם ראו להיות לדיק וכו' או חכם או ככל . כהנא נהסות חימא דלמרינן בפרק כל סד [פ"ה] דמלאך הממונה על ההריון לילה שמו וטעם הכסף וכו' או נגזר או חלש או פסג

הן . א) האוכל מסעודה שאינה מספקת לבעליה שזה אבק גזל הוא . והוא מדמה שלא חטא ויאמר כלום אכלתי אלא ברשותו . ב) המשתמש בעבדו של עני שהעבדו של עני אינו אלא כגון קורדום ומחרישה ויאמר בלבו אינן חסרים והרי לא גזלתי אותו . ג) המסתכל בעריות מעלה על דעתו שאין בכך כלום שהוא אומר וכי בעלתי או קרבתי אצלה . והוא אינו יודע שראיית העינים עין גדול שהיא נורמת לגופן של עריות שנאמר ולא תתורו

פסג או חכם . הרי בפירות משמע שגם דבר זה הוא בידי שמים . ואולי יש חלוק בין סבל לספס וסבל הוא לענין יראה שמים . ומורי הר"ם מירץ דכחא פ"ה לחתח בחכמה או בסבלות וסכוא דפ' כל היד ר"ל לעשות לו לב חכם או לב עספ עד כאן לשון הרמ"ך . ומ"ש דסבל הוא לענין יראה שמים אין לו טעם דאין ענין סבל לענין יראה שמים ועוד דאין זה מקביל לחכם :

וכיון

אחרי לבבכם ואחרי עיניכם . ד) המתכבד בקלון חבירו אומר בלבו שאינו חטא לפי שאין חבירו עומד שם ולא הגיע לו בושת ולא ביישו אלא ערך מעשיו הטובים וחכמתו למול מעשה חבירו או חכמתו כדי שיראה מכללו שהוא מכובד וחבירו בזוי . ה) והחושד כשרים אומר בלבו שאינו חטא לפי שהוא אומר מה עשיתי לו וכי יש שם אלא חשד שמא עשה או לא עשה והוא אינו יודע שזה עון שמים אדם כשר בדעתו כבעל עבירה : ה) ומתן חמשה דברים העושה אותם ימשך אחריהם תמיד וקשים הם לפרוש מהן . לפיכך צריך אדם להזהר מהן שמא ידבק בהן והן כולן דעות רעות עד מאד . ואלו הן . רכילות ולשון הרע ובעל חימה ובעל מחשבה רעה והמתחבר לרשע מפני שהוא לומד ממעשיו והן נרשמים בלבו . הוא שאמר שלמה ורועה כסילים ירוע . וכבר בארנו בהלכות דעות דברים שצריך כל אדם לנהוג בהן תמיד קל וחומר לבעל תשובה : וכל אלו הדברים וכיוצא בהן אף על פי שמעכבין את התשובה אין מונעין אותה אלא אם עשה אדם תשובה מהן הרי זה בעל תשובה ויש לו חלק לעולם הבא :

פרק המיש

א רשות לכל אדם נתונה אם רצה להטות עצמו לדרך טובה ולהיות צדיק הרשות בידו . ואם רצה להטות עצמו לדרך רעה ולהיות רשע הרשות בידו . הוא שכתוב בתורה הן האדם היה כאחד ממנו לדעת טוב ורע . כלומר הן מין זה של אדם היה יחיד בעולם ואין מין שני דומה לו בזה הענין שיהא הוא מעצמו בדעתו ובמחשבתו יודע הטוב והרע ועושה כל מה שהוא חפץ ואין מי שיעכב בידו מלעשות הטוב או הרע וכיון שכן הוא פן ישלח ידו : ד"ב אל יעבור במחשבתך דבר זה שאומרים מפשי אומה"ע ורוב גולמי בני ישראל שהקב"ה גזור על האדם מתחלת ברייתו להיות צדיק או רשע . אין הדבר כן אלא כל אדם ראויו לו להיות צדיק כמשה רבינו או רשע כירבעם או חכם או [ב] סבל או רחמן או אכזרי או כילי או שוע וכן שאר כל הדעות . ואין לו מי שיכפרו ולא נגזר עליו ולא מי שמושכו לאחד משני הדרכים אלא הוא מעצמו ומדעתו נומה לאי זו דרך שירצה . הוא שירמיהו אמר מפי עליון לא תצא הרעות והטוב . כלומר אין הבורא נגזר על האדם להיות טוב ולא להיות רע . וכיון שכן הוא נמצא זה החומא הוא הפסיד את עצמו . ולפיכך ראוי לו לכבות ולקונן על חמאיו ועל מה שעשה לנפשו ונמלה רעה . הוא שכתוב אחריו מה יתאונן אדם חי וגו' . וחזר ואמר הואיל ורשותנו בידנו ומדעתנו עשינו כל הרעות ראוי לנו לחזור בתשובה ולעזוב רשענו שהרשות עתה בידנו הוא שכתוב אחריו נחפשה דרכינו ונחקרה ונשובה וגו' : ודבר זה עיקר גדול הוא והוא עמוד התורה והמצוה שנאמר ראה נתתי לפניך היום את החיים . וכתוב ראה אנכי נותן לפניכם היום . כלומר שהרשות בידכם וכל שיחפץ האדם לעשות ממעשה בני האדם עושה בין טובים בין רעים . ומפני זה הענין נאמר מי יתן והיה לבבם זה להם . כלומר שאין הבורא כופה בני האדם ולא נגזר עליהן לעשות טובה או רעה אלא הכל מסור להם : ד' אילו האל היה נגזר על האדם להיות צדיק או רשע או אילו היה שם דבר שמושך את האדם בעיקר תולדתו לדרך מן הדרכים או למדע מן המדעות או לדעה מן הדעות או למעשה מן המעשים כמו שבונים מלבם המפשים הוברי שמים היאך היה מצוה לנו על ידי הנביאים עשה כך ואל תעשה כך הפיכו דרכיכם ואל תלכו אחרי רשעכם והוא מתחלת ברייתו כבר נגזר עליו או תולדתו תמשוך אותו לדבר שאי אפשר לונו ממנו . ומה מקום היה לכל התורה כולה ובאי זה דין ואיזה משפט נפרע מן הרשע או משלם שכר לצדיק . השופט כל הארץ לא יעשה משפט . ואל תתמה ותאמר היאך יהיה האדם עושה כל מה שיחפץ ויהיו מעשיו מסורים לו וכי יעשה בעולם דבר שלא ברשות קונן ולא חפצו והכתוב אומר כל אשר חפץ יהי עושה בשמים ובארץ . דע שהכל כחפצו יעשה ואף על פי שמעשינו מסורין לנו . כיצד כשם שהיוצר חפץ להיות האש והרוח עולים למעלה והמים והארץ יורדים למטה והגלגל סובב בעיגול וכן שאר בריות העולם להיות כמנהגן שחפץ בו . ככה חפץ להיות האדם רשותו בידו וכל מעשיו מסורין לו ולא יהיה לו לא כופה ולא מושך אלא הוא מעצמו ובדעתו שנתן לו האל עושה כל שהאדם יכול לעשות . לפיכך דנין אותו לפי

לחם משנה

סבור הוא שלא הטו שהדבר יש לו רגלים וכו' . כלל לנאר לשון זה , וכבר שמעתי בו פירוט אחר ואינו מחזור : ד המשתמש בעבדו של עני וכו' . מחי דקאמר עבדו של עני ולא של עשיר נמן רבינו הטעם מפני שהוא עבדו של עשיר מחמתו מדמיו כלל : **פ"ה א רשות לכל אדם וכו' . כל זה הפסק הוא מנוול :** ב כל אדם ראויו לו להיות לדיק כמשה רבינו או רשע כירבעם או חכם או סבל . מה שהקפס מההיא דמבכה נדה (דף ט"ו) דאמר פסג או מה חקא עליה חכם או פסג וכו' כבר מירץ בעל ההנכות : ד לדרך מן הדרכים . ר"ל לומר אם לדרך טוב או לדרך רע . או למדע מן המדעות ר"ל לחומס

מקביל שוחד והפסג את הדיון אם היה יודע גדולי שראובן היה פגור לחם למשעון מה הוא חייבו לחם לו בעביל שוחד שקבל משמעון ודאי שהיה יכול לחזור בחשוכה שיחזיר לראובן המנה שכן שפרע שלא כדין אבל מאחר שהשוחד יעור . עיני הכמים הוא חושב כשלקח שוחד משמעון וחייב לראובן שלא הטו את הדיון כלל אלא שלקח שוחד לחייב את האמת מפני שטעם בעיניו מהמת השוחד ומלאה לו שהדין עם שמעון . ח"ש שהדבר יש לו רגלים כלומר שיש לו פני הראות לזכות את שמעון וכיון שכן יראה לו שהם אמת ואף יחזיר . וחי אומרו אינו יודע עד היכן הגיע הסיה ו כלומר זאת הסיים הדיון אינו יודע עד היכן היה למוי הכסה את הדיון ועד היכן כח ההסיה שהטו זה את הדיון כלומר לכמה חסיה הטו ולכמה לא הטו דזה טעם בעיניו של מי שהטו

מגדל עז

פ"ה רשות לכל האדם נמונה לו עד זה להם . פרק למי חידוין (דף פ"ו) וכמה מקומות נלמדו וכמנהג (דף כ"ט) פרק עומד ויושב סבל כיני שמים מהן מירלח שמים וכל זה שכתב יראת שמים ובמגדל אינו"ג שהי"ם תירץ לי מורי רבינו רפירוש לאתו בחכמה או בסבלות ומה שכתב כל היד היינו לעשות לו לב חכם או פסג , ע"כ :

הנהות מיימוניות

[ב] חימה דכפירוש אמר פ' כל היד שמלאך הממונה על התריון לילה שמו נוסל את השיפה כו' ער נגזר או חלש או פסג או חכם כו' הרי בפירוש משמע שגם דבר זה בידי שמים . ואולי יש חלוק בין סבל למיש . ומה שכתב חכם או כסיל שמא יש לומר לענין שמים :

לֹא תִלְכוּ: אֶת־מִשְׁפְּטֵי תַעֲשׂוּ וְאֶת־חֻקֹּתַי תִּשְׁמְרוּ לִלְבַת בְּהֵם אֲנִי יְהוָה

וּבְמַעֲשֵׂה אֲרִיזָנָעֵן אֲשֶׁר אֲנִי מְבִיא אֶתְכֶם שָׁמָּה לֹא תַעֲשׂוּ וּבַחֲקֹתֵיהֶם

לקט בדיר

רש"י

לקט בדיר

רש"י

(יב) פ"י שכל הישר מחייב שכן משפטו כגון גניבה וגזילה ממון חזירו ופי' רש"י משפטים דברים המיושרים והדין נותן לעשותו עכ"ל: (ג) פירש"י ביומא ח"ג חוק משמע שאינו אלא גזירת המלך, כמו (ש"א ל') וישמה למך, וישם אותה יוסף למך (ברא' מ"ז) השטן יציר הרע משיב עליהן תשובה להטעות את ישראל ולומר שהחורה אינה אמת כי מה מועלת בכל אלו לך נכבד נהם חוק אני ה' גורמי עליכם עכ"ל: (יד) הגם שמנינו לשון הליכה במקום עשייה ושמירה כגון ובמקומהם לא חלבו שפירשו עשייה, הכא אי אפשר לומר כן, שהרי בפירוש נביע עשייה ושמירה, אלא ודאי פירשו הליכה במדותו בלי הפסק, ואין לומר ששייך על העשייה והשמירה שהיה במדותו, כי ודאי שכן הוא שכל המצות נלמדות הן, ודאי לומר שכל הילוך עסקך ולימודך מהיה רק בהם (רא"ם):

(ד) את משפטי תעשו. אלו דברים האמורים בחורה במשפט^ל, שאילו לא נאמרו היו כדאי* לאומרו (ח"כ - יומא ס"ג): ואת חקתי תשמרו. דברים שבהם גזירת המלך^ל, שיצר הרע משיב עליהם, למען לנו לשומק, ואומות העולם (ע"א) משיבין עליהם, כגון אכילת חזיר ולבישת שטעמא וטבירת מי חטאה, לכך נאמר אני ה' (אני) גזרתי עליכם אי אחס* רשאים להפטר (סס - סס): ללבית בהם. י"י אל הפטר מחוכם, שלא תאמר למדתי חכמת ישראל אלך ולאמד חכמת האומות (ח"ס):

שיבנו זה ישראל מקולקל מן הכלל^ל (ח"ס): אשר אני מביא אתכם שמה. מגיד שחוקן/עממין* שכבשו ישראל^ל מקולקלין (יותר) מכולם (ח"ס): ובחקותיהם לא תלכו. מה הכוונה הכתוב שלא אמר^ל, אלא אלו נמוסות שלהו^ל, דברים החקוקין להם^ל, כגון טרטיאות^ל ואנטיאות^ל, רבי מאיר אומר אלו דרכי האמוריים^ל שמו חכמים (ח"ס):

(ה) דייקו זאת, משום דקשה להם לרז"ל למה לזין את ארץ מצרים שהיא אותה הארץ אשר יטבתם בה, וכן לזין את ארץ כנען אשר אני מביא וגו', וכי יש ב' מצרים או ב' כנען, ומה יהיה חקר באומרו כמעשה ארץ מצרים, ואין לומר כאן שפירשו שעל מנת כן הולאמי אחס ממצרים ועל מנת כן אגרש הכנעני מפניך, שא"כ היל"ל כמעשה ארץ מצרים אשר הולאמי אחס משם וכמעשה ארץ כנען אשר אני אגרש אותם מפניך, אלא ודאי שבמצרים עלמה רזה להגביה ולייחד אותה מקום כפרות דייקו ארץ גושן אשר ישראל ישבו בה, אך קשה קשיית המפרשים הלא מן הכתוב יש להוכיח את ההפך, שהכתוב חוקר והזהיר שאפילו מעשה העריות וע"י שאינה גרוע כל כך לא תעשו וכ"ש היומר גרוע, וכי אלא היה הנות גרוע כמצריים יהיה מותר חו"ש אמתה, וקושא^ל זו רבה ועלמה, ועיין בג"א ובמ"ל ועוד שדקו ליישבה, ועדיין נראה נפשינו, והנראה לומר בדרך פשטות שאין הכתוב בא כאן לאסור מעשה עריות וע"י, כי הלא חשב ומנה כל פרטי נאמרי עריות לקמן בפ' זו ופ' קדושים, אלא הקדמה היא זאת להראות וללמד ולהעב צעיי ישראל מעשה העריות בכלל לקרב האיסורים אל השכל כדי למאס אותם, וא"כ פשוט הוא שצריך להראות להם את היומר גרוע ומאוס, ואחר שיפצרו להם פחיתותם ופסולתם של העריות בכלל, זאת יחייב אותם שידלו ויחקו מן כל אצוריהו ואפילו לנעו בנאטו (בר"א): (ו) יומר מקולקלים מאוסם כנעניים שהניחום ולא כבשו: (ז) פ"י מה הם החוקים שאינם נכללים במעשיהם: (ח) נימוס פירשו דין ומשפט: (ט) פ"י אין זה מלשון חק בלי טעם, אלא מלשון חקיקה שחוקק ונחייסד אלס דברים הללו וזה כל חיותם ותאוסם, ואסרו הכתוב לישראל אפילו בדרך ררעי: (י) פ"י רש"י ע"י י"ח: טרטיאות פלטיין וכל דבריהן כשהן נאספין לשחוק וללזון, אילטדינין פירש"י מקום שמנגחין את השור עכ"ל: (יא) נשבת סוף פ"י במה אשה מנה הש"ס כמה דברים שיש בהם משום דרכי האמורי, כגון האומר שטעו מרגול זה שקרא בערבות וכגון המשמנה בפני קדרתה שחבשל מהרה וכו' ופירש"י דרכי האמורי נימוס הוא וכמי ובמקומיהם לא חלבו עכ"ל:

אור החיים

אור החיים

זו ליאמר עליהם אני ה' אלהיכם ליחד שמו יתברך עליהם. גם מעלה גדולה היא לשומר בריתו, והיא הכדרכה שאין למעלה ממנה לזכר אמר ואמרה: ד. את משפטי תעשו וגו'. קשה אחר שאין מדבר אלא בפריטות העריות מה החוקים והמשפטים אשר לזכר ה' אלהינו אהונו, גם מה היא כוונתו באומרו ללכת בהם^ל. גם צריך לדעת למה חזר פעם ב' לומר אני ה' אלהיכם. ונראה לפרש לפי מה שכתבו בסמוך שהמשנה בעריות תגדיל החפץ והמעט מניעת הרזון, חש הכתוב שיאמר האדם להרחק מכל וכל מפרט זה ויבטל מצות פריה ורביה ומצות היבום וכדומה ויהיה פרוש ממין זה לחלוטין שארז"ל (סוכה נ"ב): אבר קטן יש באדם משיבטו רעב מרשיבו שבע, לזה לזכר ה' ואמר את משפטי תעשו שהם ממין עלמו שאסרתי לך אני מחייבך לעשות, ואף על פי כן את חקתי תשמרו שהם העריות שאסר. או יאמר כי באמצעות שמירת העריות ימלאו הכנה בנפשותם לקיים מצות עשה כאומרו משפטי תעשו ושמירת כל הלאוין עוד יכוין באומרו ללכת בהם על דרך מה שאמר

זו ליאמר עליהם אני ה' אלהיכם ליחד שמו יתברך עליהם. גם מעלה גדולה היא לשומר בריתו, והיא הכדרכה שאין למעלה ממנה לזכר אמר ואמרה: ד. את משפטי תעשו וגו'. קשה אחר שאין מדבר אלא בפריטות העריות מה החוקים והמשפטים אשר לזכר ה' אלהינו אהונו, גם מה היא כוונתו באומרו ללכת בהם^ל. גם צריך לדעת למה חזר פעם ב' לומר אני ה' אלהיכם. ונראה לפרש לפי מה שכתבו בסמוך שהמשנה בעריות תגדיל החפץ והמעט מניעת הרזון, חש הכתוב שיאמר האדם להרחק מכל וכל מפרט זה ויבטל מצות פריה ורביה ומצות היבום וכדומה ויהיה פרוש ממין זה לחלוטין שארז"ל (סוכה נ"ב): אבר קטן יש באדם משיבטו רעב מרשיבו שבע, לזה לזכר ה' ואמר את משפטי תעשו שהם ממין עלמו שאסרתי לך אני מחייבך לעשות, ואף על פי כן את חקתי תשמרו שהם העריות שאסר. או יאמר כי באמצעות שמירת העריות ימלאו הכנה בנפשותם לקיים מצות עשה כאומרו משפטי תעשו ושמירת כל הלאוין עוד יכוין באומרו ללכת בהם על דרך מה שאמר

זו ליאמר עליהם אני ה' אלהיכם ליחד שמו יתברך עליהם. גם מעלה גדולה היא לשומר בריתו, והיא הכדרכה שאין למעלה ממנה לזכר אמר ואמרה: ד. את משפטי תעשו וגו'. קשה אחר שאין מדבר אלא בפריטות העריות מה החוקים והמשפטים אשר לזכר ה' אלהינו אהונו, גם מה היא כוונתו באומרו ללכת בהם^ל. גם צריך לדעת למה חזר פעם ב' לומר אני ה' אלהיכם. ונראה לפרש לפי מה שכתבו בסמוך שהמשנה בעריות תגדיל החפץ והמעט מניעת הרזון, חש הכתוב שיאמר האדם להרחק מכל וכל מפרט זה ויבטל מצות פריה ורביה ומצות היבום וכדומה ויהיה פרוש ממין זה לחלוטין שארז"ל (סוכה נ"ב): אבר קטן יש באדם משיבטו רעב מרשיבו שבע, לזה לזכר ה' ואמר את משפטי תעשו שהם ממין עלמו שאסרתי לך אני מחייבך לעשות, ואף על פי כן את חקתי תשמרו שהם העריות שאסר. או יאמר כי באמצעות שמירת העריות ימלאו הכנה בנפשותם לקיים מצות עשה כאומרו משפטי תעשו ושמירת כל הלאוין עוד יכוין באומרו ללכת בהם על דרך מה שאמר

זו ליאמר עליהם אני ה' אלהיכם ליחד שמו יתברך עליהם. גם מעלה גדולה היא לשומר בריתו, והיא הכדרכה שאין למעלה ממנה לזכר אמר ואמרה: ד. את משפטי תעשו וגו'. קשה אחר שאין מדבר אלא בפריטות העריות מה החוקים והמשפטים אשר לזכר ה' אלהינו אהונו, גם מה היא כוונתו באומרו ללכת בהם^ל. גם צריך לדעת למה חזר פעם ב' לומר אני ה' אלהיכם. ונראה לפרש לפי מה שכתבו בסמוך שהמשנה בעריות תגדיל החפץ והמעט מניעת הרזון, חש הכתוב שיאמר האדם להרחק מכל וכל מפרט זה ויבטל מצות פריה ורביה ומצות היבום וכדומה ויהיה פרוש ממין זה לחלוטין שארז"ל (סוכה נ"ב): אבר קטן יש באדם משיבטו רעב מרשיבו שבע, לזה לזכר ה' ואמר את משפטי תעשו שהם ממין עלמו שאסרתי לך אני מחייבך לעשות, ואף על פי כן את חקתי תשמרו שהם העריות שאסר. או יאמר כי באמצעות שמירת העריות ימלאו הכנה בנפשותם לקיים מצות עשה כאומרו משפטי תעשו ושמירת כל הלאוין עוד יכוין באומרו ללכת בהם על דרך מה שאמר

אור בדיר

אור בדיר

קל) שמשמע שהעשיה והשמירה היא כדי ללכת, והלא הליכה בהם היא העשיה והשמירה עצמו.

קבו) מהגג. קבו) ולא אמר חוטאים, כלומר חוטאים, אלא חוטאים, כלומר משפחות רעות. קבה) ולא אמר אל שמשע. פ"י אפי' כוונתך בעתה עמו לשללו ממך.

משפטי אשר יעשה אתם האדם וחי בהם אני יהוה שש ו איש איש אל כל שאר בשרו לא תקרבו לגלות

דיני די יעבר יהוה אנשא וחי בהון דחיי עקמא אנא יי ו גבר גבר דקד קריב בקרה קא

לקט בהיר

רש"י

לחוקים (ח"ט): וחי בהם. לעולם הבא, שאם תאמר בעולם הזה והלא סופו הוא מת" (ח"ט): אני ה'. נאמן לשלם שכר (ח"ט): (ו) לא תקרבו. להזכיר שיוסיף חיים הגם שליט לעולם, שא"כ מה נעשה בזמן שעשה מלות ומעשים טובים ממש קודם מותו (ב"ב), והגם שר"ל דרשו מזה שנלעגה לא ימסור נפשו אלא יעבור ולא יהרג, נשמע גם כן הבעטה, שאם הוא רק לזוי היל"ל ויחיה בהם, ואם הוא מנאי שיממור המלות רק באופן שימיה בהם היל"ל, א"ס"י, אלא משמעות וחי הוא הבעטה, ומדהוסיף חיבת בהם נשמע ג"כ לזוי ומנאי שלא ימות בהם ועל ידיהם

אור החיים

ויתבאר על פי דבריהם ז"ל (סנהדרין ע"ד). שאמרו וחי בהם ולא שימות בהם שאם חסכוהו לעבור על אחת ממצוות ה' יעבור ולא ייכר. ואמרו עוד כי על ג' עבירות חייב אדם ליכרוג ולא יעבור והם עבודה זרה גילוי ערוות שפיכות דמים. מעתה אמר פסוק ראשון סמוך למצוות ערוות ולא חתכה הכתוב אשר יעשה וגו' וחי בהם, ואמר פסוק ב' לזוהר על שאר המצוות ואמר וחי בהם לדייק ולומר שבמצוות שנאמרו בפסוק שלפניו שלא אמר וחי בהם יכרג ואל יעבור. עוד נראה בהעיר עוד למה שינה הכתוב ב' כחוצים, בראשון אמר אני ה' אלהיכם, ובפסוק ב' אמר אני ה'. אכן כנגד ב' בניי דברה תורה אחד העושה מיראה ואחד העושה מאהבה, וכבר נתבארו הדברים במקומות אחרים (סוטה ל"א) כי העושה מיראה שכרו לאלף דור והעושה מאהבה שכרו כפול לאלפים. והנה מן הנמנע שישגי המשיג בחינת האהבה עד שתקדים לו בחינת היראה בסוד (תהלים קי"ח) זה השער לה', ואשר על כן אמר הכתוב כנגד בחינת היראה את משפטי וגו' אני ה' אלהיכם, דקדק להזכיר בחינת הדין שהוא רמוז בשם אלהים להעירך במי הכתוב מדבר, ואחר כך לזה לגדר ב' לעשות מאהבה, ולזה אמר אני ה' ולא הזכיר שם אלהות לומר שתהיה

אור בהיר

קלד) ולא אמר כי יחיה בהם. קלד) לשון עמיד. קלד) לשון הוה, גם לאלהי. קלד) שהיל"ל אתן, שזה התחלת קלד) וחי בהם

אלהיכם: ה' ושמרתם את חקתי ואת

לקט בהיר

רש"י

(טו) דברים שאינם כחובים בפירוש אלא יולאים ומקמפין מהם כגון גזירות והרחקות שהוסיפו חז"ל או דברים הנאים הלכה למשה מסיני, אבל אין זה משמעות הכתוב אלא מנה ימור, לזה הביא גם דרך הב' (טז) פי' בפסוק הקודם אמר עשייה אלא המשפטים ושמירה אלא החוקים, וכאן יהיה הפי' ושמרתם בין חקתי ובין משפטי, ואמ"כ אמר אשר "יעשה" אותם בין המשפטים ובין החוקים, ולזה לומר שיש במשפטים קום עשה וגם לא תעשה, וכן בחוקים יש שיהיה, לזה נריך עשייה לשניהם ושמירה לשניהם, ולא די לרש"י בדרך

אור החיים

הנביא (יחזקאל ל"ג) נדקה הדיוק לא תלילנו ביום פשעו וגו', שאם יהיה לדיק כל ימיו וירשיע לבסוף כרי זה הפסיד זכותו ולא ילך עמו ביום לכתו לעולם העליון, לזה לזה ה' ואמר ללכת בהם פירוש שיחמיד במעשים הטובים ושמירות החוקים כדי שילך בהם ביום נוסעו לדרך כל הארץ. עוד יראה שלא יקוב האדם לשכר מצוות בעולם הזה, על דרך אומרו (דברים ז' י"א) היום לעשותם ולמחר לקבל שכרם (עירובין כ"ב) שכל מה שיעשה לא יבחר לאכול עולמו בחייו אלא ילך לפניו דקדו לחיות ביועם ה'. עוד יראה על דרך אומרו (משלי ו') כי נר מצוה ותורה אור, כי עולם העליון רחוק במהלך ובעלות נפש האדם מעולם זה לעולם העליון אם הוא רשע דרך רשעים כאפילה, ובלכת אדם כשר מצוה ותורה שצידו מאירים לו כאומרו (תהלים קי"ט) נר לרגלי דבריך ואור לנתיבותי, הכוונה הוא להיות כי יש בנר מה שאין באור ויש באור מה שאין בנר, כי הנר יש בה בחינה גדולה מהאור כשיהיה קרוב, ולזה אמרו רז"ל (פסחים ב') שבדיקת החמץ לריכה צלילה לאור הנר שהנר יפה לבדיקה להכניסה בחורין ובסדקין מה שאין כן באור, ויש באור בחינה גדולה מהנר שרואה למרחוק מה שאין כן בנר, לזה אמר דוד כי מצוה ה' יש באור ב' בחינות הנזכרות, בחינת הנר בקרוב וחי אומרו נר

אור בהיר

קלא) פי' במקום דריסת רגלו שהיא נקרו. קלב) פי' דרך רחוק שהיא לפני. קלג) ה"ל י"מ. קלד) ואין לומר א"כ כי דוקא שמו שובן עליו ולא שכינתו הק' ימנ'. קלד) בתוכו ממש.

ונתן טעם על ראשון ראשון. על מה שאמר: שלא יבקשו ושיבה של קבע בארץ
שמאה במצרים, כדי שלא ילמדו לעשות כחובותם - על זה אמר: ויחזקתיהם לא
תלכו. ועל אחרון אחרון. שגורם לילך אל הארץ הקדושה כדי לקיים המצוות התלויות
בארץ - על זה אמר: את משפטי מעשו וגומר, כי המה משפט אליה הארץ.

77 אַתְּ מִשְׁפָּטֵי מַעֲשֵׂוֹ וְאַתְּ חֻקֵּי תִשְׁמְרוּ. בְּאֵן הַקְּדִים הַמִּשְׁפָּטִים לְחֻקִּים, וְאַחַר כֵּן
הַפֶּךְ הַסֵּדֶר וְאָמַר: "וּשְׁמַרְתֶּם אֶת חֻקֵּי וְאַתְּ מִשְׁפָּטֵי". לְפִי שֶׁפְּסוּק רִאשׁוֹן
מְדַבֵּר בְּשִׁכְר הַעוֹלָם הַזֶּה, מִדְּקָאָמַר: "לִלְכֶת בְּהֵם", כִּי בַּעֲלֹם הַזֶּה נִקְרָא הָאָדָם
מִהֵלֶךְ, שֶׁהוּא נֶעְתָק מִמְּדֻרְגָה לְמְדֻרְגָה, כְּמוֹ שֶׁנֶּאֱמָר (מִיט' א'): "וְנִתְּתִי לָךְ מִהֵלְכִים
בֵּין הַעַמִּים הָאֵלֶּה". כִּי הַמְּלָאךְ נִקְרָא עוֹמֵד, כִּי הוּא עוֹמֵד בְּמְדֻרְגָה אַחַת, אֲבָל
הָאָדָם נִקְרָא מִהֵלֶךְ. וְכֵן לְעוֹלָם הַבָּא נִקְרָא גַם הָאָדָם יוֹשֵׁב, כְּאִמְרו רַבּוֹתֵינוּ ו"ל (מִכְט"ו
י' ב'): צִדִּיקִים יוֹשְׁבִים וְעִטְרוֹתֵיהֶם בְּרֹאשָׁם. וְיוֹשְׁבִים דְּגִמַת הַעוֹמֵד, כִּי הוּא יוֹשֵׁב
בְּמִגְוִיחָה, וְכִכֵּר קִנָּה כֵּן שֶׁלְמִתּוֹ. וְכִשְׁכֵּר הַעוֹלָם הַזֶּה הַקְּדִים הַמִּשְׁפָּטִים, שֶׁהֵם מִן
הַמִּשְׁפָּלוֹת, אֵל הַחֻקִּים, שְׂאִין טַעֲמָם נִגְלָה. לומר לך: לא זו שְׁבוּכוֹת הַמִּשְׁפָּטִים
תּוֹכָה לְהִתְהַלֵּךְ לִפְנֵי יי בארצות הַחַיִּים, שֶׁהֵי עֵינֵיכֶם הַרְוֹאוֹת תּוֹעֵלְתֶם, כִּי אֵלְמֵלֵא
מוֹרְאָה וְכו' (מִט' א' ב'); אֵלֵא אִף זו שֶׁבְּקִיּוּם הַחֻקוֹת, אִף עַל פִּי שְׂאִין טַעֲמָם נִגְלָה,
מִכָּל מְקוֹם תּוֹכָה עַל יְדֵם לְהִתְהַלֵּךְ לִפְנֵי יי.

אָמַנְם בְּפִסּוּק "וְחֵי בְהֵם", שֶׁפִּרְשׁ רַש"י עַל חֵי הַעוֹלָם הַבָּא - הַפֶּךְ הַסֵּדֶר.
דִּרְךְ לֹא זו אִף זו. כִּי בְּקִיּוּם הַחֻקוֹת - פְּשִׁיטָא שְׂמוֹנָה לְחֵי הַעוֹלָם הַבָּא, כִּי מֵאַחַר
שְׂאִין אִתָּה מְרִיגִישׁ בְּתוֹעֵלְתֶם - פְּשִׁיטָא שְׂכַל מַעֲשֵׂיךְ לְשֵׁם שָׁמַיִם, כִּדִּי לְקַיֵּם מִצְוֹת
בוֹרְאֵךְ; אֵלֵא אֲפִלוּ בְּקִיּוּם הַמִּשְׁפָּטִים, שֶׁכִּכֵּר קִבְלַת שְׂכָרְךָ בַּעֲלֹם הַזֶּה, וְיֵשׁ מְקוֹם
לוֹמַר שֶׁאַתָּה מְקַיֵּם בְּעִבּוֹר הַנְּאֻדָּךְ, כִּי קִיּוּם הַעוֹלָם תְּלוּי בְהֵם, מִכָּל מְקוֹם תּוֹכָה
גַם בְּעִבּוֹרֶם לְחֵי הַעוֹלָם הַבָּא. וְלִמָּה? כִּי אֲנִי יי - שֶׁהֵי אִתָּה מְקַיֵּם בְּעִבּוֹר שְׂאֵנִי
יי צִוִּיתִיךְ. עַל דִּרְךְ שֶׁאִמְרו רַבּוֹתֵינוּ ו"ל (מִי"כ מִטְש"ט פֶּס' ט): אֵל יֹאמַר: אִי אֶפְשִׁי לְאַכֵּל
חֲזִיר וּנְפִשֵׁי קִצָּה בּוֹ, אֵלֵא אֶפְשִׁי וְהַקְּדוֹשׁ בְּרוּךְ הוּא גִזַּר עָלַי וְכו'.

וְעַל כֵּן מְצִינּוּ, שֶׁהוּא מְזַכֵּיר 'עֶקֶב' - רַב טוֹב הַצִּפּוֹן לְצִדִּיקִים - בְּיֹתֵר אֵל
הַחֻקוֹת. כְּמוֹ שֶׁנֶּאֱמָר (מִטְש"ט ק"ט, א'): "הוֹרֵנִי יי דִּרְךְ חֻקֵּיךְ וְאַצְרֵנָה עֶקֶב". (ט"ז ט"ט ק"ט)
"נִטִּיתִי לְבִי לַעֲשׂוֹת חֻקֵּיךְ לְעוֹלָם עֶקֶב". וּמִסִּיק בְּיִלְקוּשׁ פְּרִשְׁת עֶקֶב (מִטְש"ט מִמְט'): "מָה
רַב טוֹבְךָ אֲשֶׁר צִפְנָת לִירְאִיךָ" (מִטְש"ט א' ב') - זֶה שְׂכָרְךָ שֶׁל מִצְוֹת קְלוֹת. וּמִנָּה לָהּ
לוֹמַר כֵּן? אֵלֵא לְפִי שֶׁהַמִּצְוֹת קְלוֹת כִּנֵּי אֲדָם דְּשִׁים בְּעֶקְבֵיהֶם, וְהַשְׁטָן וְהָאֱמוּנוֹת מוֹנִין
עֲלֵיהֶם לוֹמַר: מָה הַמִּצְוָה הַזֹּאת לְכֶם? וְזֶה מְצִוִּי בְּיֹתֵר בְּחֻקוֹת, שְׂאִין טַעֲמָם נִגְלָה
וְהֵם מִתְגַּדְּדִים אֵל כִּנֵּי הָאָדָם הַמוֹנִין עֲלֵיהֶם. לְכֶם נֹאמַר: "מָה רַב טוֹבְךָ אֲשֶׁר צִפְנָת
לִירְאִיךָ פְּעֵלְתָ לְחוֹסִים בְּךָ נִגְדַּ בְּנֵי אָדָם". וְהֵינּוּ בְּדָבָר הַמִּתְנַגֵּד אֵל שְׂכָלוֹ שֶׁל אָדָם,
וְהֵינּוּ הַמִּצְוֹת קְלוֹת.

מביא אותנו אל ארץ זו - ודאי אין מעשיהם מקלקלים; ומה שגורשו מארצם, הינו
לפי שישבו בארץ לא להם, שהרי הנגעני הנה הולך וכובש הארץ מורעו של שם
(מ"י בנש"ט י"ג). על פן הצרף הקדוש ברוך הוא להודיע, שגם המה מעשיהם
מקלקלים; ואם לא כל כך כוללתם, מכל מקום כדי בידון וקצף יש במעשיהם, וכל
וחמר לזולתם.

ומדלא ערכינהו, ואמר שמי פעמים לא תעשו' - וכל לומר, שפרט כל עון
כפני עצמו, והכתוב מאשים את ישראל על אשר בקשו לישב ושיבה של קבע
במצרים. כמו שפרשתי למעלה סוף פרשת ויגש (מ"ג ט) על פסוק "וישב וישאל
בארץ גשן", שבאשמת ישראל ודבר, והאשימם אלהים על שבקשו לישב ושיבה
של קבע במקום אשר אמר אלהים להם כי יהיו שמה גרים ולא תושבים. וכל זה
עשו בעבור שהיו אדוקים בגלולי מצרים, כמו שנאמר ביהוקאל (כ"ג ט-ו): "ואנרע
להם בארץ מצרים" וגומר, "ומרו בי" וגומר, "ואת גלולי מצרים לא עזבו" וגומר.
וכן פרש רש"י פרשת בא (י"ג ט), שהיו באותו דור רשעים שלא רצו לצאת ממצרים,
ומתו בשלשת ימי אפלה. ועל זה נאמר כאן: כמעשה ארץ מצרים - באותו מעשה
שעשייתם בארץ מצרים, ומהו המעשה הרע אשר עשיתם? אשר ישבתם בה -
שבקשתם בה ושיבה של קבע, מצד שחשקה נפשכם בגלוליהם, ובשקוציהם נפשם
תפצה, לא תעשו עוד כאלה, לבקש ושיבה של קבע בין עם סורר, ההולכים בדרך
לא טוב, פן תלמדו ממעשיהם, כי בן קרה לכם במצרים.

וכמעשה ארץ כנען - הינו שהוא מאשים את ישראל על שמאסו בארץ
הקדושה, אשר היתה חביבה על האבות, והמה מאסו בה, עד אשר הצרף הקדוש
ברוך הוא להביאם שמה בעל כרחם שלא בטובתם. וזהו שאמר: כמעשה ארץ כנען
- באותו מעשה שעשייתם בארץ כנען, ומהו המעשה? אשר אני מביא אתכם שמה,
כי עיניכם הרואות שאני מביא אתכם שמה בעל כרחכם. כי באילים אמרו (ממ"ט טו,
ט): "מי יתן מותנו כיד יי בארץ מצרים". המרגלים אמרו (ממ"ט ד, ז): "נתנה ראש
ונשובה מצרימה". וכן אמרו רבותינו ו"ל (ממ"ז כ"ג ט): הנשים היו מחבבות הארץ,
והאנשים שגאוה. וכן הצרף הקדוש ברוך הוא להסבם דרך המדבר ים סוף, שלא
ישוכו מצרימה, ומכל זה ראיה שמאסו בארץ הקדושה, הנבחרת מימות האבות
למקום קדשה וטהרה, ורב מצות התורה תלויות בארץ. ובכל אלה מאסו ישראל,
עד אשר הצרף הקדוש ברוך הוא להביאם שמה בעל כרחם, ולשא אותם על כנפי
נשרים כאשר ישא האומן את היונק אל המקום הנה, ועל ידי סבוב מדברות שלא
יהיה להם מקום לחור. לא תעשו כן עוד, אלא תלכו לרצונכם אל המקום אשר
אמר האלהים, כי זה הוא המוכן לשמירת כל משפטי יי וחקותיו.

תהלים קיט

תרגום

ואצרנה עקב: לו הבינני ואצרה תורתך
 ואשמרנה בכל לב: לה הדריבני בנתיב
 מצותיך בייכו חפצתי: לו הט לבי אל
 עדותיך ואל אל בצע: לו העבר עיני
 מראות שוא בדרך חייני: לח הקם לעבדך
 אמרתך אשר ליראתך: לש העבר חרפתי
 לעבדך מיכרד די לחלתך: לש אעבר חסודי די רחילת ארום דינד סבין:

לו תבינני ואמור אורתיך
 וואנטרנייה בכל לבא:
 לה תדרבני בשביל
 פקודיך ארום ביה
 צבתי: לו אצלי לבי
 לשהדותך ולא לוח
 ממונא: לו אעבר עיני
 מלמחמי שקרא בדרךך
 אפי יתי: לה אקים

רש"י

ענדומך לנחור דרך אמונה, אך אני שואל דרך
 שקר סמך ממני: (לג) ואצרנה עקב, אשמרנה בכל
 משגומיה ועקבי נחומיה, לשון עקבי טרלא"ש
 נלע"ו: (לח) הקם לעבדך אמרתך, אשר הנחומי:

ענין טוף ואחרית, על שם שהעקב הוא טוף הגוף,
 ובעבור זה יקרא גם השכר בלשון עקב כמו שנאמר והיה
 עקב חשמעון (ירמיהו ז) כי השכר הוא טוף המעשה:
 (לה) בנתיב, ענין שביל ומסילה: (לו) בצע, אהבת הממון.
 כמו שונאי בצע (פסוק טו ט):

מצודת דוד

מצודת ציון

אשר בעבורם תרחיב לבי בתענוגי עולם הבא:
 (לג) ואצרנה עקב, ואשמרנה עד סוף ימי מבלי הפסק:
 (לד) הבינני, דרכי התורה: (לה) הדריבני, רוצה לומר
 מן השמים יסייע לי לדרוך בנתיב מצותיך: כי בו
 חפצתי, והבא לטהר מטייען לו: (לו) הט לבי, תן
 בלבי להיות נוטה אל התורה ולא אל אהבת אסיפת הממון:
 (לז) העבר עיני, מעני עיני מלראות דבר שוא
 ואיסור כי פן אחמר בה ואכשל: בדרך חייני, החיה את נפשי
 בהסתכלות הריכך לחמוד אליהם: (לח) הקם, תקים
 לעבדך הבטחת אמרתך אשר היא מבוא ליראתך, כי על ידי
 החשקט אוכל לירוא את ה': (לט) חרפתי, חרפת העין
 אשר אפחד ממנו העבר נא ומחול עליו, כי הלא טובים משפטיך
 בעשות חסד עם המשפט:

אשר בעבורם תרחיב לבי בתענוגי עולם הבא:
 (לג) ואצרנה עקב, ואשמרנה עד סוף ימי מבלי הפסק:
 (לד) הבינני, דרכי התורה: (לה) הדריבני, רוצה לומר
 מן השמים יסייע לי לדרוך בנתיב מצותיך: כי בו
 חפצתי, והבא לטהר מטייען לו: (לו) הט לבי, תן
 בלבי להיות נוטה אל התורה ולא אל אהבת אסיפת הממון:
 (לז) העבר עיני, מעני עיני מלראות דבר שוא
 ואיסור כי פן אחמר בה ואכשל: בדרך חייני, החיה את נפשי
 בהסתכלות הריכך לחמוד אליהם: (לח) הקם, תקים
 לעבדך הבטחת אמרתך אשר היא מבוא ליראתך, כי על ידי
 החשקט אוכל לירוא את ה': (לט) חרפתי, חרפת העין
 אשר אפחד ממנו העבר נא ומחול עליו, כי הלא טובים משפטיך
 בעשות חסד עם המשפט:

אבן עזרא

אבן עזרא

כי חיי האדם יאריכו אם לא ילך אחר עיניו:
 (לח) הקם, אמרתך, הם הגזרות הבאות מהשמים,
 והטעם קיים כל גזירה שתביאני ליראתך: (לט) העבר,
 דבק בפסוק העליון, והטעם

כי חיי האדם יאריכו אם לא ילך אחר עיניו:
 (לח) הקם, אמרתך, הם הגזרות הבאות מהשמים,
 והטעם קיים כל גזירה שתביאני ליראתך: (לט) העבר,
 דבק בפסוק העליון, והטעם

רד"ק

עייבוב: (לג) ואצרנה עקב, הכינוי על הדרך, ופירוש
 עקב שכן, שתודיעני דרך חוקך זה יהיה שאצור
 אותם, ולפי דעתי לפי שהעקב לסוף הגוף אמרו
 לסוף הרבר עקב, בעבור שהשכר סוף המעשה.
 ופירוש ואצרנה עקב עד סוף ימי כלומר כל ימי
 חיי אצרנה: (לד) הבינני, לא לעשות לי שם, אלא בכל
 חפצי ורצוני מאהבתי לעשות מצותיך: (לה) הדריבני,
 שתפתח לבי אליו ולא אשגה בו, כאדם שיודע הדרך
 שליך בה בכל עת שירצה: (לו) ואצ אצ בצע, ולא
 יחא לבי להוט לקבץ ממון, אלא כל לבבי יהיה על

עייבוב: (לג) ואצרנה עקב, הכינוי על הדרך, ופירוש
 עקב שכן, שתודיעני דרך חוקך זה יהיה שאצור
 אותם, ולפי דעתי לפי שהעקב לסוף הגוף אמרו
 לסוף הרבר עקב, בעבור שהשכר סוף המעשה.
 ופירוש ואצרנה עקב עד סוף ימי כלומר כל ימי
 חיי אצרנה: (לד) הבינני, לא לעשות לי שם, אלא בכל
 חפצי ורצוני מאהבתי לעשות מצותיך: (לה) הדריבני,
 שתפתח לבי אליו ולא אשגה בו, כאדם שיודע הדרך
 שליך בה בכל עת שירצה: (לו) ואצ אצ בצע, ולא
 יחא לבי להוט לקבץ ממון, אלא כל לבבי יהיה על

מדרשי חז"ל

הכתוב אומר נוגי ממונא אספתי נוגי, מאי משמע דהאי נוגי לישנא דצערא הוא, רכתיב דלפה נפשי מתוגה, (ברכות כח).

תהלים קיט

תרל

תרגום

בו אורח פקודיך תבינני
 ואמלל בפרשותיך:
 כח אגמח נפשי מדבונא
 קים יתי בדרךך:
 בש אורח השקרא אעדי
 מני/ ואורתיך תים לי:
 לא אורח הימנותא בחרית
 דיניד שונת: לא אדפקית
 בשהדותך יי לא
 תבהתני: לב אורח
 פקודיך ארהוט ארום

למדני חקיד: בו דרך פקודיך הבינני
 ואשיחה בנפלאותיך: כח דלפה נפשי
 מתוגה קימני בדרךך: כח דרך שקר הסר
 ממני ותורתך חנני: לדרך אמונה בחרתי
 משפטיך שויתי: לא דבקתי בעדותיך יהוה
 אל תבישני: ולב דרך מצותיך ארוץ פי
 תרחיב לבי: פ לג הורני יהוה דרך חקיד
 תפתי לבי: לג אקף יתי יי אורח גורתך ואנטרנייה עד גמירא:

רש"י

הטעם נחמך והולכס: (ל) משפטיך שויתי, שמתי עצמי למשפטך ודבקתי

הטעם נחמך והולכס: (ל) משפטיך שויתי, שמתי עצמי למשפטך ודבקתי

מצודת ציון

מצודת דוד

כח דלפה, ענין הטפה, כמו דלף טורד (משל ט ט):
 מתוגה, מלשון יגון: (לב) ארוץ, מלשון ריצה וירידה:
 ענין למוח, כמו את מי יורה רעה וקטעס מ

למדני, לכן אשאל גם זאת אשר תלמדני
 חכמת התורה, וענני גם עתה למלא משאלותי:
 (כז) דרך פקודיך, רוצה לומר מסתרי המצוות ועיקרם:
 ואשיחה, וארכב עוד לזולתי ללמד ברברים הנפלאים
 והמכוסים שבהם: (כח) דלפה, מרוב תוגה נמס נפשי עד
 כדברך, קיימני בחיים כדברך על ידי נתן הנביא: (כט) הסר מפני, לבל
 אחאזה ללכת בה: ותורתך חנני, ללכת בדרך תורתך (ל) שויתי, שמתי רבוי משפטיך
 לנגד עיני ללכת בהם: (לא) דבקתי, על כי דבקתי
 בעדותיך לכן אתה ה' אל תביאני לירי בושה: (לב) ארוץ, רוצה לומר
 בודיוות רב אעשה מצותיך, כי ידעתי

אבן עזרא

דרך שקר, וטעם אמונה כי אין עול בדיעו, על כן
 אמר משפטיך שויתי, כמו לא ישור בה, והטעם
 עשיתי משפט שוה: (לא) דבקתי, המצות שקבל אין
 ראייה עליהם רק הקבלה, על כן אל תבישני:
 (לב) דרך, כי תרחיב, שב אל דרך: (לג) הורני,

הטעם נחמך והולכס: (ל) משפטיך שויתי, שמתי עצמי למשפטך ודבקתי
 כח דלפה, ענין הטפה, כמו דלף טורד (משל ט ט):
 מתוגה, מלשון יגון: (לב) ארוץ, מלשון ריצה וירידה:
 ענין למוח, כמו את מי יורה רעה וקטעס מ

רד"ק

ותורתך חנני, שתתן לי לב להבינה ולהתעסק בה:
 (ל) דרך אמונה, הפך דרך שקר, כלומר אותה בחרתי,
 וכן משפטיך שויתי: (לא) דבקתי, וכן שדבקתי בהם
 ללמדם תמיד, אל תבישני מהם שלא אבינם ולא
 אבוא על תנותם, כי זה יהיה לי כושת אם לא
 אבינם על הנכותה, כיון שאני מתעסק בהם תמיד:
 (לב) דרך, כל כך תרחיב לבי עד שארוץ בדרכם בלא

הטעם נחמך והולכס: (ל) משפטיך שויתי, שמתי עצמי למשפטך ודבקתי
 כח דלפה, ענין הטפה, כמו דלף טורד (משל ט ט):
 מתוגה, מלשון יגון: (לב) ארוץ, מלשון ריצה וירידה:
 ענין למוח, כמו את מי יורה רעה וקטעס מ

מדרשי חז"ל

כח דלפה נפשי מתוגה וכו', אמר ה' אלעזר: כל המחפל חפלה של שרתית לאחר ארבע שעות לרבי יהודה, עליו

כח דלפה נפשי מתוגה וכו', אמר ה' אלעזר: כל המחפל חפלה של שרתית לאחר ארבע שעות לרבי יהודה, עליו

נושאי הפרק

לגלו: להיות דבק בתורה ולא לחמוד בצע.

לח"מ) בקשה לידיעת משפטי ופיקודי התורה.

אורח חיים
למעלה
למשבר

האדם
הקובע
בעצמו
הרוחניות
כחיד סגור
לעניניו
החומריים
והרוחניים

האבות
היו
מחולקים
שבכל
החלק

נחלי

וילך א

דבש

למשכיל" - לעלות מעלה מעלה בסולם המדרגות של עבודת ה'. האדם הוא בגדר מהלך ממדריגה למדריגה כמו"ש הו"ל על האבות שרצו לפני ה' כסוסים בין בצעי המים (מסלולין טו, טז, טז) הריצה מבטאת הליכה בכל הכח, ואפילו בקשיים גדולים כמו בין בצעי המים, וכמו"ש (ויקרא טו, טז): "וקווי ה' יחליפו כח יעלו אבר כנשרים ירצו ולא ייגעו ולכו ולא ייעפו".

ומקורו בביאורי הגר"א עה"פ (מסלי טו, טז): "אורח חיים למעלה למשכיל... האדם נקרא הולך שצריך לילך תמיד מדרגה לדרגה, ואם לא יעלה למעלה ירד מטה מטה חם ושלום, כי בלתי אפשר שיעמוד בדרגה חדא. וזהו: 'אורח חיים למעלה...' למען... כדי שלא יטה לרדת למטה שאולת, ומחמת האורח חיים יסור משאול". ע"כ.

ב"משנת רבי אהרן" להגאון רבי אהרן קוטלר זצ"ל (שמואל קסח) הסביר פני הדברים: שכאשר אדם נעצר ומפסיק לעלות יש כאן תרתי לריעותא: א. אינו יוצא ידי חובת העבודה המוטלת עליו עכשיו, והרי הוא דומה לאדם שנותן מנה לצדקה, כל זמן שזהו המעשר של מה שיש לו יצא ידי חובתו, אבל כאשר מרויח עשרים מנה שוב אינו יוצא ידי חובתו במנה זה, ואם ממשיך לתת את אותו הסכום הרי זה ירידה גדולה עבורו, לפי שאינו ממלא חובתו הנדרשת ממנו במצבו החדש. ב. כאשר נשאר עומד במצבו הרוחני, נמצא שכח העליה הנמוע באדם מופנה אצלו לענינים חומריים, לרצונות חומריים או לכח העפרי של העצלות, וזהו ירידה גדולה. ע"כ.

7 "אדם" - נושדיקון: דרך מצותיך א'רוץ

נרמז על כך הכתוב (מסלי קט, טז): "דרך מצותיך א'רוץ כי תרחיב לכו". דרך מצותיך א'רוץ הוא ראשי תיבות: "אדם", להורות כי זהו תפקידו של האדם בעולמו להיות רץ והולך במצוות ה' ולא יעמוד במקום אחד, שהעמידה אינה עמידה אלא ירידה כאמור. ואכן זוהי היתה עבודתם של אבותינו הקדושים

נחלי

וילך א

דבש

כדכתיב (במסלי טו, טז): "האלקים אשר התהלכו אבותי לפניו אברהם ויצחק". והיינו שהיו בבחינת מהלכים ולא עומדים, שתמיד התעלו בעבודת הכורא ברוך הוא. וזהו שנאמר באברהם (במסלי יב ט): "הלוך ונסוע הנגבה". "הרוצה שיחכים - ידרים" (כ"ז טז, טז) וזהו "הלוך ונסוע" - מדרגה לדרגה, כמו"ש הגר"א ב"אגרת אליהו" על "ויעתק משם החרה" - מדרגה לדרגה.

וילך משה

חרי לפנינו כי מובנם של "חיים" אמיתיים הוא נצחיות של התעלות ממדריגה למדריגה, ורק חיים כאלו יש להם המשך וקיום ולא שייד בהם מיתה כלל, וכמובא בזה"ק (ויחי ללא ט): "למדנו כשהקב"ה רוצה להשיב אליו רוח האדם, כל אלו הימים שהאדם חי בעולם הזה נפקדים לפניו ונכנסים בחשבון, וכשקרבו הימים לבא לפניו בחשבון - מת האדם, והקב"ה משיב את רוח האדם אליו, ההבל ההוא שהאדם נושף ונושם בו משיב אליו. אשרי חלקו של אדם ההוא שיומיו קרבו לפני המלך בלי בושה ואף יום אחד מהם אינו נדחה לחוץ מחמת שימצא שעשה עבירה ביום ההוא. משום זה נאמר בצדיקים קריבה משום שהימים קרבו לפני המלך בלי בושה, אוי לרשעים שלא כתוב בהם קריבה, כי איך יקרבו ימיו לפני המלך בשעה שכל פשעי עולם נמצאים, ומשום זה אינם קריבים לפני המלך ולא יתפקדו לפניו ולא יזכרו למעלה, אלא הם כלים מאליהם, עליהם כתוב (מסלי טז, טז): 'דרך רשעים כאפילה...'".

וראה מה שביאר ה"דברות שלמה" עה"פ (מסלי טז, טז): "וילך משה וידבר את הדברים האלה... ונראה, דאיתא בזה"ק (ויחי קל"א, טז): 'משה לא אסתאב ולא מית אלא אתדבק בשכינה ועייל לחיי העולם והא חי אקרי על כך'. וזה שכתוב: 'וילך משה' - כאדם אשר הולך מחדר לחדר ולא טעם טעם מיתה כלל..." ע"כ.

תמיד
קיים
בהיותו
לולך
ממדיגה
למדריגה

מסמיה
היים
אמיתיים -
התקלית
הרצא
דלנא

בראשית ד בראשית עד

וַיֹּאמֶר יְהוָה אֱלֹהֵינוּ לְמַה חָרָה לְךָ לְמַה נִּפְלוּ פְנֵיךָ הֲלוֹא אִסְדִּיתִיב לָא תִישָׁב וְאִם לָא תִישָׁב לִפְתַּח חַטָּאת רַבִּין וְאֵלֶיךָ תִּשְׁוֹקְתוּ וְאַתָּה תִּמְשָׁל

אונקלוס

והתכבדו אפודי ויאמר יי לקון קמא תקיף קד וקמא אתקבדו אפדי: והלא אם תוטיב עובדך ישחבק קד ואם לא תוטיב עובדך דיום דינא חטאת נטיר ודעתיך לאתפרעא מנה אם לא

לקם בדיר (רא"ם): יי מלאן שא נא לפשע (בקי"ח): יא גס זה כמרגומו, שפתח זה אינו כפתח הבית, אלא פירושו בהתחלה פיי מיד אחר מוסף, והוא יום הדין, והאונקלוס פירש הענין ולא פתר מינת לפתח, ואין ידוע יום הדין זה

רש"י (ח) הלא אם תיטיב. כמרגומו פירושו: לפתח חטאת רובק. לפתח קנכך"י חטאתך* שמור (מדרש מילה): אליך תשוקתו. של חטאת הוא יצר הרע פמיד שוקק ומתאוה להכשילך (שם): ואתה תמשל

אור החיים

ממנו ללם הפנים. וטעם השפלתו צעניו ה' בגם שלא כודע חטאו"י, מעשיו מעדות שרשע היה: ויאמר ה' אל קין וגו'. קשה אומרו למה חרה וגו' הכיעז יחרה לו על הפלגת השפלתו בערך אחיו הקטן ויפלו פניו, ובמה מסור צושו בצאמרו הלא אם חטיב זה הוא תיקון להבא ולא לשעבר. עוד לריך לדעת אומרו לפתח חטאת רובץ אין לו משמעות, וכל האמור צעניו"י לריך פירוש. אכן כוונת דבר ה' הוא חחילת דבריו הודיעו כי השגיח ה' צב' הרגשות אשר עברוהו ועל כל אחת הוא אומר למה לכל הפירושים שפירשנו פחרון אפיו ונפילת פניו. ונתן לו טעם הדבר ויסודו (דעת דעת עליון וסודו, והוא אומרו הלא אם חטיב פירוש: אם חטיב מבחינת הטוב"י) כל מעשיך שורה עליהם בחינת הטוב ומעצמן הם מתגשאים"י. כי הקדושה אינה לריכה לאחריה. ולא ולמד (ב"מ פ"ה) ממעשה כסאו של ר' חייא שהיה עולה מעצמו למעלה והוא אומרו שאת פירוש מעצמו, ותפרש שאת על המנחה גם על קין

אור בדיר

שגב) שנשאל על הניח מנחה חסודה לא נקרא חוטא, ומיך אמח שאין זה עבירה, אבל מאחר ששחבית מנחה הניח פסולת זה חסד על מהותו שרע מעללים הוא. שש"י) ואין תשוקתו ואתה חמשול בו. שש"י) אין הכי אם חטיב אם העשה חסובה, אלא הכי אם חטה טוב בכלל, והוא ענין ההבנת ה' עולמו עם כל ברוחיו, אלא שדיבר בלשון נוכח. שש"י) ואל תחשוב שאין אני חשנית, או נושא פנים לחסד. שש"י) פיי אל תחשוב ש"י שאתעלה אינה רובלת אלא אם השלול בדעתך הטוב, א"כ תהי' שבט ואל תעשה ואלת' בזה ידי חובתך, לא כן הוא, שהיה"ל לא יעז ולא יסוקע. שש"י) פיי אל תחמר א"כ אנט' אני ואין אני סיבה להשפלתו. שש"י) והכוונה ג"כ שרק אחת סיבה לדבר.

בראשית ד בראשית עד אונקלוס

וּמַחְלִבְתָּן וַיִּשַׁע יְהוָה אֱלֹהֵיבֶל וְאֵל מִנְחָתוֹ: וְאֵלֶיךָ וְאֵל מִנְחָתוֹ לָא שְׁעָה וַיַּחַר לְקִין מְאֹד וַיִּפְלוּ פְּנָיו

לקם בדיר (רא"ם) עוד יש לומר טעמם ז"ל בלאומרם פשטן, ע"פ הגמ' פנהדרין ז"ב ואפי' פשטן, הכי שפשתן הוא הגרוע שבגרוע, ואם למדי מהכחוש שהיה גרוע סבא הוא שהיה היותר גרוע (בח"י): (ח) לא גרסינן לה, שרש"י צענמו כתב שם ואל יהגו וכו' וא"ל לומר לשון ישע ה' אל הכל וכו' עכ"ל (רא"ם) ואפשר שטעם נפל בספרים ז"ל ולא ישעה (ישעי"י ח' מ"ל), ואין למחוק ולשש, שכוונת רש"י כי פניה יש צב' אופנים שפנה אל הדבר לדבר ולהגות בו אבל ליי מעשה לא בלא, ויש שפנה אליו גם לעשותו, ורצון פרעה היה שלא די שלא ילכו בפועל לזכות לה' אלא אפילו לומר לא לומר ש"י לא די לומר לשון בדברי שקר, כלומר אל יפנו לדבר בדברי שקר, וזו כוונתו בלאומרו וא"ל לומר לשון וישע ה' אל הכל בשימוש אל ולא בשימוש צי"ת, אבל גזירת הלשון שזה בשימוש (ד"ד): (ט) שאי אפשר לדעת ולגזיר פניית נעלם הנעלמים ורוחני הרוחניים באופן אחר, והמורה הק' לנו נמנה ללמוד ולדעת כפרד"ס כל אשר כחוב זה

אור החיים

ד. וישע ה' וגו' ואל קין וגו'. טעם שלא החמיל ובהודעת המוקדם"י על זה הדרך ולא שעה אל קין וישע אל הכל, צא ללמדנו הפלגת ריחוק קין שאפילו אחר שהיה נחת רוח לפני ה' בצאלמות מנחת הכל לא שעה לקין ואל מנחתו"י) בגם היווה ראשון בהשורה"י) וגדול בסדר הלידה ירד מטה מטה. וטעם שכל לומר אל הכל ואל מנחתו ואל קין ואל וגו' ולא הספיק לומר אל מנחת הכל ואל מנחת קין. כאן רמז כי האדון היה מראה פנים של רצון למקרבי השורה, והוא אומרו וישע אל הכל וגם קבל השורה"י, ואל קין לא הראה פנים לא לו ולא להשורה: ד. ויחר לקין וגו'. הכה חחרון אף יגיד הבכחות"י, ונפילת אפיס יגיד הכשפלה"י, חחרון אף הוא נגד אחיו שעלה במעלות והוא ירד למטה בחושבו כי הוא סיבה, שהציו קרבן משונה ומעולה יותר ממנו ובאלמותו הוכר חסרון מנחתו. והשפלות בהכרתו פחיתותו צעניו ה"י"י. עוד ירצה על זה הדרך ויחר לקין כשראש שלא קבל ה' מנחתו כי זה יגיד שמאם הבורא צברואיו ואינו משגיח בהם לזה חרה אף, ומדה זו צעודי עבודה זרה היא כאומרו (ישעי"י ח') והיה כי ירעז והתקף וגו' ובאלהיו אשר אינו משגיח בו. וכאשר ראה כי שעה ה' להכל ולא לו אז נפלו פניו וידע כי לא מלך המשגיח אלא מלך הנשגח הוא סיבה למנוע ממנו הרצון ואחיו יוכיח צ' דברים יוכיח כי ה' משגיח, ויוכיח כי קין מושלל מהרצון כי הם צ' מנחות ופגל אחת. עוד ירמוז הכתוב אומרם ז"ל (זכור ח"צ קפ"ב) כי כל הכועס נשמתו מסתלקת ממנו ובחינה זו מחיחסת אל ללם אלהי שעל פני אדם והוא אומרו ויחר לקין ובזה נפלו פניו שנסתלקה ממנו הנשמה והוסר

אור בדיר

שגו) הלא קין קדם להציו. שגו) כי נראה שנשולם שהגם שאין אדם מתפייס ומתרה' בהשורה קטנה, אבל אחר שמתפייס מנמנה גדולה רוח נחת אפי' מקטנה. שגו) פ"י הוא החמיל להציו מנחה. שגו) שירדה אש ולחמה ממנו. שש"י) שמתמה שידע מעלות עצמו חרה לו על מי שמתעל כגדו. שש"י) שמתמה שידע חסרונו ונפולס פניו, וא"כ סחיה ים כאן. שש"י) פיי נאחמ יודע היה שפחות הוא לפני ה', אבל חשב שאם לא הכל לא היה ה' חוי"ש מכיר בו.

עו בראשית ד בראשית אונקלוס

קָנוּ אֶת הַבֵּן אַחִיד וַאֲמַר לָא יְדַעְתִּי יְדַעְנָא הַנְּסִיר אַחִי אֲנָא וַאֲמַר הַשְׁמֵר אַחִי אֲנִי וַאֲמַר מַה עֲשִׂיתְּ

רש"י לקט בדיר

מקרא: (ט) אי הבל אחיד. לכנס* עמו בדברי נחם אולי ישו* ויאמר אני הרגתי וטעמתי (לך) (כ"ה): לא ידעתי. נעשה* כגונב דעת העליונה (כ"ה): השומר אחי. לשון חימה היא"ו, שני נשואות - נכנס - לחניט. ישיב. היכן הוא עכשיו כי עזבתי והלכתי לעצמי ואיני יודע אם הוא מן הארץ או על הארץ או מושגך במקום אחר, ובאמת הייתה כוונת השאלה אם הוא בין החיים, ועשה עצמו כאילו אינו מבין עמקת השאלה לה הוא נעשה כגונב (אודה"ד): ידע כלומר אינו לשון שאלה שצ"ל לידע אם מחוייב הוא לשמור את אחיו אם לא, אלא כאילו אמר תמה אני עליך יוצרי ששאל אותי היכן הוא נעשית, ולא שאלה הידעתי היכן הוא כאילו מחוייב אני לידע וכי שומר אני עליו

אור החיים

הקבל היא דמו יהיה ללקוקת הלוקק ומעשיה נאים* צככות דמו וכמעט אין משמעות לדברי ה'. אכן הכוונה היא להיות כי קין נתקנה כהבל בחושו כי הוא סיבה להשפלתו כי באמצעותו הוכר אופלו חשב כי כשלא יהיה הבל במציאות יתרחש ה' בקין כי אין עוד אחר לבחור בו וחשב להורגו וחש שחטל לחנוה ובאשו נפגעו בו כי נטוה על הרניח* ונחיתען עזות להורגו מבלי שלוח יד בו. והנה זה האיש איש אדמה היה יודע מולאיה ומובאיה ובקי בחדריה ואמרו ז"ל (קבלת רבה א') כי הארץ יש לה איברים כאיברי אדם עינים ידים רגלים פה וכו' ולמכיר בה ידע המקומות, ומעשה מלך היועץ רעה להרגו בערמה מבלי שלוח ידו בו והוא אומר ויהי ביוחס נשדח מהכלים באדמה מלך מקום למועזותיו ובאמצעות מה שקדם שבעטוהו בצחינה האוחי* האמין בו הבל וצוה קם עליו ובקומה זו שקם פירוש עמד עליו צוה הרגו, והנה העמידה אינה הורגת אלא שנתחכם לעמוד עליו במקום שיהיה נבלע באדמה וזו היא מיחתו והאדמה היא ההורגת. והגם שלא פירש

אור בדיר

שע"ה פי' טובה עשתה האדמה בה להבל שע"ה שהוא אי ממונת בני נח. ש"ה זה פי' מינת אחיו שהוא מיותר. ש"ה א"ל יאמר הרגתי. ש"ה ולא אמר האדמה הרגו. ש"ה מלה הקושי מנין אחי יודע, ויורך להודות שהוא קם עליו, אלא אמר לא ידעתי, כלומר איני יודע אם נהרג על ידי מי שהוא אם לאו, שאין עלי חוב לדעת, ובה אין מקום עוד לדרישה וחקירה, ומשן קין שלא אמר שקר צוה שאמר לא ידעתי, שהרי הוא לא ראה מיחתו ולא ראה לדעת מה יעשה בו אלא קם עליו והלך

עו בראשית ד בראשית אונקלוס

בן: ויאמר קין אלהי הבל אחיו ויהי בהיותם בשדה ויקם קין אלהי הבל אחיו ויהרגהו: ויאמר יהוה אל קין

רש"י לקט בדיר

מתי הוא על קן לא די לומר כהרגומו (רא"ם): (יב) פי' הגם שמייד לא ימות ולא יסקוט מלהשיך ולמשול קן, אעפ"כ אין זה התללות, שהוא אינו יכול לך אלא כשאלה נרפה, אכל כשחוק ידים רפות לך הגדולה והגבורה (מדרש אגדה): (יג) השמיט הכתוב מה שאמר, שאין לנו נפ"מ בה, כי כל מה שאמר לא היה המכוון בה, ולא היה לורך ותכלית באמירה עצמה, אלא צוה ש"ל ממנה, וזה פי' הכתוב ויאמר קין אמירה שתכליתה יהי בהיוסם וגו', וגמר אומר ויש צוה מדרשי אגדה האומרים על מה היו מריבים, וכולם אמת וליב בלי שום פסוק, אכל פשע הכתוב אינו לא כאחד מהם, וכמו שכתבנו (רא"ם): (יד) פירושו ג"ל ריב, כמו כי ינו אנשים (במ"ח):

אור החיים

אחיה הארון שליט תקבל המנחה ולא יהיה מונע הכעוה, לזה אמר הן אמת אם העשה חשונה יש מקום לטענה זו אכל כיון שאיך חושב בחשונה כרמוח בחינה לא חטיב שעודך מתאחז וחושק לבחינה הרע והוא אומרם ואלוהי השוקו* ואתה חפץ למשול בוי* לגרש אותו לכל ירבון לפתחך, והגם כי ה' ירצה להפרידו מעליך אכל נריך שאתה חרמיקוהו מהשוקתך כי כל עוד שאדם חושק בצחינה הרע הוא ממשילו עליו* כאומרם (תהלים פ"א) לא יהיה בך אל זר* וכשהאדם מואם בדבריו ובעצמו זו היא השפלתו, והוא אומרם (משלי ט"ז) ומושל ברוחו מלוכד עיר. וכפי זה ידבר ה' אליו בדרך חמיכה כדרך שהחיל לדבר אליו למח וגו' ולמה וגו' כי חלונתו על עצמו ולא על מלכו כי איך יחפון שימשול הוא בו והוא ממשילו על עצמו והבן: ה. ויאמר קין אל הבל אחיו* פירוש אמר לו דבר אחוה לך שקדם אליו סיבה השנאה מחמת קנאה ורגיש הבל מאמצעות הדבר

אור בדיר

שע"ה פי' הוא עדיין יוקם ממך. שע"ה פי' ואם חפץ שאני אמשול בו בחמי. שע"ה זה דמיון הטובל ושרן בירו. שע"ה ממש קן, שאתה מניסו כחוק, כשאתה מושל בו אתה מנרשו ממוק כמו הלכד עיר שמגרש האויב מחון העיר. שע"ה מה אמר. שע"ה במאורה יש כאן פסקא באמצע הפסוק, ולדרכו עון הפסקא, לומר ששנל כאן המאמה, וכל מה שאמר לו קין הוא חיבה אחיו, אכל אינו פוסק לגמרי לעשותו ב' פסוקים, לומר שתכלית כוונתו יהי בהיוסם וגו'. שע"ה מה נפ"מ שדה או בית. שע"ה פי' וכי לא ידע קין שהי ב"ה משגיח וידע הכל.

מובליר יעקב יצחק בן גוריון נציב מנהל

זאת וישלח זכרון קפא 16

וכל השפע מכונה בשם "זרע", כמו למטה (בעולם הזה), בזרע, יש קיום עולם. "כבוד מלכותך יאמרו". דהנה ודאי כבוד שמים יש, אם ישראל נודנים מהשם יתברך, כמו שאיתא (ברכות ג.) ובנים מעל שולחן אביהם. ובדיבור בעלמא פועלים, וזה כבוד מלכותך "יאמרו". באמירה פועלים להמשיך שפע טוב לישראל, להיות כבוד מלכותך. "וגבורתך" על השונאים, "ידברו" - בדבור שהוא קשה - שמדברים, להיות פירוד על שונאי השם. פועלים, "להודיע לבני האדם גבורותיו", על "כבוד הדר מלכותו".

פה פירוש על פסוק ויסעו, ויהי חתת אלקים על ההרים כו' (בראשית לה. ה). דהנת כתיב (תהלים לד. כב). ושונאי צדיק יאשמו, כנוצר לעיל. קודם דף זה (באות פ"ג). כי הנה איתא ביעקב אבינו - בזוהר (ח"א קמ"ה:) - שהתנהג עם עשיו בערמה, כדי לקשרו בהנחש שורש שלו, שלא יניק מהקדושה. וכן גם כאן בשכם, שמימא את "דינה" (בראשית לד. ה). * היא "החכמה ויראה". כי מצד החכמה, משיגים שחכמת הבורא הוא רחוקה מלהבין. מתיראים מהבורא יותר. "ודין" נקרא יראה.

והנה מה שהוא, רשע ערום, מחזיק (עצמו) לצדיק. זה נקרא ענוי את דינה, היראה. והוא "חוי", לשון "חוייה" (נחש). וזה "ויענך". ויענו במרמה, אשר טמא. את דינה אחותם. שבא מצד היראה הנקרא אחות * כמו אמור לחכמה אחותי את, (משלי ז. ד). ועל כן התנהגו עמו במרמה, לקשרו בהנחש. שלא תהיה לו עוד אחיזה בקדושה. וכן נמי בהרשע שידעו הכל שהוא רשע. שלא יחזיק לעצמו היראה. להתנהג בה, בפני העולם.

והנה שאר רשעים רוצים לעזור לרשע. והנה שמעון ולוי היה בוער בלבם מאד, אהבת הבורא ברוך הוא, עשו נקמה בהרשעים. ושאר רשעים, רצו לעזור ולעשות נקמה עבור האי רשע. וזה ויסעו, כי הצדיקים הולכים מחיל אל חיל. כי אין שום השתות, כי-אם עליה וירידה חלילה. כמו

זכרון בספר

להם לבנים גלגול מעל שולחן אביהם. ושולחן פירושו שפע מזון. זה הוא כבוד מלכותך. וזה רק באמירה פועלים כנ"ל ושם עירו פעו, בדבור פועלים. וגם גבורתך על השונאים פועלים. לכן כתוב אחר זה. להודיע לבני אדם כו' שידעו ישראל שפועלים החסידים הגבורות. ולכן ידעו ישראל כבוד הדר מלכותו.

פה א דינה היא "דין" היינו יראה שבא מחכמה.

ב היינו היראה של דינה היא יראה מצד החכמה שבאה מחכמה. ונראה שזה יראה הרוממות.

זאת וישלח זכרון קפא

על פני "המים" (בראשית א. ב). הוא "הצדיק". שלומד תורה הנקרא "מים". "ויאמר", הצדיק אומר. "אלקים יהי אור", כן הוא מתפלל ואומר, "יהי יהי אור", להאיר מתוך החושך, "ויהי אור". "וירא אלקים כו' כי טוב. ויבדל אלקים, בין האור ובין החושך". כדי שלא יתקלקל הצדיק, בין הרשע. "ויקרא אלקים לאור יום, ולחושך קרא לילה". פירוש מפרסם את הצדיק שהוא טוב, ואת הרשע שהוא לילה ומקולקל. על ידי זה, "ויהי ערב", לרשעים. "ויהי בוקר", לצדיק, "יום אחד", נעשה כולו "יום". וזה כשמן הטוב, הוא היוצא מעולם שנקרא הדר, כנוצר לעיל.

על "הראש" - הוא - דלא אתידע. כי כן צריך להיות האדם, שלא יתידע "חכמתו", הנקרא "ראש". וכן כתיב (שיר השירים ה. יג). לחיו כערונת הבושם, מגדלות מרקחים. כנוצר לעיל בפירוש הפסוק, לריח שמניך טובים, שמן תורק שמך כו'. וזה, לחיו של מי שלא אתידע חכמתו והשגתו. בדבור שלו היוצא, מכין לחיו. נתמלא העולם בשמים. על ידי זה. מגדלות "מרקחים". כי פועל להחזיר בתשובה, גם (לאלו) שהיו "מקולקלים ריה טוב", כנוצר לעיל מעבר לרף (באות זה ד"ה והנה האדם. ועיין אות פ"ו שמפורש יותר). על כן עלמות אהבוך.

וזה כשמן הטוב על הראש - כנוצר לעיל - דלא אתידע. כי הנה יש אדם למעלה * הגם שאין שם לא גוף, ולא דמות הגוף. נקרא בשם אדם. כי גם שם הויה במילוי אלפין גימטריא אדם - "וראש" מתתא לעילא נקרא גם כן "ראש". הגם שמלמעלה נקרא סוף - וזה "על הראש". "יורד על הזקן", "זה קנה" חכמה. ומשם, "זקן אהרן שיוורד על פי מדותיו". לכל אדם שמתנהג במדותיו של אהרן הכהן. (ועיין אות ע"ה).

וכן יש לומר, יודוך ה' כל מעשיך, וחסידיך יברכוכה. "יברכו" "כה". ממשיכים שפע מ"כה" * כמו שכתוב "כה", יהיה "זרעך" (בראשית טו. ה).

זכרון בספר

הצדיק כי טוב. ויבדל כנ"ל, בהמשך. זה כשמן הטוב, הוא השפע ברית מהצדיק, היוצא ממלך הדר כנ"ל.

ד היינו אדם קדמאה. ורישא ולא אתידע, הוא בא מאדם קדמאה הזה, וזה "הראש". יורד על "הזקן", זה חכמה עילאה באריך אנפין. ומשם מחכמה עילאה "זקן אהרן", "שיוורד" שפע החכמה, לכל שמתנהג "על פי מדותיו" של אהרן. ועיין לעיל אות ע"ד מזה באריכות.

ה השכינה נקרא "כה" עיין לעיל אות ב'. והיינו אם ממשיכין החסידים שפע מהשכינה לישראל, אז יש כבוד שמים. וכמוכא בברכות שם. שהשכינה מנהמת, אוי

מגדלות מרקחים (שיר השירים ה. יג.) דאדם צריך להיות בהצנע (מילה ו. ח) כל מה שאפשר. כפרט בדבר מחשבות, כמו בחכמתו ויראתו ואהבתו לה' יתברך. וזה מקרי, רישא דלא אתידע.

ולאדם כזה כל דיבור שיוצא ממנו, "מלחיו". נתמלא העולם בשמים (שבת פח. ב.). לאו דוקא העולם, כי-אם יוצא ריח טוב ממנו מעין דברי הקב"ה, שנתמלא כל העולם כולו בשמים. וזה לחיו כערונת הכושם.

על ידי זה פועל בדבורו ותפילתו ותשוקתו. שמחזיר למוטב את מי שרוצה, להעלות ריח טוב כשושנים - אשר היה קודם - סרחון עונותיו. וזה "מגדלות מרקחים" א משאר בני אדם.

וזה "לריח" שמניך, "טובים" (שיר השירים א. ג.) כי שמן נקרא השפע, כי התנלות הכל, הוא על ידי אותיות, (עין אות ע"ז) והם של התורה, ותורה נקרא אור, ובשמן גם כן האור בתוכה, כנעלם. וזה "טובים". הטובים זוכים לזה. וזה, שמן תורק, "שמך". מי שכונתו לשמך, ממשיך השפע - על כן, "עלמות אהבוך", מי "שנתעלם אוהב אותך" - על ידי תפלת ותשוקת "הטובים". כנזכר לעיל (בתחילת המאמר).

וזה יצו ה' אתך, את הברכה "באסמך", ב בענינים הכמוס מן העין. "ובכל משלח ידך", מה שאתה צריך לגלות, גם כזה יעזור לך, להיות בהצנע כל מה שאפשר. כי כזה, גם כן צריך רחמים ועזר משמו יתברך להיות בהצנע. וגם, יברכך "כארץ" כי גם כגשמיות, תהיה לך הברכה.

פח פירוש על פסוק בפרשת וישב. וישראל אהב את יוסף מכל בניו, כי בן זקונים הוא לו (בראשית לו. ג.) דהנה יש מדרגה, שאדם אוהב את ה', וירא ממנו, ואינו עובר, ולומד תמיד לשם שמים. ואינו עובר אפילו מעט. ושומר עצמו מאוד. אך אין זה המדרגה היותר גדולה. כי על ידי זה ששומר עצמו מאד, אין לו כל כך אהבה כראוי, כי כתיב באהבתה תשגה תמיד (משלי ה. יט).

זכרון בספר

פז א מגדלות מרקחים, פירושו, מגדלים בשמים. וזה, שנותן הצדיק ריח טוב לשאר בני אדם, שיהיו, מגדלות כמרקחים. ששבים בבחשבה.

ב באסמך, הוא זה שמרצנע באוצר, והיינו בדבר המחשבות החכמה והאהבה והיראה, שיהיה בהסתר כנ"ל, ויהי כזה הברכה. וגם בשאר, שיהיה בהצנע וכו', ויהיה ברכה בזה.

שכתוב, אם תטיב שאת (בראשית ד. ז) תתנשא. ואם לא, לפתח חמאת רובץ. אם אין עליה, יש ירידה חלילה. L

וזה ויסעו, ויהי "חתת" אלהים על "הערים" - הם שונאים - כמו, ויהי "ערך". וכן, ומלאו פני תבל "ערים" (ישעיה יד. כא) - "אשר סביבותיהם". "וחתת", א לשון פחד ולשון ירידה. כמו חות דגנא. "ולא רדפו אחרי בני יעקב", כי יעקב ודאי, אין לו מורא. כי-אם גם אחר בני יעקב, לא רדפו.

פו עוד מזה א באומר פסוק. ויקח מן הבא בידו מנחה, לעשיו אחיו (בראשית לב. יד.) דאיתא במסכת אבות (אבות ב. ז.) עשה רצונו, כרצונך. כדי שיעשה רצונך, כרצונו כו'. פירוש, שתעשה רצונו כך בשמחה, כרצונך. כדי שיעשה רצונך, כרצונו. שלא תיהיה שום קטרונ על זה.

בפל רצונך, מפני רצונו, כדי שיכטל רצון אחרים, מפני רצונך. כי ודאי אין שייך לכטל רצונו, כי גם רצון הבורא יותר, להטיב לבד. כי-אם, יכטל רצון אחרים. הוא, של סטרא אחרא. כמו שכתוב, "ברצות". ה' דרכי איש" (משלי טו. ז.) פירוש, "דרשנו, ה'". דוקא כמה שהוא "רצון" הבורא ב "גם אויביו ישרים אתו". וזה יכטל רצון אחרים, מפני רצונך.

והנה ידוע, שאין הקדוש ברוך הוא, בא כפרונויא עם בריותיו (ע"ז ג.) כי אחד המרכבה ואחד הממעיש וכו' (ברכות ה. ג.) וזה "ויקח מן הבא בידו", מה שיש בידו וביכלתו, "מנחה" לה' יתברך. "לעשיו" - אחיו" - שיהיה אחיו, להשלים אויביו אתו.

פז פירוש על פסוק יצו ה' אתך את הברכה באסמך (דברים כח. ח.) זה מעין מה שכתבתי (כאות פה.) דהנה כתיב, לחיו כערונת הכושם,

זכרון בספר

ג וחתת, קאי על אשר סביבותיהם, היינו השונאים אשר סביבותיהם. קבלו פחד וירידה. וזה נעשה על ידי ויסעו, ששמעון ולוי נסעו מחיל אל חיל. נפל פחד עליהם.

פו א מזה שבאות פ"ה, כי שם מדבר מזה שעל ידי שהלכו הצדיקים מחיל אל חיל. לכן השלימו אתם. ולא רדפו אחריהם. וזה ברצות ה' כו'

ב נראה כוונתו בפסוק כן, "ברצות", כמה שהוא רצון הבורא. ה' דרכי איש", זה דרכי האיש בה'. שזה דרך האנשים ההולכים בדרכי ה', שלא ירצה בדרכיו בה', אלא, מה שירצה ה'. ואז אויביו ישרים אתו, היינו הסטרא אחרא. ועל פי סוד נראה כוונתו "דרכינו ה'" שה' הריה ב"ה, שהוא בחינת זעיר אנפין, שזה בחינת השבע מרות. "ברצות", שירצה שהשבע מרות, יהיה "ברצות" הבורא. שיבוא "מהרצון" שהוא המזל כנ"ל, מהבורא מהבינה. ואז יכטל הסטרא אחרא ממנו.

כד מה־טוב: אֲרוּחַ חַיִּים לַמַּעֲלָה לְמַשְׁכִּיל לְמַעַן סוֹר מִשְׂאוֹל
 כה מִטָּה: בֵּית גַּאִים יִסַּח וַיהוּה וַיִּצַב גְּבוּל אֱלֹמֶנָה: תוֹעֵבֵת יְהוּה
 לו מַחְשְׁבוֹת רַע וְטִהָרִים אֲמַר־נָעַם: עֵבֶר בֵּיתוֹ בּוֹצֵעַ בֹּצֵעַ

במענה פיו, כשימצא מענה בפיו בעת שישאלו אותו. ודבר כעתו, שהוא בזמנו, מה טוב מזה, שאו לבו שמח בכל עמלו.⁶¹

כד) ארח חיים למעלה למשכיל. האדם נקרא הולך⁶², שצריך לילך תמיד מדרגה לדרגה ואם לא יעלה למעלה ירד מטה מטה, חס ושלום, כי אי אפשר שיעמוד בדרגה אחת. וזהו, "אורח חיים למעלה למשכיל". למען סור משאול מטה. כדי שלא יטה לרדת למטה שאולה, ומחמת ה, "אורח חיים" יסור, "משאול".⁶³

כה) בית גאים יסח ה'. כמו שאמרו בברכות בפרק הרואה⁶⁴: רואה ביתו של נבוכדנצר אומר ברוד שהחריב כו' והרואה בתי ישראל בישובם אומר ברוד מצוי גבול אלמנה. ופירש רש"י: בעת שנתישבה ירושלים בבית שני אז גם נתיישבו כל גבולי ארץ ישראל. וזהו, "בית גאים" בית נבוכדנצר שנתנאה במה שאמר⁶⁵: "אעלה על במתי עב' וגו', "יסח ה' " ויצב גבול אלמנה. ועוד: "בית גאים" הוא אדם. "יסח ה' " כמו שנאמר⁶⁶: המה יבנו ואני אהרוס, ויצב גבול אלמנה" שעתידי לעשות חוצות ירושלים עד דמשק⁶⁷ ולהרבות גבול ארץ ישראל. ועוד: "בית גאים", כי "גאים" הוא מגין 'המן' הכתובים במגילה, "בית גאים" הם עשרת בני המן כמגין האותיות שבעשרת בני המן וזה שנאמר⁶⁸: ותשם אסתר את מרדכי על בית המן.

כו) תועבת ה' מחשבות רע. כלומר, כל מחשבות הרשע, אף על הרעים, "תועבת ה' " הם. וטהרים אצלו אמרי נעם. אף שדומים לחנופה, ואינם בתכלית הטוב, הם, "טהורים".

כז) עבר ביתו בוצע בצע. פירושו ה, בוצע בצע, שאוסף תמיד ממון שאינו שלו, סופו שגם, "ביתו" ינטל ממנו. אבל מי שנוטל מתנות, אף שאינו, "עוכר ביתו", [אך] מחמת שהוא מצפה ועיניו מיחלות לעת תוקרב לפניו מנחת גדבה, וכאשר תוחלתו תמשך ופעמים שלא תובא מנחתו, אפילו פעם אחת,

61. ע"פ קהלת ב, י. ובדפוס הנוסח: 63. ברכות נוז. 64. ישעיה יד, יד. כלומר, ומה שטוב שהוא פיקוח נפש 65. מלאכי א, ד. בזה הוא גם כן שמח שאו שמח לעצמו. 66. עתידה ירושלים להיות מנצח עד גם כן. 67. דמשק, ספרי דברים א, א. 68. עיין ו, יב. וגר"א לברכות סד. אסתר ה, ב.

כב לְחַסְר־לֵב וְאִישׁ תְּבוּנָה יִשְׁר־לֵבָת: הִפְרַח מַחְשְׁבוֹת בְּאֵין סוֹד
 כג וּבְרַב יוֹעֲצִים תִּקּוּם: שְׂמַחָה לְאִישׁ בְּמַעֲנֵה־פִּיו וְדָבַר בְּעִתּוֹ

שאוורים העולם: ארוך שוה גידלה ארוך יצוה לדה, וכמו שאמרו⁶⁹: ליט וביזא דהדין מניקתה. ואמר כאן: "בוזה אמר" ולמעלה אמר⁷⁰: 'תוגת אמר' כי למעלה נאמר 'בן כסיל', שמורה על קטן שיושב אצל אמו ויוגנה בעיניה תמיד, וזהו 'תוגת אמר'. וכאן אמר, "אדם", שהוא גדול ויושב במקום אחר, אך הוא, "בוזה אמר", אף שאינה רואה אותו. ועוד: "אדם" כמו שנאמר⁷¹: במות אדם רשע וגו'.

כא) אולת שמחה לחסר לב. כי החכם כאשר יודמן שעושה פעמים אולת, נפשו עליו תאבל⁷², אבל ה, חסר לב" שמח באולתו תמיד. אבל ואיש תבונה יישר לפת שמח כשימצא דרך ישרה ללכת בה.

כב) הפר מחשבות באין סוד. כלומר, מחמת שלא נטל, "סוד", והיא עצה מחכמי היועצים, לכן תופרנה מחשבותיו⁷³. וברב יועצים. אבל כאשר "ברוב יועצים" יתור⁷⁴ הדבר, תקום. ואמר, "סוד", ולא עצה, להורות גם שאם מגלה סודו לכל אדם תופרנה מחשבותיו.

כג) שמחה לאיש במענה פיו. כי 'החכמה תעוז לחכם'⁷⁵ בשני עתים: א, בעת שישאלו אותו דבר הלכה או דבר חכמה וימצא מענה בפיו, ואז תעלוזנה כליותיו⁷⁶ וישמח בקרבו. ב, שצריך לידע בעצמו לומר דבר בעתו ומועדו כמו הלכות פסח בפסח ודומיהן⁷⁷, עוד יש דבר שצריך לומר אף בלא זמנו והוא פיקוח נפש כדי שלא יהיה בכלל שופך דמים⁷⁸, אם לא ילמד את העם הדרך מתחילה. וזהו שאמרו במסכת שבת⁷⁹: שאול שאילה זו לעילא כו' מהו לכבות בוציגא דגורא מקמי באישא בשבתא. פתח ואמר: אנת כו', ולכאורה תמוה למה פתח בדברי אגדה מה שלא נמצא בשאר ההלכות והדינים. והענין, כמו שאמרו חכמינו ז"ל בענין פיקוח נפש, הנשאל הוא שופך דמים⁸⁰, וכאשר ראה ר' תנחום ששואלים אותו על פיקוח נפש אמר: מסתמא, העם אינם יודעים שפיקוח נפש דוחה שבת, ואז פתח באגדה למשוך כל העם, כדי שישמעו כולם וידעו. וזהו, "שמחה לאיש

50. עיין ירושלמי כלאים א, ז (ג): ומדוש 57. ע"פ כג, טז. משלי כאן. 58. ע"פ ערובין נו. ורש"י שם. ועיין סנהדרין קא. 51. י, א. ועיין כט, טו. 52. יא, ז. 53. ע"פ איוב יד, כב. 54. עיין כ, יח. 55. ירוש ויחפש. 56. קהלת ז, יט. 59. הנשאל הרי זה מגונה והשואל הרי זה שופך דמים" ב"ה בטור ארוח סימן ש"ח בשם הירושלמי. ועיין ירושלמי יומא ת, ה. 60. שבת ל.

פרשת וי"ך

א. וי"ך משה (ה) כו' הענין הוא כי הדיק גמור צריך להיות כל עשייתו כן חורה ומנוח וכל דברי קדושה שיעשה הכל בשביל כלל ישראל, ועל ידי זה יוכל לצא למדריגה גדולה ובהירות ונחמה גדולה. וכאשר חכמים הגידו במשה רבינו ע"ה כלום נחתי לך גדולה אלא בשביל ישראל, ועלה מזה, והכל ידבר צעלי ומעלות התקרבות לעצמות ה' ותורתו. (ג) וזהו וי"ך משה דכפוס שפטי' הוא מיותר ומאי קמשמע לן בהליכה ומאי שנה כאן דכחז הליכה.

תדרש נועם

לא א. (ה) וי"ך משה וידבר את כל הדברים האלה אל כל ישראל; יתכן דהענין הוא כי הגה הצדיק הגמור צריך להיות נזהר במעשיו וכל עשיותיו הן התורה דלומר והן המצוות שהוא עושה והן כל דברי הקדושה ריעשה הצדיק, הכל צריך לעשות בשביל כל הכלל ישראל, ועל ידי זה יוכל לזכות הצדיק לבא למדריגה גדולה ובהירות ונחמה גדולה, וכאשר חכמים הגידו (ברכות לב) במשה רבינו עליו השלוי' על הכתוב (שמות לב) ו' לך רה, דאמר הקב"ה למשה כלום נתתי לך גדולה אלא בשביל ישראל, ואחרי כן כשנתפייס הקב"ה לישראל אמר לו למשה (שמות לב) א ברש"י(ל) עלה מזה, כלפי שאמר לו בתחלה לך רה אמר לו עכשיו בשעת רצון "עלה". והנה הן העלי' והן הירידה דאמר לו הקב"ה בכלום ה' הכוונה ענין עלי' ומעלות של התקרבות לעבודת ה' ולתורתו.

וכוונת וי"ך משה מה שה' משה רבינו ע"ה נצחית הולך מעלה מעלה בעצמות השם יתברך ה' הכל בהיות וידבר משה את כל הדברים האלה דברי חורה, נ"ל, ומשנה חורה וכל תפלותיו המוזכרים בחורה הכל ה' אל כל רצה לומר בשביל כל ישראל, לה עלה והלך למעלות רמות ונשגבות.

או יאמר וי"ך משה (ג) על פי אמריו לפרש הכתוב תכלת ה' ידבר כו' דאמאי תלה צרכה כל צפר לשם ה' תכלת ה'.

(ג) וזהו דאמר כאן הכתוב וי"ך משה, דלפי פשוטו הוא מיותר, ואינו ידוע מה משמיע לנו הכתוב בזה ההליכה, וגם מאי שנה כאן רכתב ההליכה דהלך משה יותר מבכל התורה כולה, אבל כוונת הכתוב הוא לומר "וי"ך משה" היינו מה דהי' משה רבינו עליו השלוי' בבחינת הולך, דהי' הולך תמיד מעלה מעלה במדריגתו בעבודת השי"ת, הכל ה' להיות ובשביל אשר "וידבר משה את כל הדברים האלה" היינו רכל הדברים של דברי תורה ומשנה תורה וכל תפלותיו של משה המוזכרים בכל התורה רכל אלו נכללים באמרו "כל הדברים האלה" וכל אלו הדברים דדיבר משה הכל ה' "אל כל ישראל" רצונו לומר בשביל כל הכלל ישראל, על כן ולזה זכה והלך ועלה למעלות רמות ונשגבות, נ"ל.

(ג) או יאמר וי"ך משה וידבר את

שודבר שיו ולא בזולת זה. ונראה בהקדם ציבור הכתוב שומע תפלה עדין כו', ונראה דהציבור קצת בענין זה בהקדם אמריו בדרך נחות המליצה לפרש אמרם ז"ל צפרק קמח דומא צין צין שיטנו על מנחו כו', כהן גדול ציו"כ יוכיח שאין עודכו על מנחו ומנחה. ורצוי לשום לב על כלשון אין עודכו דהוה ל' למימר שאינו על מנחו.

והנראה בדרך (ה) מוסר ונחיצותיו לחוון גליפן דר"א הארכנו קצת בזה וכאן נבא בקצרה, דהנה בר"ה קול שופר יעורר

תדרש נועם

לשוב בתשובה שלימה, כמאמר הכתוב (עמס ג, ו) אם יחקע שופר בעיר ועם לא יחרדו, אבל ביום הכיפורים אין שום דבר המעורר כל כך לתשובה, זולת ורק מה דנוכח הימים הראשונים אשר היו טובים מאלה, היינו דנוכח בהיות המקדש על מכונו, והכהן גדול הי' נכנס לפני ולפנים לעבוד ולשרת בקודש, והן עתה חסרנו את כל אלה ורק (ושע יד, ג) נשלמה פרים שפתינו (ברכות כו:) דהתפלה הוא עכשיו במקום הקרבן, הזכירה הזו נותנת התעוררות ותוכחה גדולה בלב כל איש מישראל.

(כ) ולא די לנו בלבד דחסרנו כל אלה, אלא דהרי השליח צבור שלנו, ובפרט בתפלת המוספין ראו השליח צבור הוא נחשב כאלו כביכול הוא העומד בין ה' ובינינו, דהוא בא לדצות את בוראינו בתפלתו דוגמת כפרת הכהן גדול בעבודתו לפני ולפנים, דהוא בחינת נשלמה פרים שפתינו, ומי יתן והי' השליח צבור על כל פנים חף ונקי מכל עון ואשמה, ודיהי'

כל הדברים האלה אל כל ישראל, ויבואר על פי אשר אמרנו לפרש הכתוב (תהלים קמח, כא) תהלת ה' ידבר פי ויברך כל בשר שם קדשו לעולם ועד, דצריך להבין דאמאי תלה הברכה דיברך כל בשר שם קדשו בזה דתהלת ה' ידבר פיו, דמשמע דבוולת ובאם לא ידבר פיו תהלת ה' או לא יברך כל בשר שם קדשו, ונראה לומר בהקדם ביאור הכתוב (תהלים סה, ג) שומע תפלה עדין כל בשר יבואו, ונראה בדרך קצת בענין זה בהקדם מה דאמרנו בדרך נחות המליצה לפרש מאמרם ז"ל במסכת יומא (י) ציץ בין שיטנו על מצחו בין דאינו על מצחו הוא מרצה וכו', כהן גדול ביום הכיפורים יוכיח שאין עודהו על מצחו ומרצה, דראוי לשום לב על הלשון אין עודהו על מצחו, דהי' לו לומר דאינו על מצחו.

(ד) והנראה לומר בדרך מוסר, ובחיבורינו אתוון גליפן דר"א על תמניא אפי הארכנו קצת בזה, וכאן נבא לבאר בקצרה, דהנה ידוע דבדאש השנה יש הקול שופר דהוא מעורר את לב העם

מסורת המדרש
יא. שוקד על המדענות איכ"ו פ' יא
מ"ב סנהדרין לת. מדה
כנגד מדה סנהדרין צ.
נדרים לב. שמר"ו פ' י"ט
במדר" פ"י"ב איכ"ו
פתיחה כ"א. תחומא נח.
ג. ואראיך בפניה
שאדם מודד ולקדיש
גאו טו נהייע. ברביב
נב. שבת קה. מגילה
יב. סנהדרין ק. סרטה
ח. ירושלמי שם ה"ד א.
מכילתא בשלח פ"ט
רשרתא פ"ה. פ"ט
רעמלק פ"ב. ספרי
בהעלותך פ"ו. ואתחנן
פ"ב. שמודר פכ"ה ט
כמד"ר פ"ט כ"ב ע"ג
שוח"ט פ"כ"ב. וראה

יא. אָמַר ר' שְׁמַעוֹן בְּרַ אַבָּא הֲנֵה טוֹב מֵאֵד זֶה מֵדַת הַטּוֹב וְהֵנָּה טוֹב מֵאֵד זֶה מֵדַת הַפְּרַעֲנוֹת וְכִי מֵדַת הַפְּרַעֲנוֹת טוֹבָה הִיא אֶלָּא שׁוֹקֵד עַל הַפְּרַעֲנוֹת הִיא אֶלָּא שְׁמַעוֹן בְּרַ אַבָּא כָּל הַמֵּדוֹת בְּטָלוּ מִדָּה כִּנְגַד מִדָּה לֹא בְטָלָה רַבִּי הוֹנָא בְּשֵׁם ר' יוֹסִי מִתְחַלֵּת בְּרִיתוֹ שֶׁל עוֹלָם צָפָה הַקְּדוּשׁ בְּרוּךְ הוּא שֶׁבְּמִדָּה שְׂאָדָם מוֹדֵד בָּהּ מוֹדְדִין לוֹ לְפִיכָף אָמְרוּ חֲכָמִים וְהֵנָּה טוֹב מֵאֵד זֶה מִדָּה טוֹבָה.

← איב. רבנן אמרי לה בשם רבי חנינא בר אידי ורבי

יא. אמר רבי שמעון בר אבא: אילו אמר הכתוב: "הנה טוב מאד", הייתי אומר: זו מדת הטוב — שמטיב הקב"ה. ומשלם טובה לבריותיו על מעשיהם הטובים, שזו בלבד טובה היא, ועכשיו שנאמר: "והנה טוב מאד", אמור: זו מדת הפרענות — שלפרעון חוב עוונות בני-אדם, הקב"ה מענישם על חטאייהם כמדת חטאייהם גם זו טובה היא. וישאל השואל: וכי מדת הפרענות טובה היא מאד? ! אלא, זו טובה יש במדת הפרענות — שוקד — הקב"ה, מדרקק ושם לב לדייק ולכוון תמיד — על הפרענות היאך להביאה — על בני-אדם החוטאים, בעת הנכונה ובמדה נכונה, שלא תבא לנעש שום צרה יתירה ממה שהוא חייב, ושייקר וינאק בכיורו על איזה חטא הוא נעש, ובאותו רבר ובאותו שיעור, כדי לפתוח פתח תשובה. אמר רבי סימון, בשם רבי שמעון בר אבא: אף על פי שמשחרב ביהמ"ק, ובטלו סנהדרין — כל המדות — שמסרה תורה בידי בית-דין לרון ולהעניש את החוטאים לפי חטאם בארבע מיתות — בטלו — מאז, "שפסקו ארבע מיתות בית-דין" (רשיי סוטה ח, ועי רשיי כאן) — אבל, מדה כנגד מדה — "שמודדין להם לעובדי עבדה במדה שמתחייבים בה — ברניי שמים — ומתים בדוגמת אותה מיתה" (רשיי שם) לא בטלה — לעולם, שדין שמים קיים, והוא מדויק ומכוון, כנאמר בגמרא (שם), עד שיעור מצומצם מאד, וזו הטובה שבמדת פרענות שבידי שמים. רבי הונא בשם ר' יוסי — אמר: מתחילת בריותו של עולם צפה הקב"ה שבמדה שאדם מודד בה — ועושה את מעשיו, לטוב או לרע — מודדין לו — את שכרו או את ענשו, שהרי "מתחילת בריותו של עולם צפה הקב"ה במעשיהו של צדיקים ומעשיהו של רשעים" (לעיל ב, ה, ועיי' בבבאורטו) וצפה גם השכר והעונש מראש, וגם המדות, שנא': "וירא אלהים את כל אשר עשה והנה טוב מאד" — "וירא, מאד" — צפה מראש את המדה — אשר "במדה שאדם מודד בה — מעשיו — מודדין לו" (משנה סוטה, שם) — שכרו או ענשו, (שהרי חכמים דורשים: "מאד" — מדה, שדרשו (ברכות נד.) על הפסוק: "בכל מאדו" (דברים ו) — "בכל מדה ומדה שהוא מודד לך — "בין מדה טובה בין מדת פרענות" (רשיי שם) — הוי מודה לוי) לפיכך אמרו חכמים — ורשו: "והנה טוב מאד" — זו מדה טובה — שמודר הקב"ה שכר ואף פרענות (עפ"י מ"כ), (או שדרשו: "והנה טוב מאד" — "הנה" — "זו מדה טובה", "והנה" — זו מדת פרענות, עפ"י רז"ו ועיי').

יב. "וירא אלהים את כל אשר עשה והנה טוב מאד" — מה הוא אומר "מאד"? רבנן אמרי לה (— אומרים אותה) את הדרשה — בשם רבי חנינא בר אידי ורבי פנחס ורבי חלקיה :

מסורת המדרש
יא. זה מלאך חיים
לקיים כאן טו נכה"עו.
זהו ח"א ד. מ. קמ"ו.
ח"ב סח. קמט. רמט.
רסד. ח"ג סג. תקי"ו.
חכ"א מט.

טובים הרי גן עדן וכל מי שאינו מסגל במצוות ומעשים טובים הרי גיהנם.

יא. אמר רבי שמואל בר יצחק הנה טוב מאד זה מלאך חיים והנה טוב מאד זה מלאך המות וכי מלאך המות טוב מאד אתמהא אלא למלאך שעשה סעודה וזמן את האורחים והכניס לפנייהם תמחוי מלא כל טוב אמר כל מי שהוא אוכל ומברך את המלאך יאכל ויערב לו וכל מי שהוא אוכל ואינו מברך את המלאך יתו ראשו בסוף קץ כל מי שהוא מסגל במצוות ומעשים טובים הרי מלאך חיים וכל מי שאינו מסגל במצוות ומעשים טובים הרי מלאך המות.

הקב"ה ברא את העולם, והכניס בו בני אדם לעבדו, וברא גן-עדן (בראשית ב, ח) לתת בו שכר לצדיקים, וגיהנם — להעניש הרשעים (לעיל פ"ד סי' ו) ואמר: כל מי שהוא מסגל — אוצר לעצמו — במצוות ומעשים טובים — הרי גן-עדן — פתוח לפניו, ליטול שם שכרו, וכל מי שאינו מסגל במצוות ומעשים טובים — הרי גיהנם — פתוחה חתתו, ליטול שם ענשו. "וכיון שברא הקב"ה את הגיהנם, עמד הקב"ה וקילס את כל מעשי ידיו, שנאמר: "וירא אלהים את כל אשר עשה והנה טוב מאד" (תנרבי"ר שם) — בתוספת ו' — זו גיהנם, שעל ידה יודרוו בני אדם לעשות טוב. (גם זה נדרש מ"מאד").

יא. אמר רבי שמואל בר יצחק: אילו אמר הכתוב: "הנה טוב מאד", הייתי אומר: זה מלאך חיים — המדרין את האדם ושומרו שיחיה. (בגמ' ברכות ס, ורשיי שם ד"ה "התכבדו", ורשיי תהילים סוף תתמ"ב, מפרשים, ועי רשי' ש) — שהוא בלבד טוב, ועכשיו שנאמר: "והנה טוב מאד", אמור: זה מלאך-המות — המדרין את האדם אל המות, ומביא לאברון (הוא "שטן", הוא "צד-הרע", הוא "מלאך-המות", ב"ב טז. עיי"ש) — גם הוא טוב. וישאל השואל: וכי מלאך-המות, טוב מאד — אתמהא — תמוה הוא הדבר? ! אלא, זו טובה באה ממלאך-המת — משל, למלאך שעשה סעודה וזימן את האורחים, והכניס לפנייהם תמחוי (— קערה, גשג) מלא כל טוב, אמר — המלאך: "כל מי שהוא אוכל, ומברך את המלאך — יאכל, ויערב לו — המאכל (— לחיבתו, ולבריותו), וכל מי שהוא אוכל, ואינו מברך את המלאך — יתו ראשו בסייף" — בחרב. כעונש על שנהנה מסעודת המלאך ואינו מברכו. כך — הוא הנמשל, הקב"ה הכניס את כל באי עולם ליהנות מטובו (וכנדרש לעיל ח, ו), ואמר: "כל מי שהוא מסגל (— אוצר לעצמו) במצוות ומעשים טובים — הרי מלאך חיים — מוכן לשמרו, שכן "העושה מצוה אחת — קונה לו מרקליט אחד" (אבות ד, יא) — "מלאך מליץ טוב" (רע"ב שם), וכל מי שאינו מסגל במצוות ומעשים טובים — הרי מלאך-המות — מוכן להמיתו, שכן "העוֹבֵד עֲבִירָה אחת — קונה לו קטיגור אחד" (משנה שם) — מלאך "מליץ רע" (רע"ב שם) והוא הממית, כאמור (מגמ' ב"ב שם), לעיל, זהו: "והנה טוב מאד" — בו המוסיף — שגם מלאך המות טוב הוא לאיים על בני אדם ללכת בדרך טובה ולהגיע אל החיים והטוב.

ק א ב א ר מ ש ה ב ר א ש י ת

כי טוב, כי והנה מוכנו דבר חדש, שעד עתה לא היה עדיין, היינו שרק לאחר צמל ויגיעה אפשר לומר עליו טוב. והטוב הוא בזה שהשיג שם, אדם המורה על המעלה העליונה ביותר.

וזה שאמר רד המלך ע"ה (שמואל ב' - ז' י"ט) ותדבר אל בית עבדך למרחוק, וזאת תורת האדם, ובדברי הימים (א' - י"ז, י"ז) באותו ענין נאמר: וראיתני כחור האדם המעלה. כלומר, בשעה שראוי להקרא בשם "אדם" היינו כשמקיים את התורה וירא מרשי"ת, כהוראת תורה - דא אדם, אז הוא בכחינת, וזאת תורת האדם" והרי הוא השיג את השלימות הראויה, לכן "וראיתני כחור האדם המעלה". והא בהא תליא כשהאדם גופו תורה, אזי הוא, האדם המעלה" (ורדו המלך ע"ה לגודל ענותנותו אמר שאף שאינו ראוי החזיבו חשי"ת).

ובזוה"ק (ח"ב - פ"ו, א') שישראל קרויים אדם, בגלל קיום תורה ומצוות, והוא שאמר הכתוב (ידמיה ל"ב, כ') ובישראל ובאדם, היינו שכשם שישראל הוא שם תואר למעלה, כך גם השם "אדם" מורה על חשיבות.

תדע שדרז"ל (זוהר חדש י"ד, ב') מאי דכתיב: ועל דמות הכסא דמות כמראה אדם עליו מלמעלה, זו מעלתן של צדיקים שהם למעלה על כל המעלות, כיון שהצדיקים זוכים לשם אדם, שהוא שיא המעלה, כמבואר.

ולכן דרז"ל (יומא ל"ח, ב') אפילו בשביל צדיק אחד העולם נברא שנאמר: וירא אלקים את האור כי טוב, ואין טוב אלא צדיק שנאמר (ישעיה ג', א'), אמרו צדיק כי טוב, כלומר שעל הצדיק ראוי לומר "כי טוב", באופן מיוחד, ולא כעל שאר הנבראים שה"כ טוב" מוסב על היום, שהרי באור נזכר בייחוד "כי טוב" - משום שזכה לשלימות הטוב, שבגללו נברא לשלוט בעליונים ובתחתונים.

מטרת בריאת האדם - שיעשה את עצמו

דרשו ז"ל (בראשית רבה פ"ח) בשעה שהיה משה כותב את התורה, היה כותב מעשה כל יום ויום, כיון שהגיע לפסוק הזה שנאמר ויאמר אלקים נעשה אדם בצלמנו כדמותנו, אמר לפניו: רבון העולם מה אתה נותן פתחון פה למינים, אתמהא אמר לו: כתוב, והרוצה לטעות יטעה, מאמרם ז"ל זה אומר רדשני, למה דייקא רצה דרשי"ת שיכתוב בלשון שאפשר לבא לכלל טעות, אך באמת דבר גדול השמיענו הכתוב באמרו "נעשה", כאדם האומר לחבירו בא נעשה יחד, כך אמר השי"ת כביכול - נעשה אדם, אני ואתה נעשה אותך, להודות לנו שהאדם חייב לברוא את עצמו.

ק א ב א ר מ ש ה ב ר א ש י ת

איש, ואין לך מגן בפני היצה"ר כעונה, כידוע משער היהודים להאריז"ל שאין היצה"ר שולט בעניו, נמצא שעי" שתי הדרגות "גבר" ו"איש" - שהן - יראה וענה, זוכה להגיע לשם "אדם", שלימותא דכולא.

ה.

האדם נקרא טוב - באמצעות תורה ומעשים טובים

וכעת יתבאר לנו דבר מופלא, למה בכל הבריאה (מלבד ביום שני) נאמר "כי טוב" ואילו במבחר היצורים - האדם, לא נאמר "כי טוב", אך לדברינו הוא מובן, כי כתיב (איוב י"א, י"ב) ועיר פרא אדם יולד, כלומר, בשעה שהאדם נולד הוא כעיר פרא, ורק כשזוכה להתעלות נקרא אדם, ואם אמנם אדם הראשון נברא במעלה גדולה שאין דוגמתה אך ממנו והלאה נולדים כעיר פרא, ולכן לא ייתכן לומר באדם "כי טוב", שהרי בריאת האדם היא שורש לכל בני האדם, ולגביהם רבה עוד הדרך לשלימות. תדע שאמדו דז"ל (ב"ק ס"ה, ב') שוד בן יומו קרוי שור, איל בן יומו קרוי איל, כלומר, שהבעלי חיים אינם מסיפים שום מעלה, על זו שהיתה מנת חלקם בעת הולדם, מה שאין כן האדם שמתעלה מיום אל יום אם יזכה.

ומפורש בזוה"ק (ח"ג - צ"א, ב') ת"ח ב"נ דאיתליד לא אתמני חילא דלעילא עד דאתגור, כיון דאתגור אתער עליה אתערותא דרוחא דלעילא, זכי לאתעסקא באורייתא אתער עליה אתערותא יתיר, זכי ועביר פקודי אורייתא אתער עליה אתערותא יתיר, זכי ואתנסיב, זכי ואוליד בנין, ואוליף לון אורחוי דמלכא קדישא, הא כדון הוא אדם שלים - שלים בכלא, אבל בהמה דאתלידת, כהווא שעתא דאתלידת ההיא חילא דאית לה בסופא, אית ליה בהזיא שעתא דאתלידת וכו', ובגין כך כתיב "שור או כשב או עז כי יולד", עגל, או טלה, או שעיר, או גדי, לא אתמר, אלא: שור או כשב או עז.

הרי לפנינו שבעלי החיים אינם משתנים במהותם מבריאתם ועד סופם, לפיכך נאמר בהם "כי טוב", כיון שזו היא טובתם הסופית שאין למעלה הימנה, ואילו האדם בהולדו רחוק עדיין מאד מטובתו ומשלימותו, ולכן לא נאמר בו "כי טוב".

וזה שרמזו חז"ל בדבריהם (בראשית רבה פ"ט) וירא אלקים את כל אשר עשה והנה טוב מאד, הוא אדם, הינון אותיות דרין, כלומר, שאם יזכה האדם להגיע למה שראוי להגיע, היינו לרום מעלתו, ראוי הוא שיאמר עליו "כי טוב", וזהו שאמרו "והנה טוב מאד" - הוא אדם.

ולכן נאמר באדם "והנה" ולא בלשון שנאמרה בשאר הנבראים "וירא אלקים

כאילו עשאו לעצמו אל תקרי אותם אלא אתם. פי' כי רק כשאדם עושה את עצמו, נחשב לבחיר היצורים, מה שאין כן כשהוא בדרגה שנברא בה, נוח לו שלא נברא, נמצא שבקיום התורה נברא מחדש, וזו היא מעלתו.

ונוכל לרמוז דברינו בכתוב (בפרשתינו ה' א') זה ספר תולדות אדם, כלומר זה ספר — ע"י התורה — תולדות אדם, נולד האדם מחדש כאמור, וזה שסיים הכתוב: ביום ברא אלקים אדם בדמות אלקים עשה אותו, היינו בכונה תחילה שישלים את עצמו, ואז הוא "בדמות אלקים", יתדמה כביכול לקונו, כי כשם שהש"ת ברא אותו, כך, כביכול, במעשיו הטובים יברא הוא את עצמו, ולכן לא נאמר "בצלם" אלא "בדמות", להורות לנו שהמטרה היא להתרמות לקונו.

ונפלא בזה להבין את הנאמר (שם, לעיל) בצלמנו כדמותנו וגו' ויברא אלקים את האדם בצלמו, בצלם אלקים ברא אותו, והרי זו תמיהה, מפני מה כשאמר הש"ת נעשה אדם הזכיר "כדמותנו" ואילו כבראיתו של האדם נאמר רק "בצלמו", "בצלם אלקים" ואיה הדמות שרצה לברוא אותו? אך לפי האמור הוא נכון בס"ד, כי הש"ת יסד את עולמו באופן שהאדם בעצמו ישיג את שלימותו, ויכוין במעשיו את כל הבריאה לטוב או למוטב, ולפיכך נתן בידו את כל האפשרות לשלימות זו, והוא צלם האלקים שבו נברא האדם, כדי שיוכל, "להבין ולהשכיל", אך הטיל עליו בעצמו להיות כדמות קונו, וזו היא הבחירה של האדם שישלים את תפקידו, ולכן נברא בצלם, ואילו "כדמותנו" הוא מתפקיד האדם עצמו, היינו שיעמול בתורה ומצוות כדי לברוא את עצמו, ולהידמות לקונו.

בא וראה מה שארז"ל (תנחומא כי תבא) כל המקיים את התורה, ועשה אותה לאמתו, כאילו תיקנה ונתנה מהר סיני, ועוד אמר ר"י כל העושה תורה לאמתה מעלה עליו הכתוב כאילו הוא עשה את עצמו שנא' (דברים ד', י"ד) ואותי צוה ה' וכו' לעשות אותם לא נאמר אלא לעשותכם אותם מכאן שמעלין עליו כאילו הוא עשה וברא עצמו, ולכאורה מה הקשר בין בריאת עצמו, ל"כאילו הוא תיקנה ונתנה מהר סיני", אך באמת הכל עולה למקום אחד, כי שלימות קיום התורה היא מדת היראה וההכנעה שהיו לישראל במעמד הר סיני, וכשם שעל ידו בורא את עצמו, כך רואים אותו כאילו הוא שנתן את התורה, וזוהי מעלה נפלאה שאין דוגמתה וכל כך למה, משום שעושה תורה — לאמתה, היינו בשלימות הכונה, שהיא בהכנעה וביטול גמור, תוך כדי יראה שלימה, וכארז"ל (להלן) לא יהיה לכם שתי לבבות, כלומר שישעבדו את לבם למקום לגמרי.

ומצינו (שחר טוב פ"כ) עה"כ (ישעיה ס"ג, א') אני מדבר בצדקה, בצדקה שעשיתם עמי וקבלתם את התורה, שאלמלא לא קיבלתם את התורה הייתי מכלה אתכם, ויש להבין מה שאמרו "שעשיתם עמי", אך לדברינו שכל עיקרה של הבריאה אינו אלא כדי שהאדם ישלים את עצמו ע"י התורה, הרי זה כביכול צדקה שעשיתם

וביאור הדברים לפי פירש"י (איוב שם) ועיר פרא אדם יולד, "או אדם אשר היה כעיר פרא לימוד מדבר, קל בלא דעת, אדם יולד, ילמד עצמו להיות אדם חדש כסדר בני אדם, ויכוין דרכו", היינו שבכחו של האדם להולד מחדש, ויותר מפורש ברש"י (קהלת ד', י"ד) "ועיר פרא אדם יולד, שיהפך וישתנה לו ממה שהיה כעיר פרא ויעשה אדם", וזה שאמר הש"ת: נעשה אדם בצלמנו כדמותנו, ופירש"י: "להבין ולהשכיל", כי ע"י שיבין וישפיל יוכל לברוא את עצמו מחדש, בבחינת "נעשה — אני ואתה".

ואפשר לרמוז דבר זה בכתוב (תהלים י"ו, ד') לפעולות אדם בדבר שפתיך אני שמרתי ארחות פריץ, כלומר "לפעולות אדם" בכדי להיות "אדם" צריכים לעשות פעולה, וראיה לכך "בדבר שפתיך" שאמרת "נעשה אדם" ולא "אעשה" והיינו שגם אנתו נעשה עצמנו, והכיצד? "אני שמרתי ארחות פריץ" באמצעות השמירה על התורה והמצוות, שלא לפרוץ ולעבור על מצוות התורה, כי בזה יהיה ראוי להקרא בשם "אדם", ויש להוסיף שבו גופא שיעשה עצמו אדם, ישמור שלא יבואו לטעות כ"ארחות פריץ", משום שאז יבינו למה נאמר "נעשה".

והוא שארז"ל (עירובין י"ג, ב') נמנו וגמרו נוח לו לאדם שלא נברא יותר משנברא, עכשיו שנברא יפשפש במעשיו, ובאמת הדבר תמוה מאד שבבריאת האדם שהוא תכלית הבריאה כולה, — תהיה ת"ו לרעתנו עד שלא יהיה צורך בבריאתו כלל, אך לדברינו הוא ברור ומחזור, והכונה היא, שאם האדם ישאר באותו מצב שבו נברא, היינו בדרגה הפחותה של "אנוש", אזי בודאי נוח לו שלא נברא, ברם, עכשיו שנברא, כלומר, אם האדם מתחדש בכל עת בבחינת "עכשיו שנברא", וכל שעה מוסיף והולך עד שבורא את עצמו מחדש, אזי הוא שלימות הבריאה ותכליתה.

וזה שכתבו התוס' (שם ד"ה נוח) "הכא איירי בסתם בני אדם, אבל צדיק אשריו ואשרי דורו" היינו לפי שהצדיק בורא עצמו מחדש כאמור.

וזה שאמרו: יפשפש במעשיו, היינו כביאורו של ה"מסלת ישידים" (פ"ג) שלא יעשה מעשים האסורים, ומובן שהתנאי לכך הוא היראה, שירא מקונו ולא יחטא, ואמרי לה ימשמש במעשיו, היינו (שם) שיחפש במעשים הטובים שעשה אם יש בהם הלילה פסול של פניות וכדומה, וזוהי גופה של ענוה, כשחושב תמיד שאינו מתנהג כראוי, וכשיש בו יראה וענוה מתעלה לדרגת "אדם", וכך נברא מחדש באמצעות המעשים הטובים, בצירוף יראה וענוה.

ובזה נבין דרו"ל (ויקרא רבה פל"ה) ואת מצותי תשמרו ועשיתם אותם, אם שמרתם את התורה, הריני מעלה עליכם כאילו עשיתם עצמכם, ומבואר יותר (סנהדרין צ"ט, ב') על הכתוב (דברים כ"ט, ח') ושמרתם את דברי הברית הזאת ועשיתם אותם.

ושמעתי ממו"ר הגר"צ שכטר שליט"א בשם הבית הלוי שמכאן ראייה שמדות טובות יותר חשובים מרעות טובות, שהרי הקב"ה כתב בתורה נעשה אדם בלשון רבים כדי ללמד מדות טובות, אעפ"י שיש חשש שיע"ז יצא קלקול ברעות.

ביאור הרבי ר' העשיל בדברי חז"ל בגנות הגאווה

ובחנוכת התורה ביאר הרבי ר' העשיל זצ"ל על פי הדברים האלה את דברי הגמ' (סוטה ה.) אמר רבי יוחנן משום ר"ש בן יוחי כל אדם שיש בו גסות הרוח כאילו עובד עבודה כוכבים. ופירש כי האדם שהוא עניו לומד את הפסוק בתורה נעשה אדם שנאמר בלשון רבים להודות על מדת הענוה שיהא הגדול נמלך ונוטל רשות מן הקטן כנ"ל, אבל הבעל גאווה על כרחך שאינו לומד הפסוק כהוראה על מדת הענוה, ואם כן בהכרח שהוא לומד חלילה את הפסוק כפשוטו, כאילו שיש ח"ו שתי רשויות, וממילא הרי זה כאילו עובד עבודה זרה.

ביאור הישמח משה על פי ספר העקרים

ועוד יש לפרש הפסוק נעשה אדם באופן אחר, רהנה כתב בספר העקרים (מאמר שלישי פ"ב): כי השלימות שני מינים הם, שלימות ראשון ושלימות אחרון. שלימות ראשון הוא השלימות המגיע לרבר עם היותו נמצא בפועל מיד כשימצא, ויקרא שלימות המציאות, ושלימות אחרון הוא השלימות שאינו מגיע לרבר עם מציאותו מיד, אבל הוא בא בכח בשעת מציאות הרבר ההוא, ויגיע אל השלימות ההוא כשיצא הכחניות אל הפועל, ויקרא שלימות התכלית. וזה המין מן השלימות הוא המכוון באדם. כי הכסא דרך משל, שלימותו הראשון יגיע עם מציאותו, מיד כשיהיה נשלם עשייתו, ושלימותו האחרון, והוא שלימות התכלית לא יגיע רק עם הישיבה עליו.

ולפי שאין בבעלי חיים שלימות אחר מקוה מהם אלא שלימות המציאות בלבד, נאמר ביצירתם (בראשית א, כה) וירא אלקים כי טוב, לרמוז כי עם מציאותם מיד הגיע ונשלם הטובה שאפשר שיהיה בהם,

גם בעצמותו היה הכל מוכן להביא את עצמו וגופו, ובוה הכוונה הביא מנחה לה' והבן.

וכוונת הדברים היא שצריכים להשקיע כוחות בעבודה ה' במסירות נפש עד כדי כך שתיחשב העבודה כאילו הקריב האדם את עצמו, ועלינו להוסיף ולומר שכל אלו התחומין של תורה עבודה וגמ"ח, צריכים להיות בבחינת הכל שהביא גם הוא, שנמסור נפשינו לקיימם, ובוה נתחיל התחלה חדשה בעבודת ה'.

מאמר ג

נעשה אדם - כמה גדול לימוד זה

כתיב בפרשתנו (בראשית א, כו) ויאמר אלקים נעשה אדם בצלמנו כדמותנו וירדו בדגת הים ובעוף השמים ובבהמה ובכל הארץ ובכל הרמש הרומש על הארץ. והמפרשים דנו כמה שהשתמש הקב"ה כביכול בלשון רבים, נעשה אדם, ומתוך פירושם יש ללמוד כמה יסודות בהנהגה.

דברי רש"י והבית הלוי בענין זה

רש"י ז"ל פירש רענונותו של הקב"ה למדנו מכאן, לפי שהאדם הוא בדמות המלאכים ויתקנאו בו לפיכך נמלך בהן, וכמו כן כשהוא דן את המלכים הוא נמלך בפמליא שלו, שכן מצינו באחאב שאמר לו מיכה (מלכים א, כב) ראיתי את ה' יושב על כסאו וכל צבא השמים עומדים עליו מימינו ומשמאלו, וכי יש ימין ושמאל לפניו, אלא אלו מימינים לזכות ואלו משמאלים לחובה. ובר"ה שלאחר מכן הוסיף רש"י כי אף על פי שלא סייעוהו ביצירתו ויש מקום למינים לדרות, לא נמנע הכתוב מללמד דרך ארץ ומדת ענוה שיהא הגדול נמלך ונוטל רשות מן הקטן, ואם כתב אעשה אדם לא למדנו שהיה מדבר עם בית דינו אלא עם עצמו.

למינהו להראות שכל מטרתם בעולם הוא לקיום המין, משא"כ באדם לא נזכר לשון זה כיון שאין זה עיקר המטרה כמובן.

ועל פי כל זה כתב הישמח משה להרה"ק ר' משה טייטלבוים זצ"ל (בראשית עמ' פד) לבאר לשון הכתוב נעשה אדם, שלכן נאמר בלשון רבים ולא אעשה אדם בלשון יחיד, כי הרי סוף מעשה במחשבה תחילה בעיקר כוונת בריאת האדם, שיגיע לשלימותו בבחירתו, להוציא מן הכח אל הפועל השגת שלימותו שבווא בו השי"ת בטבע יצירתו, ואם כן איך יאמר השי"ת אעשה אדם, הרי באמת לא יהיה בגדר אדם בעת בריאתו, כל זמן שלא הוציא כוחו אל הפועל, וגם לא יהיה בגדר אדם על ידי פעולת הקב"ה לבדו, רק בצירוף פעולת עצמו שהוא בחירתו, לכן אמר נעשה אדם, ר"ל אני והוא האדם עצמו על ידי שנינו יהיה אדם, על ידי הקב"ה בבריאתו ובתתו כח הכנתו, ועל ידי האדם עצמו בהוציא הכח ההוא לפועל שלימותו בבחירתו ורצונו, כנ"ל נכון וברור, עכ"ל.

ביאור מצות פרו ורבו

ונראה שלאור הדברים האמורים שבכני אדם יש ב' חלקים לחייהם, עצם ההולדה ועוד הגידול והחינוך להוציא את אותם הכוחות מן הכח אל הפועל, יש להבין ענין פרו ורבו ביתר עומק. דהנה המפרשים דנו בכפל המילים פרו ורבו, וברש"י ז"ל פירש (א, ב) אם לא אמר אלא פרו היה אחד מוליד אחד ולא יותר, בא ורבו שאחד מוליד הרבה. אמנם עיין ברד"ק על התורה שכתב שהפריה היא ההולדה, והרביה היא ההגדלה. והכוונה כמו שנתבאר, שרבו הוא ענין הגידול והחינוך להגיע למדרגת השלימות שעדיין לא זכה לה בעת הולדו.

וכן כתב גם בספר נועם המצוות להרה"ג ר' נפתלי הירץ קרצמר זצ"ל, מרבתי של הרה"ג ר' אלעזר מנחם מן שך זצ"ל (מצוה א), כי לכן נאמר הלשון פרו ורבו, דפרו נאמר על הגופים של הבנים, ורבו נאמר על המצוות שיתרבו בעולם באמצעות הבנים, על ידי שיחנכם בתורה ומצוות. ולפיכך ניתנה מצוה זו רק לזכרים, כי מצות החינוך היא רק על האב, ולכן ניתנה מצוה זו ראשונה לכל המצוות, כי בסיבתה מתקיימים כל המצוות לדורי דורות, ולזה צריך האדם לכוין.

שהוא שלימות המציאות, ולא יקוה מהם שלימות אחר זולת זה. אבל ביצירת האדם לא נאמר כי טוב, וזה יראה דבר מתמיה, וכי לא יהיה ראוי שיאמר על יצירת האדם כי טוב כמו על יצירת שאר הבעלי חיים, אלא שמה שלא נאמר בו כי טוב הוא להורות שהטובה המכוון באדם איננו הטוב המכוון בשאר בעלי חיים, שהוא שלימות המציאות בלבד, אבל יקוה שיגיע ממנו טובה אחרת יותר נכבדה, שלא תגיע עם מציאותו מיד אלא אחר שיוציא הכוחניות אשר בו מן הכח אל הפועל, וכל זמן שלא יצא שכלו מכח אל הפועל לא יגיע שלימותו המכוון בו שהוא שלימות התכלית.

ולרמוז על ההבדל שיש בין יצירת האדם ליצירת הבעלי חיים, ושתכלית שתי אלו היצירות מתחלפות, תמצא כי ביצירת הבעלי חיים הזכיר הכתוב (בראשית א, כה) למינה, למינהו, ואמר ויעש אלקים את חית הארץ למינה ואת הבהמה למינה ואת כל רמש האדמה למינהו, להורות כי בבעלי חיים אין הבדל בין תכלית מין אחד לתכלית מין אחר, ובין יצירת הזכר ליצירת הנקבה, כי המכוון מכולם תכלית אחד בלבד כולל, והוא קיום המין, שזהו שלימות המציאות, וזה התכלית שיה בכל המינים ובזכר ובנקבה, כי אין יתרון בו לזכר על הנקבה. אבל באדם, שאין הכוונה ביצירתו קיום המין בלבד אבל קיום האיש, לא נאמר ביצירתו למינהו, ולא נבראת הנקבה עמו מיד, להורות על ההבדל העצום אשר בין שתי אלו היצירות, כי הכוונה באלו קיום המין, שהנקבה וזכר שוים בזה, והכוונה בזה, קיום באיש, שאין הנקבה שוה בזה אל הזכר, אבל נבראת לעזור לו כדי שיגיע אל שלימותו המכוון בו, שהוא נמצא בו בעת היצירה בכח, וצריך להוציאו מן הכח אל הפועל, עכ"ל.

ותמצית דבריו הוא שהבהמה נולדת עם השלימות שלה וכל מטרתה בעולם אינה אלא להוליד משום קיום המין, מה שאין כן האדם עיקר מטרתו בחיים הוא ליצור שלימות בעצמו. ועפ"י זה הוא מבאר את שתי הבדלי הלשון שמצינו בתורה בין יצירת בעלי חיים ליצירת האדם, שאצל בעלי החיים נאמר כי טוב ביצירתם, מאחר שתיכף כשנולדו הרי כבר נולד דבר שלם, לעומת זה באדם לא נאמר כי טוב ביצירתו, כיון שאין לו שלימות בשעת יצירתו, אלא לאחר עמל ויגיעה של שנים רבים יבוא לידי שלימות, כשמביא כוחותיו מן הכח אל הפועל, וכן לגבי הבעלי חיים כתוב

קב ישא ראש השנה ברכה קנא

קול צביות, ומתנהג עמנו כמו אז שמתרצה לנו הילד הזוכה למלאות לו חסלו.

ובחג הסוכות מתגבר גדול מדה החינוך שאינו הולך בטל, וכמו שאמר א"י זצוק"ל מקאמיר ההולך בטל גרע מעושי עזירה, ורליה כי (סוכה י"ז). סך פסול סוסל ד' ואיר סוסל ג' עכ"ל. אם כן מלות סוכה מלמדת ומוחיה שלא לפנות לנו לנטלה. וי"ל לך אמרו (סוכה כ"ח): חשבו כעין חדורו, ממילא אינו הולך בטל, כי מוקף הוא חמיד מן המלוה.

עבין ראש השנה יום הכפורים סוכות. י"ל מתגבר זהם צרכה המשולשת נחורה. צ"ה מתקיים יצרך, ומתגבר צמונות על כל השנה. ציום הכפורים יאר ה' פניו אליך, ונתרג"י ינהר ה' סבר אפוי לך נמסקך בצאורייתא, כי זו נתרצה בלוחות שניות, ולכך אור זרוע לנדיק. ונחג הסוכות ישא ה' פניו אליך וישם לך שלום, סוכות שלום.

ז"ש חספה נא על זן אהובך, הוא צ"ה כי (דברים ו') ואהבך וצרכך, לראות נחפארת עורך הוא ציוה"ס התחדשות מתן תורה, וכדאיחא (צרכות נ"ח). והתפארת זו מתן תורה, אח סוכה שלומך הוא חג הסוכות, סוכה שלום, והבן.

עבין ראש השנה יום הכפורים סוכות. י"ל כי בתשנה ישנה שלושה חנאים, ח'רטה וידיי שינוי מעשה המרומז נספוק (דברים ל"ב) ופס עמידות למו, וח"ש נוטריקין קן.

זהו ראש השנה הוא חרטה שהאדם מתמרט על מעשיו, ואינו צריך לפרט החטא, רק כסוי חטאה (כמבואר בצ"י סימן חקפ"ד). ציום

ובחג הסוכות מתגבר גדול מדה החינוך שאינו הולך בטל, וכמו שאמר א"י זצוק"ל מקאמיר ההולך בטל גרע מעושי עזירה, ורליה כי (סוכה י"ז). סך פסול סוסל ד' ואיר סוסל ג' עכ"ל. אם כן מלות סוכה מלמדת ומוחיה שלא לפנות לנו לנטלה. וי"ל לך אמרו (סוכה כ"ח): חשבו כעין חדורו, ממילא אינו הולך בטל, כי מוקף הוא חמיד מן המלוה.

המלוה.

עבין ראש השנה יום הכפורים סוכות. י"ל עפ"י המדרש (צ"ר ס"א א') ואהיה אלנו אמון וגו' אמון פגוג אמון מכופה אמון מונגט ע"ש.

ר"ה הוא אמון פגוג, זמן הנריאה והאלקים עשה את האדם ישר צעת צריחתו (עפ"י קהלת ו'), רק העיקר הפגוג הוא חנוך לנער עפ"י דרכו (משלי כ"ב) והיינו עפ"י צריחתו, להורות לו ללכת צימוסיו הטובים אשר נתולדת הטבע שלו, וכדברי אבמור זצוק"ל אשריך כלים שנכנסת צטומאה וילתח צטהרה ע"ש בכללי אורייתא (מוצא לקמן פרשת האזינו ד' קע"ו נספוק צור ילדך תשי).

וביום הכפורים הוא אמון מכופה, כמו צילד יש מדות מכופות וצריך לאמון להוציא ממנו ולגלה אותם, כן הוא ציום הכפורים, אדם מתקדש צמדות המכופות שהם קדושות המלאכים, אינו אוכל ואינו שותה ומטהר לנו לעבודתו יתברך שמו.

ובחג הסוכות הוא אמון מונגט, [להורות לילד

קב ישא ראש השנה ברכה

לצנות ויתנה לו שמי לוחות חדשים עכדה"ק. וי"ל זהו שאומרים ציוה"ס ולישרי לב שמחה. שנשמים.

ובחג הסוכות הוא חיקון כלי המעשה גומרין, כי נחג הסוכות עיקר מלותו חעשה ולא מן העשוי (סוכה י"ב). לך שמחים צמונאי יוה"כ כי לישרי לב שמחה ויוצא נח קול (קה"ר ס"ט ו') לך אכול צמחה לחמך כי צבר רצה האלקים את מעשיך, שגשים למעשה המלות נחג הסוכות.

ז"ש אלה חמדת לבי ציוה"ס, ואח"כ ופרוס חניני עלי את סוכת שלומך, והבן.

עבין חוט המשולש של ראש השנה יום הכפורים וסוכות. י"ל עפ"י שהציא אבמור זצוק"ל נספרו כללי אורייתא (אות א') ששמע צס לדיק אחד שאמר, שלשה דברים למדתי מילד, א' שהוא חמיד שמת, ב' כשחפץ דבר מה, מיד הוא צוכה, ג' שאינו הולך בטל ע"ש.

זהו נראש השנה שבו ננרא האדם, דומה לילד צמדוחיו הטובות, לך צ"ה נתגבר צמדה להיות חמיד שמת, וכמדרש הוצא צטור א"ח (סימן חקפ"א) כי מי גוי גדול, אדם שיש לו דין, לונש שחורים וכו', לפי שאינו יודע איך יוצא דינו, אצל ישראל אינו כן, לונשים לנשים וכו' ואוכלים ושותים ושמים צראש השנה, לפי שידעים שהצ"ה יעשה להם נס עכ"ל ע"ש.

וביום הכפורים מתגבר מדה החינוך כשחפץ דבר מה, הוא צוכה, וכן ציום הזה צוכה אדם על כל עניו, ושערי דמעוה לא ננעלו (צ"מ נ"ט). ואומרים יחי רצון מלפניך שומע

והגם הוא כענין דברי "מהר"ל" שיש ג' ענינים, קנין, גוף, ונפש. צ"ה הוא חיקון הגוף וזוכין להכתב לחיים טובים, יוה"כ עינוי הנפש ומיקונו, וצכוכות חיקון הקנינים, ז"ש (צראשית ל"ג) ולמקנהו עשה סוכות, והוא כ"ל אתם כרמי עשו סוכה. ז"ש ופרוס חניני עלי את סוכת שלומך, חאיר ארך חיקון הארצות וקנינין, והבן.

ובחג הסוכות הוא צחינת אתם כרמי ואני שומר, שהוא חג האסיף, כמ"ש (דברים ט"ו) חג הסוכות חעשה לך צאקסך מוכרמך ומיקנך, וצרש"י למד שמסכין את הסוכה צספולת גורן ויקב. וזהו שמקיים המדרש, אתם כרמי ואני שומר עשו סוכה לשומר שישמור אתכם עכ"ל, כי הסוכה שמירה היא לישראל, כמו שאומרים, וצלל כנסיך חמחירו כי אל שומרנו ומצילנו אתה וכו' ושומר צאתנו וצואנו וכו' ופרוס עלינו את סוכת שלומך.

ז"ש ופרוס חניני עלי את סוכת שלומך, חאיר ארך חיקון הארצות וקנינין, והבן.

עבין ר"ה יו"כ סוכות. י"ל על פי שאמרו (עי' רש"י צמדצר ט"ו ל"ט) עין רואה הלך שומד וכלי המעשה גומרין.

הגה ר"ה חיקון עין רואה, ז"ש ואם כעצדים עיינינו לך חלוימת. יום הכפורים הוא החיקון ללב חומד, וכמו שאמר א"י זצוק"ל מקאמיר ציום הכפורים נתרצה הקצ"ה ונתן לוחות חדשים, לוחות היינו הלב שנקרא לוח כמ"ש (משלי ג') כתנם על לוח לך, ולאדם שמי